

293

I. 782

6. 2. 16.

yl.

Ant. Antwerp. Fe. Tempel

VALLÁSI ÉS EGYHÁZI

TÁR.

P e s t e n ,

Esztergami K. Beímel József betűivel 1832.

Mindent megpróbáljatok, és a jót tartsátok.

1. Thess. v. 21.

Quaecunq̄ue apud alios omnes praeclare dicta, ea nostra sunt christianorum.

Tertull. Apol. 2. n. 13.

Religioja csak egészen vadnak, vagy teljesen megbomlott eszü s megromlott szívü embernek nincsen, a jónak főkincse az. — Az indifferentizmus, melly ellen korunk hitszónokai annyit harczoltak, nem általán minden religio, hanem csak a religio különözö formáji urdat mutatja magát. Az ilyen indifferentizmus ott, hol ugyan azon egy hitvallásnak több formáji, mint nálunk is, divnak, majd nem elkerülhetetlen; és bátor az igazság, s így a' művelt ész, nem lehet barátja; némü tekintetben barátja az az emberiségnek: gátolja a mindennél gonosz b fanatizmust, s ennek szomorú következéseit.

A gondot, mellyel kiki a magát kívánja másokkal megkedveltetni, nem kárhoztathatni; ennek, ha szerény, igazság- és emberszeretet a forrása, s e kettő, s mi e kettőből helyesen foly, szent. De a mód, a szerek, mellyeknél fogva az munkál; lehetnek visszások, gonoszok, s azért a magában szent gondot, s a gond még szentebb tárgyát, utálat tárgyává tehetik. Senki sem akar elvállalni véleményeket, mellyeket ő nem vél; senki nem szertartásokat, mellyekben ő nem épül. De nem is kell a religiot

csupa véleményekre építeni, csupa rendszerekben s szertartásokban helyzeni.

Akarod religiódat, s religiód rendszerét másokkal megkedveltetni? tedd ezt azon az úton, mellyen mindenki örömost járdal; tedd azt minden lappangás, fortély, keménység, erőszak nélkül. Jézus és az ő religiója alázatos és szettit szellemű, ha ezzel nem bírsz, ne apostolkodjál. A religionak hideg, fesszes rendszereit hagyá az iskoláknak. A komoly észből úgy szólj az észhez, hogy a szívekhez meleg szívből szólani ne feledd. A religio nem kirekesztőleg dolga az észnek, a szívnek is van ahoz szava.

Minden religionak három idealja vagyon: az Igaz, Jó és Szép; s azért minden religionak van philosophiája, morálja és poésziése, jobban, üszthetikája. Az első az észé; második az akaraté, harmadik a szívé. Ott az alap, itt a csin és kellem; közepett a kettőnek koronája, az erőny.

Minden igazságban, minden jóban ott lebeg a szép, és csak ennek harján ragyog kellemmel az is ember arcza felé. Míg az igazat csak a komoly hideg ész mutatja a léleknek; míg a jót csak ő parancsolja az akaratnak: annak hite komor, ennek tette sunyaru. Csak a Szépnek mosolygó arcza deríti fel egyiket is másikat is; ez emeli fel a lelket a fő Igazhoz; ez ragadja meg a szívet a Szent arúnt. Szép tevé, hogy a fonákságokkal, tévedésekkel tellyes pogány vallás magát az emberek között olly so-

káig fentarthatta; a hellen rózsás kezek tevék e csudát. Mennyit ígérhet ugyan annak kifejléséből, dajkálásából a keresztény religio, melly örök igazságon, önkénytelen s halártalan szereteten, s egy rendülhetetlen bizodalmon, egy a földtől felemelő, a halhatatlanság tisztán boldog egébe kegyesen vezérlő reményen épült, s az emberiség jobb természetét úgy bírja, hogy gyengéit is kémélve simítsa, s édes anyai kezekkel nemesítse? — Nem kell felednünk: azt szereti Isten, a ki víg arcczal áldozik; Jézus igája édes, és az ő terhe könnyű. —

Ennek a jótévő religionak iskolája, szentelt temploma, az Egyház; ő maga alkotta ezt a roppant épületet magának, a legreligioszubb férfiak által, kik őt mennyekből hozák alá a földre a Véghetetlenek kegytárából nemesítésünkre. Itt telepedett ő le, s bátor sok avatlan s ügyetlen kezek között forgott s változott külső alaka; az Egyház jobb szívű gyermekeit emberekké edzé, menyei, a legvastagabb kőd alól is kitünő, szelíd szellemével eggyező intézetek, eszközök által. Ezek: az Isten ígéje, egyszerű természetes typusban, s az ennek szellemét titkon, s még is érezhetőleg s érdeklőleg lehellő jelképek; annak hirdetőji, ezeknek sáfárjaik választott, vagy önként vállalkozott, magokat feledő, embertársaik lelki javokért feláldozó — hivatalok szentsége kívánja ezt — lelkes férfiak. Isten ígéje tehát, ennek hirdetésé; a szent szertartások és jelképek, mellyek-

ben a religio mintegy megtestesülve mutatkozik, s így közli magát az emberekkel, s azoknak elrendeltetésök, alkalmaztatások, s az ezekkel élő és éltető emberek, teszik azt a roppant Intézetet, mellyet Egyháznak, szent Egyháznak, s mi magyarok igen jól, Anyaszentegyháznak nevezünk.

E kettőnek — religionak és egyháznak — kifejtése, ábrázolása, világítása, ezéjja e jelen iratnak a Szép karján egyedül, minden felszegség, haszontalan, sőt gyakran kárhuzatos elméskedések, felekezeti tekintetek, theologiai lelketlen fessegetések, vetélkedések, annál inkább embertelen kifakadások, csipkedések, körműlések, gúnyolások nélkül. Főczél, lélek- és szívképzés, mellynek minden alacsonyság, minden pöffedség, minden vadság ellensége. A religio nem vélemény, s az egyház nem vaskaru mostoha, hanem kegyes keblü édes anya,

Istennek, s az ő egyetlenének, Jézusnak, religionkban szelíden munkáló kegyeszelleme vezérelje e szent célut munkában fáradozóknak lelkeiket! töltse el Isten- s emberszeretettel szíveiket; s vezérelje ugyan e szent célhoz minden olvasóit, s emelje fel őket az emberiség mennél magasb fokára, csak a szelídség szárnyain!

Pannónhalmán, Octob. 4-kén 1831.

Guzmics Iszidór.

I.

Eden, az embernem bölcsője.

Mi volt az, mi ma is, mi által Isten embert magával s minden szellemi lőnyökkel összecsatlani kívánta? mi egyéb ha nem a Szeretet? Ez a mennyei szülött — így adja ezt elé a személyesítai mindent szerető régiség — ez a teremtésnek tiszta, mindent eggyesítő szelleme, jobb vallás gyengéd szárnyain lebeg alá a halandó keblére, s felmelegíti szívét minden szépre, nagyra és jóra. Itt épít, világít, boldogít, mindég kegyes, mindég szelíd, mindég nyájas kézzel. De ellenjei dühös hatalmasok. Az a kebel, melly csak szeretet szökrényének vala készítve, a legvadabb gerjeknek és vágyoknak lön isszonyú tanyájokká.

Tudva ezt az ég szelíd léánya, remegve száll be a kétes kebelbe; kilesi ha azok ott csendesen alszanak e? ha így, belebeg s edzeni kezdi a sokoldalut; ez feldagad, s idővet csepegtető érzelmekre gyúl, s nemesen emelkedik a halandóság a halhatatlan istenséghez fel. Ha dűlva találja a dűhögöket, félrevonul; az észhez folyamodik, parancsolna csendet, s derítné a borongó, hullámzó szívet tisztára; ha szól-

hatna hozzá, s nyitna neki nemesb pályát. Boldog halandó, ha szavát meghallja az észnek, ha erőre kél tenni parancsát.

De a csata váltva támad s csillapszik; tartós békének ritka kebel örvend; s az ég szelíd leánya csak békével szeret nyájaskodni. Ha hallgatva lapulnak le a belellenségek, s kéjére munkálgat a tiszta szűz; majd zúgnak külférgetegek; gyönyörű munkáját irigy vad kezek tépik el, s ő, a szent czélt vesztő szűz, sirdogál, halkán tűr, s csak titkos panaszokban sohajtoz, hogy félre értetett, s hogy Ádám gyermeki, a buták, saját javok irigyei, boldogságok gyilkosi; dultak fulnak a jótévő ellen, s boldogok lenni vonakszanak. De azért nem csügged; ezerszer szítszórt építményét újra kezdi, mert szelíd tűrő s alázatos; az ég védelme alatt áll, s erőt, soha nem lankadót, szív az égi kegyharmatból.

Ott lebegett ez a nyájas szellem az Isten hatalmas thrónusa előtt, szelíden esengve, hogy teremne világokat, s töltené be azokat lönyökökkel, mellyeket ő vezéreljen. Úgy lón.

A dicsőség angyaliban kedvére örvendezett; fénykoszorúval foná ő az engedékenyeket együvé az Isten színe előtt; s munkája tellyes vala, mellyet az örökségnek ada által. S minekutána megjárá a fenvilágokat, s a nagy mindenség minden részeit egy szép tellyes egésszé olvasztá,

„Leszálok, mond, a földre, az ott megszellemített agyaghoz, s felmelegítem a hideg szívet, hogy legyen angyalimhoz hasonló.“

Gyengéden lebegett alá, s ott találá Eden fiatal virányi közt az első párt, s megszentelé természeti vonzódásokat; felemelé a bizonytalanul áhítázó szíveket a tökély főjéhez: „Itt a szentség, mond, itt hulljatok térdeitekre, imádvá hódolólag. A tűzfényű nap, a halvány képű hold, s az ég ezer meg ezer ragyogványai, az ég és a föld, az ő hatalma, az ő jósága mívei. Ő mondá, s lettenek; ő parancsolá, s teremtettenek. Ő Úra mindennek, őt imádjátok egyedül, de ne hidegen, szolgálai szigorú tisztelettel; ne szárazan külsőleg; forrón érezve, belsőleg vonzódva a Szenthez, a Jóhoz. Benne tisztuljon egymás aránti tüzetek, s szálljon jótévoleg a teremtés minden morzsájára. Ő a ti atyátok, ti gyermekei; s ti a föld birtokosi, gondviselőji. Ő adá néktek ezt az előséget.“

„Te Ádám, te az ő képe vagy, az ő hasonlata, isteni szellemének lehelje lelkesíti testedet. Te Éva, te Ádám mássa, földi pályájának társa, segédje, édesítője; ő a te erőd és védelmed.“

És összeköté gyenge szálakkal a két szívet, fellobogtatva a Teremtőhöz, s kiszikráztatva a körülpezsngő teremtményekre a szeretetnek szent tüzét.

Minden élt, minden egy szent frigyben munkált, akadály, bús szenvedés nélkül. A

föld hamva könnyü készséggel omlott szít az ember munkás keze alatt, s önként mosolygva nyujtá néki az éhséget és szomjat elverő, a testet és vért izgató és enyhítő, szívet lelket vidámító gyümölcseit. Az állatok hizelkedve simultak lábai elébe, a sima homloku, atyai s anyai kegyeket mosolygó szemöldü gazdájoknak s gazdasszonyoknak. Csend, béke, költsönös vonzódás, szelíd öröm élt Edenben, mert a szeretet lebege tiszta egén.

Ezek szerint az első emberpár religioja bé szép tiszta, bé egyszerű, nemes lehetett! A világ teremtője, az ember atya, volt egy Istene; hódolás, szeretet, bizalom, aránta a tiszta csendes kebelben! — Nős és nő! közöttök és felettök és bennök a szeretet, határtalan bizalom, minden gyanú, féltés, hidegség nélkül. — Körülöttök a kert fáji, növényei, állati, s ők a víg művelők, a gondos ápolók. — Templomjok a természet: alattok a virágos föld, felettök a derült ég, bennök a menny örömei, a megelégedés. — Áldozatjok a legtisztább leggyengébb érzelmekkel tellyes szív. — Gyermekileg hitték, hiú feszegetés nélkül; gyermeki szerettek, gyáva félelem s aggság, reméltek nyugtalanító feszelés nélkül. Semmi sem volt sem bennök sem körülöttök, mi e hármasszentiséget meghomályítaná, megrázná. — Ők a Teremtő egyetleni, ők egymásnak baráti, mindenben osztályosi; a kertnek gondviselőji, s majd egy nagy nemzetségnek szülei. — Teste ép-

ségében, lelkének eredeti tisztaságában, elméje derültségében, ártatlan szívének könnyed vidámságában lejtett az első emberpár a föld mindenségének közepette.

Boldogok mindnyájan kik félik az Urat,

Kik az ő utjain járdalnak.

Mert tenkezed munkájit eszed,

Boldog vagy és jól leszen dolgozod,

Nőd, miként a termékeny szőlőtő

A te házad teremiben;

Gyermekid, miként az olajlombok

Asztalod körében.

Ime, így áldatik meg az ember,

Ki féli az Urat.

Áldjon meg téged az Úr Édenből,

És lásd néped javait élted minden napjaiban.

És lásd gyermekid gyermekeit,

S béke nemzetiséged felett.

Halljuk lantját egy régi hellen költőnek, miként éneklé ő az eredeti kort, Szaturnus arany éveit, mert messze lehangzott a legrégebbi hagyománynak szava, de megszaggatva itt s ott az idő szirtjeitől. — Hesziód így visszahangozza azt:

Minekutána istenek lettenek és halandó emberek;

Ez ugyan arany nemők vala a beszédes emberek-

nek,

Millyent az olümpi házakat bíró halhatatlanok

alkottak.

Kronosz alatt voltanak ezek, még mikor Kronosz
uralkodék az égben.

Éltek mint istenek, gondtalan lelkük lévén,
Minden munka és baj nélkül, távol tőlök
A gyáva öregség, kézzel lábbal mindég egyenlők,
Vigadtak a vendégségben minden rossztól ment-
tek.

Gyümölccsel gazdagok, a boldog istenek baráti.
Halálok álomba vonulás.

Bőven vala pedig mindenök: a termékeny
Föld önként hozá gyümölcsit pazarlva.

Ők pedig békében költék a nyujtottakat, bővel-
kedve mindenben.

S most halljuk a mi fiatal keresztény költőnket!

E d e n.

Tudtok e egy szikrát még érzeni árva halandók,
A gyönyörűségből szikrát érezni csak egyet?
Messze maradt a boldog idő, és rajta borongó
Villámként röpül a nyomorú kor szárnya, s lo-
bogva

Üldözi a kis öröm honnát, neki semmi virágzó
Képet nem hagy fönn, hogy örökre maradna cso-
dául.

Bájjal elegy rövid éltü gyönyör, sok gyötrelem
és kín,

Sok keserű órák napok évek frigye siralmak;
Csak bánat s a hosszú ború hív társai könnyek,
S a szomorú élet minden, mivel áldhat ezen
föld.

A gyönyörűségből egy szikrát, árva halandók!
 Érzeni tudtok e hát, melly át pillantson az élet
 Kinjaihoz, s sugárával szép korra vezessen?
 Oh ti halandóság késő ivadéki! ha tudtok;
 Mondjatok énnékem, hogy örüljek ez életen én is,
 Ha egy boldog örült szép boldogsága virányán;
 Gyujtsatok egy szikrát, láthassak az édeni térre,
 Lássam az ártatlan létet, szívem égjen utána,
 Boldogot is látván telljék el lelkem örömmel,
 És, hogy az embernek boldogtalan élte, ne mond-
 jam,

És epedő szívemet nyugtatva ölelje le a sír.

Messzefutó halmok koszorúji övedzik az ékes
 Hírü telek lapjait, vad meg nem üvölti, sem a vész
 Nem robog el bátran lobogó felhőre csatázva
 Fönn; magas ormokról ha leszáll a szikla turulja
 A térnek csöndét föl nem meri verni süvöltő
 Szárnyaival, de miként lágy alkonyi szellek
 úgy jár

Ehenülő fiúnak prédát harczolni, s ha vissza
 Tér, suhogó szárnyait sem csattogtatja fölötte;
 S csöndesen áll a rét, meg nem bolygatja nyu-
 galmát

A zúgó vihar, elkerülé a felleg, ölében
 Melly villámat röjtve borong négy szélre ko-
 ronként;

S a viruló völgyön száz színben hozza virágát
 A tavasz, és dértől nem tud rettegni, hogy ékesb
 Lenne ezen kis völgy, violával, parti virággal
 Béhinté partjait s őrzé mindenha hidegtől
 A Mindentehető; s hajnal harmatja fűrészté

A feselő violát, hogy keble örülve fakadna.
 Így lön az ékes völgy teli báju földi varázssá.
 S mint a halmok alatt a völgynek futna patakja,
 Gyöngé virág csókját hordozza magával, azonban
 Visz vele árva sóhajtatot is, melly bérczet emelne
 Máskoron olly epedő zajjal fut el a patak árán;
 És a gyöngé virág epedő sóhajtata ez volt:

„Völgy, te virágos völgy! elhagysz e szakadni
 szivedtől,

Engem egész árvát, ne tekintsem e már soha
 képed,

Szép viruló képed? ne fürösszön e harmatod
 engem?

E patak engemet a nagy tengerig elviesz, azontul
 Nem látlak soha meg, szép hajnalod arcza réam
 majd

Nem mosolyog többé, nem térek vissza öledbe.
 De robogó viharok tengerbe ragadnak el engem,
 S csöndes epedt hangból szélvésszé változik éltém.
 Oh! nem akarva is akkor elé kell kelnem az árból,
 Szárnyakon is ha feléd űz a havas éjji erőszak.
 Szép viruló térség kérlek mindenha ne átkozz.
 S árva virág vagyok én, ne tekintsem e már so-
 ha képed?

Völgy, te virágos völgy! elhagysz e szakadni
 szivedtől? “

S a völgy néma, miként agg tér, hova emberi lélek
 Még soha nem lépett s még meg sem láta szemével.
 Oh pedig ártatlan gyönyörében járja be a völgy
 Lapjait eggy ember, nincs homloka búval ölelve,
 A bánat s kétség mi legyen nem is ösmeri lelke,

Melly ragyogó fénnel sugárzik tiszta szeméből;
 Olly deli, olly gyönyörű, olly ékes az emberi
 termet,

Mellyet az isteni kéz eggyedül alkotata, s
 mellyet

Szép deliségében nem ronthat törpe kívánság.
 Még is az éj álmain nem örülve, feledve nyu-
 galmát

A félig boldog, s noha kerte kicsiny köre mindent
 Ad, mi csak élte nek kedves táplálata; eggy nincs
 Még, ezen eggy teszi őt boldoggá, élete minden
 Napját édesbbé, unalom nélküle világa.

S mint kora alkonyban járdallna ligetje határain,
 Csendesen és ragyogón szép holdnak látja világát.
 Látja szemérme szelídségét mosolyogni szemébe.
 S ő rideg emberként megkérdezi a lemosolygó
 Bájképüt: „Ragyogó Holdam! te leendesz e
 nékem

E gyönyörországban társam? Szép Holdam!
 előmbe

Szállj le szelídséggel. Hagyd, lássa meg Áda
 közelről

Arzodat, és örömét hagyd mondja el a magas
 égnek.

De ragyogó Holdam nem szállasz előmbe szelíden,
 Néma vagy, és távol szavamat meghallva, sem
 érted

Menj hosszú utadon több messze világra, ha-
 sonlót

Hogyha találsz hozzám, jöjj vissza szememnek
 elébe,

S hozd meg azont nékem, vagy mondsza hazája
határait,
Elmegyek én, azután gyönyörű honnomba idé-
zem.“

Áda imigy szólott s a Hold elszálla előle.
Őt pedig álomnak ragyogó szép képei vitték
Tarka mezőn sok bérczű hegyen, sok szikla nem
ösmért

Ormain, és rajtok nem lel vala semmi hasonlót.
És aluvék mélyen, mikor őt meglátta Uristen,
És Gáborhoz imigy szólott vala: „Égi cselédem!
Ölts ragyogó szárnyat vállaidra, s röpj le sze-
liden

A szép földre, miként szép alkony szellete, s
nézd meg -

Emberemet, ha hiú képek dulakodnak eszében,
Álmaiból verd föl, ne legyen soha álma czentül.“

Isten imigy szólott, elméne az angyal azonnal
Nem ragadó szélként, de miként lágy alkonyi
szellő;

S mint a földre leszállt, elterjedt fénye körüle
Csillagtengerként; hogy az alvó föl ne riadjon,
Álmadozó szemeit leplével fődte. Magában
Monda pedig Gábor: „Kivirágzott kerteid éke,
Rózsavirág, bokraid sem kedvesek íme előtted.
A szép csörge patak sem mossa bokádat enyelgve,
Kedvesen ugy valamint megfáradt szíved ohajtjá.
Oh! de vidám ember hova lett nyugodalmad
eszedből?

S bűnöd e ez? mivel áldjon az ég, miket adjon
az Isten

Még részedre szegény? Nyilj meg szív titka előt-
tem,

És az Uristennél mondhassam el, a mit ohajtasz.“

Ekként szólt Gábor, s megnyitlak előtte azon-
nal

A szív titkai, s hozzájok nem fér vala vétek.
Ártatlan képét hordozza az ész maga, benne
Semmi hiú lángok még nem gyúladnak; azonkép
A szív is ártatlan valamint kezdetben; epedtség
Nem dül rajta ezig, de szelíd vágyása csak egygy
van

Mélyen szívében, s a vágynak hangja ez egygy csak:
„Isten! erős Isten! lásd, én magam élek e földön,
Egyönyörű földön, nem vetsz e magamra unalmat?
S mint ezeket látá Gábor, jó lelke elámult
A nyugovó vágyán, s nem lelt bünt benne, de
szóla

Lelkében: nagy az Ur maga nagy keze, égi hatalma
Eljövök én hozzád még sokszor, szűdbe tekintvén
Vágyaidat magas Istenhez fölvenni koronként.“
Igy gondolt Gábor, s örömet elzárva tovább kel.
S hű órként figyel a nyugovó lolkére, de messze
Nem megy tőle, nehogy kártékony gondjai tépjék.
Áda pedig mélyen nyugovók hüves éjji mezőben.

Alszol e még ember ragyogó képekkel? elődbe
Rózsapiros szárnyán a Hajnal föllebeg. Égő
Csillagként jöve a Hajnal kipirulva, szelíden
Harmatozott a gyöngye füvek kebelükre, nyilongva
Füredött a violás bokor, és ingatta kiesiny szél.
A liget is zendül, s nem bánatos éneke hangzik
A sűrű árnyak alatt vigadó kis nyelvű madárnak,

S a nyugovó embert kis fülmile költi dalával
 Álmaiból, s mi nem úgy ébredt, mint méne nyugodni!

Képei széledtek, kebelének vágya erősb lön,
 Mellyek előbb örömét csöndes mosolyogva fogadták,

Egyszerü díszökben most nem lel semmi nyugalmat.

Csak maga a Hajnal van még kedvére, szelídebb
 Ez neki mint mindenha előbb, vala s fényes előtte.

„Szép ragyogó Hajnal, fõlszóla feléje az ember,
 Szép ragyogó Hajnal nem enyészõ kedvre pirulsz e
 Rózsaszeméremmel? te leszesz nyugodalma szivennek,

Mert Isten küldött hozzám szép tiszta tanúul,
 Hogy nekem e honban kedvem telik; oh de szelídebb

És virulóbb e tér ha leendesz társam örökre.
 Te magas égen jársz, de gyönyörföldemre leszállhatsz;

Lengve pedig magas Istenhez megmondhatod, e föld

Nékem igen kedves, nincs kinnak elébe kitéve,
 S mondd meg; lelkem ezért minduntalan áldani fogja.

De te piros Hajnal nagy messze lobogva ne menj el,

Szállj le kies földemre szelíd szép Hajnalom, itten
 Mindenemet, valamit látsz, véled örülve megosztom,

Hogy gyönyörúséget láthass, és velem örülhess.

A vihar itt nem zúg, felhő villáma sem üt meg;
Szép piros arczádat meg nem hervasztja deres tél.
Szállj le piros Hajnal, légy társam, örülj velem
együtt.“

A ragyogó Hajnal nem szólhata Áda szavára;
Megy lobogó szárnyan sugárba keverten az égen,
Messze világ minden téreit megnézni; azonban
Rá jöve a hó Nap, lönyök Fejedelme, sok ékes
Szárnyakon elboruló éltét föl fogva magára.
Látta dicsőségét a Napnak is Áda, s borúlva
Áldta meg értte Úrát, s háláját mondta rebegve.
Fölnézvén pedig illy gondok lázadtak eszében:
Éltem napja te is följársz öröminre, borítlan
Arczaddal gyönyörű földem lapjaira tekintesz.
Nem hagysz búra hajolni, magad sem jársz bura
nékem,

Fényed alatt létem gyönyörökkel ölelve tenyészik.
Még is igen kérlek, ne siess sebes úton előttem,
Éjeid ágya felé, ne röpülj szemeimnek előlök,
Mert egyedül unalom karok által ez árnyokon
engem.

Nincs ki velem szavakat válthatna szemembe
gyönyörrel
Vissza mosolygana; oh! kivétel nincs semmi
sugarzó.

Hát ragyogó szép Nap, ha sötét árnyadra siettesz,
Szívem ohajtását vidd föl magas Isten elébe;
És ha talál kérdezní, miként létel vala, így szólj:
A gyönyörök földén hozzám nincs senki hasonló;
Még is egész örömet terem a föld telke, s enyelgve
Elcsörög a patak árkában, s még visszajövend e

A forrás vize habjaival mosolyodni szemembe ?
 Bár jöjjön patakom sok tengert hozva magával.
 Néma, hideg nedüvel subog, és ha nem értheti
 szómat

Csak múltó örömet győz hozni szivemre zajával.⁶⁶
 Áda imezt gondolta, merész elnéje csodája
 Még sem tellyesedett, csak képei voltak öröklők
 Lelkének fenekén; de sietve bejárja határit
 A gyönyörországnak, s ligetét megfutja szemével;
 Még is az áldott Nap lesiet ágyára előle,
 És nem hagyja tovább nagy messze bolyongni
 hiában.

S Áda is a négyágu folyam partjára lehajlott,
 S leste az estveli Hold útját, hírt kérni jövendő
 Társa felől, s ha hozand jó hírt, hogy lelke
 örülne.

De késék a Hold, elakadt útjában, az Isten
 Karja akasztá el, kis csillagot adva helyette.
 A csillag ragyogó, a Hold arczája sötétebb
 Mint a csillagos arcz, beszegte sugárral Uristen
 A csillag ragyogó képét, kicsiny esti sugárral,
 S lön maga is, még merre megyen, sebes útja is
 ékes.

Áda csak e csillag fényét láthatja ezer közt,
 S nincs kit kérdezzen, ha csak ezt nem kérdezi,
 társa

Honja felől, s ha csak ezt nem küldi keresni utána,
 S a csillag ragyogóbb, ékesb leszen Áda szemé-
 ben,

És megkérdi szelíd szóval: „Kis csillagom! ékes
 Kis csillag, nagy hosszú utad végére mikor jutsz ?

Honnan, merre lobogsz oly fényesen, oly ragyogóan?

Csillagom! a Holdat tán láttad? az éji sugár közt
Tán utját vesztette szegény, menj csillag elejbe,
Fölleled őt valahol, csöndes földemre vezesd el.
Visszatalálsz e földre te még kies esti világnál.
Csillagom! oh ékes kis csillagom, a deli Holdat
Hozd meg előmbe, mivel jó hírt hoz nékem az ép
Hold.“

Szólna még többet, de az esti sugárzatu csillag
Megrezzelve alászállott vala tűzkoszorúként.

Áda elébe pedig suhogó szárnyakkal eléállt
Gábor az égbeli lóny, s megkérde szózatos ajkkal:
„Áda! vidám ember, szemedet mi vezetheti
erre?

Völgyeken és hegyeken mi után jársz szárnyas
ikerként?

Ember, az ég minden ragyogási kedűdre leszálltak,
Értted van minden, tartós örömidre teremté
Mind ezeket magas isteni kéz, s mit ohajthat
ezentúl

Szíved ezen földön, ha magad vagy is úra virágos
Kertednek? de ezért nem vádol lelkem, ohajthat
hatsz,

A mit akar szíved, csak jó legyen, és egek ellen
Ne kívánj semmit, mert arra az ég szeme vak
lesz;

S meg nem hallja könnyörgésed, bár folyjon örök-
ké.“

„Oh angyal, nagy egek kék szentségére! ne
vádolj,

Szólott Áda, miként angyal szólhatna, szelíden;
Életem olly csöndes, hogy nem nyilik ajkan
előtted

Semmi panaszra, sebes léptekkel sem halad életem.
Nincs nyomorúsághoz földem lánczólva, fölöttem
Csöndesen és ragyogón jár a hold, a nap is ékes
Képével; vadaim futnak szavaimra, gyümölcsét
Fáimnak vad szél meg nem meri rázni; imádom
Mindezekért az Urat. Ha tilalmas ohajtanom eg-
gyet,

Oltsd el ezen szívnek vágyait, és értte megáldlak
Téged is oh angyal; ha lehetsz öröminnek is öre,
Oltsd el ezen szívnek lángját, ne lobogjon ezen-
tál.⁴¹

S meglebbent amennyei szárny, elhozta az álmat
Áda szemeire, azok mélyen nehezülve csukódtak
Szép reg csillaga ként, mit örülő nap szeme rémit.
S Gábor az ártatlant nézdelli örömbe merülten.
Benne hibát nem lát; a lélek tiszta sugáru,
És meghagyja szívét vétlen gyönyörének örülni.
Tudva sokat, bünt nem láthatva tapasztala min-
dent.

A nyugovót hagyván szárnyaira kel és megyen égi
Honja felé, örömet visz lelke ragyogva az Ur-
hoz.

Szóla pedig Gábor: „Szent Istenem! Áda gyö-
nyörrel

Éli kies napjait, hiú gond nem lázad eszében,
Nincsen bűn lelkén. De te láthatod Istenem a szív
Vágyait, őt unalom tán meglankasztja; nagy
Isten,

Oh ha szabad szent színed előtt még szólanom
egyről,

Adsza az embernek társat, ki alakra hasonló,
Szívre is érzékeny legyen, és ha örülnek azontúl,
Szent s örökig tartó nevedet két ember imádja.“
Tudta az Úr, káros ha magánosan élne az ember,
A kit az ékes föld gazdaggá tön gyönyöreivel.

Oh a halandóság vétkes maradéki, ha néztek
A fiatal földnek boldog völgyére? Te vétkes
Gyermek az ártatlan földre tekinteni mint mersz
Tévedt vándorként, ki sötétben elősmeri utját.
Szűk elméü fiú, Isten titkaiba ne pillants;
Vaklandos szemeid nem látnak mélyre, sötétebb
Lesz lelked pokol éjénél, s ki vezérl ki dicsőség
Szárnyain a már messzehagyott ösvényre ho-
mályos

Éjedből? kicsiny elmédet ne röpítsd ki csapongni:
Mert nagy az isteni szó, s Isten szeme tengerekig
hat,

Fényes csillagtól megméri e földi világot.
S a mindentehető kezeit ki kötötte meg? ember
Hagyd csak az Úr titkát, ne tekints be meré-
szen; az alvó

Áda nyugalmától fuss messze, nagy isteni kézből
Csak jó s tiszta jöhet, ne tekintsd meg visga sze-
meddel.

Alszik még Ádám, szeme mély álmra csukó-
dott,

És hogy az isteni kéz osontot veszen álma szaká-
ban

Oldala szárnyából, nincsen fájdalma, nem érzi.

Társat, örömtársat készül alkotni Uristen,
 Hogy gyönyörök földén embernek lenne segédje,
 Meg ne bíráld kis eszű gyermek, mivel isteni
 kézből

Vette szelíd lelkét, tisztábbat az éjeli hónál,
 Szép ragyogó szemeit, legcsöndesb lelke sugárit,
 S arcza miként hajnal, maga is termetre hasonló
 Gyönyörűségében nyugodalmas társa virágzó
 Alkatjához. Irigy szemmel ne tekintsetek ő rá
 Csillagok, és gyönyörűségét ne vegyétek el;
 ékes

Arcza virágáért ne busulj szép hajnali rózsza;
 A lobogó hajakat ne ragadd el barnasötét éj,
 Hagyd ragyogó nap alatt szellőnek játszani tár-
 súl.

Illy vala Héva; ki nem nézné, s ha tekinti ne
 égne?

Áda is álmából már ébredé, s mint fölütötte
 A megnyílt szemeket, hő lángba borultak azon-
 nal,

És ajakán a szó mint égnek szózata, zendült:
 „Itt van az, a ki után szívemnek vágya sohajtott,
 És kit ezen földön tébolygva hiába kerestem.“
 És leborult Ádám arczára inádni az Istent;
 Lelke nemesb örömét kijelentni előtte; egészen
 Bételt lőn szive, és ajakát megnyitja rebegve,
 És így szóla derült lélekkel tiszta nevéhez:

„Asszony az ég küldött engem mindenha sze-
 retvén,

Társamul; én leszek e földön mindenre vezé-
 red.“

Ő ezt mondta ugyan, s vállaira borulva az
asszony

Szóla is a tisztább nyelv minden bájjal ekkép;
„Légy paizsom te, kiért lettem, te vezess el az
élet

Napjaiban, mi lehessen az élet terhe, ne tudjam.
És csak akarj, csöndes szemeid pillantata törvény
Lészen előttem, az Úr akará, s engednem öröm
lesz.“

S monda viszont a férj: „Vig pályám társa, szí-
vemre

Tiszta örömtengert árasztja az Úr keze benned.
S mint az örömteleken patakod mosolyogva
kiomlik,

Életem olly tisztán ragyog el melletted örökre.
S oh mi öröm leszen gyönyörödnék részese lennem!
A ragyogó napfény kedvesbben jár le fölöttem,
Hajnal is ékesb lesz kertemre derülve koronként;
S gyöngyeiben csillogva felém arczadra virágzó
Kellemekeket hintvén; kertem violája virulóbb;
S bokraim árnyaiból vígabban zendül az ének.“

„A patak árja kies kertedben csörgjön omolva,
Mondja az asszony ezer pillantat lépjen utána
Kedvesen és tisztán, csak szíved lángja ne huny-
jon.

Kerted is, és kerted feselő violája szelídebb
Arcza mosolygjon elé, csak szivem lássa szerel-
med

Napjait, és bennök ne találjon bíra.“ S gyö-
nyörrel

Töltözik a két szív, ki irigylí el életök édes

Napjait e földön? nincs senki; az angyali tábor
Hálát mond örök Úr székének előtt; kinyiltan
Áll maga a titokországból Isten szandéka; s be-
telvén,

Nincs ki az Úr kezeit rossz szóval bántani
merje.

II.

R e l i g i o.

Az első religio, mellyet maga a Teremtő gerjeszte fel emberben, a természeti, a legvilágosb, a legegyszerűbb, mellyen minden későbbi religionak, vagy inkább az ugyanazonegy religio, későbbi minden formájának alapulnia kell, ha hasznos, czélarányos akar lenni. — Isten az atyánk, természet az anyánk, mind a kettő leghívebb nevelőnk. Az anya ölben tartva kedves gyermekét felmutat az atyára, s tiszteletre gerjeszti nevendekét aránta; az atya kijelenti neki akaratját, s engedelmességet parancsol. S mi az ő akaratja? „Tiszteld, kövesd a természet rendét, mint anyai oktatást, csalhatatlan ösvényt boldogságodra.“ — A természetet ismerni, tisztelni, rendje szerint élni, Isten akaratja, ember öröme, vidám boldogsága. Ez volt a bölcsesség legrégebb szava. A természetet, annak rendjét és törvényeit ismerni, s innen a Teremtő hitére, szeretetére, s egy jövődő halhatatlan jobb élet reményére felemelkedni, s ezen czélokkal eggyezőleg a természet rende szerint élni, mi egyéb, mint az, a mit religionak nevezünk log-

tágosb értelemben? hol azért religionak külsejéről, különféle formájiról nincsen szó.

A religionak főtárgya Isten, alapja a hit, melly Isten létéről, atyai gondviseléséről, vele embernek szoros összefüggéséről, természetünkbe oltott inkább mint benyomott, belőle kifejlett inkább mint bele vitt. S hol alapszik hát ez a hit? A föld forgásán, bőségén, szépségén, tárgyai különféleségükön, czélarányságokon, a köztök tapasztalt örök renden? — A tenger, a víz bőségén, megmérhetetlenségén? — A nap, a hold a csillagokkal elöntött ég fenségén, tisztaságán, roppantságán, végtelenségén? — Minden, minden, oh ember! a porszemen úgy, miként az egész föld kerekén; a legkisebb férgen mint a nagy elefánton; a fényes égen mint a kormos felhőken; a derülő napon mint a sötét éjen: mert minden azt hirdeti neked, hogy van egy örök, véghetetlen löny, melly nem ég nem föld, nem nap nem hold, nem tenger; mert minden véges egy véghetelent, minden mulékony egy örökvalót, minden változó egy változhatatlant tesszen fel szükségképen; valamint minden rossz egy ellenkező jót, úgy minden véges jó egy véghetetlen jót; ebből ered, ebben létez, chez vonzódik a magában csak semmi mindenség.

De legközelebb magadban találod hited alapát. A te lelked, eszed, szíved, tanúji néki; a te szép, nemes de véges tehetségeid; a te ingereid, vágyaid, reményeid aggalmaid, örömeid szomorúságaid s küszködéseid, mind egy

tárgyat sejtnek magokon kívül, mellyhez vonuljanak, mellytől reméljenek, mellytől féljenek, kielégítve nyugodjanak. Hol van ez a tárgy? Sok után vágy, sokban bízik, soktól fél, sokban leli örömét, s keresi nyugalma a nyugtalan emberszív; s fellelte e a mit keresett? töbnyire a leizzadt pálya végén kénytelenek megvallani az emberek, mit Salomon többszer ismételve vallott: „hiuságok hiusága és minden hiuság!”

Hol van hát ez a tárgy? A földi javakban? ah mulandók, bizonytalanok, csalfák ezek. — Egy ép, egészséges test! egy nyavalya, melly minekelőtte beütne, rémít, leveri, letiporja, s a halál enyészto hideg karjai közzé sujtja azt. — Egy tiszta hűségű, szépséges asszony karja, egy rokon érzésű, nyílt keblű barát hűsége! szépek, nemesek, boldogítók ezek; de a meghülés, a hűtelenség, az árulás, elvesztés félelmei, és sokszor valósága, melly kínozók ezek! A reggel nyíló, délben tele keblű rózsza lehevad alkonyodtra; így az emberi szépség, tökély, élet! — Szép elme, eleven, világokat alkotó, rendelő phantazia, széles tudomány, mély bölcsesség! honnan vannak, merre tartanak, hol végződnek ezek? Elhal a lélek ezen magas tulajdonival? mit örvendek bennök? csak annyit, mennyit egy parányi álomban, melly a boldogság edenébe kap, s ismét lesüllyeszt egy ismeretlen örvénybe! Él a lélek e szép tulajdonival a test sírján túl? úgy hitem Isten léte aránt rendülhetetlen, kiben végeségem végtelenítés-

sék, halandóságom halhatlanítassék, emberiségem istenítessék.

Melly emberítő, melly felemelő, melly megnyugtató, minden szépre, jóra, nagyra serkentő, melly boldogító ez a hit! általa sejtéseim világítatnak, vágyaim intéztetnek, érzelmeim tisztulnak, nemesülnek; az ész benne egy főelvre talál, mellyből induljon, s mellyhez visszatérjen, minden foglalatosságaiban; erőnyöm csüggedtlenül tör fel az ezer kétségek, akadályok és veszélyek között, átvíva magának a lehetetlenségnek érzekapúin, a főökély templomához, magához az istenihez. Elég! a religio, melly ezen a hiten épül, eléggé meg vagy on szentelve ezekben. Lássuk a vonásokat az ő mennyei képen eggyenként, a rajzokat, képeket és jelképeket, mellyekben adák azt, s a példákat, mellyekben gyakorlák, az ő és új világ bölcsői.

A biblián, az emberiség legbizonyosb évkönyvein, egy fiatal, egy magas de könnyed lebegésű szellem, a hó kelet lángszelleme ömlik el, kezdetétől végig; egyszerű s együgyű képes beszéd; a természet nyájas kebléből szedett, mennyei lehellel szellemített vidám színű képekben. Nincs hozzá hasonló a bölcsesség minden körében; egyedül, hasonlíthatatlanul áll az az emberiség történetében. Isteni mindenható szelleme mennyei csudákat tőn már az erkölcsi világban! mennyi sötétséget űze már el nemünk horizonjáról! mennyi fényt derített borult egére! mennyi vadat szelídített meg az

ő ellentállhatatlan báju, isten-emberileg szép dicső arczával! mi hozzá Hermes és Orpheusz léthangu lantja!

Mind a két rendbeli Irás, az ó és új testamentomi, különféle nevezetekkel él a religio kitételére; maga ez a szó, religio, az ő mindent átfogó ideájában a szent írók előtt ismeretlen; a romaiak magok, kiktől a szót vettük, s majd minden nemzet elfogadta, midőn többféle polgári értelemben használták azt, nem lévén nekik az ember ezen tellyes szellemi s lelki állapotja eléggé világos, midőn az istenek és emberek közötti viszonyt jegyzték általa, leggyakrabban csak a külső szertartásokat, különösen az áldozatokat, értették.

Az ó testamentomi könyvekben az, a mit mi religionak mondunk, legközönségesebben Isten félelmének neveztetik, mert a legrégibb religioban az Isten hatalma rettenetesége volt a fő idéa. Ez a félelem az, mellyet a nép bölcsei a bölcseség kezdetének, alapának, eleének tartottak, melly szerint, s igazán, valódi religioszus, az az, az Isten félelmével tellyes ember, volt egyszersmind bölcs ember is. Lássuk ennek egy gyönyörű példáját Jézus Sírách könyvének első részéből:

Csak egy a bölcs, az igen rettenetes, a ki saját thronján ül, az Úr.

Ő teremté azt (a bölcseséget) ismerte, és átvisgálta azt, és kiárasztá azt minden műveire.

Minden halandónak megadá a maga mértékét, de bővebben azoknak kik szeretik őt.

Az Isten félelme tisztelet és dicsőség, jókedv és az öröm koronája.

Az Isten félelme örvendezteti a szívet, vidámságot nyújt és gyöngyört, és hosszú életet.

Ki féli az Istent, jó véget ér, és halála napján kegyelmet nyer.

Az Isten félelme bölcsesség kezdete; a jámborhoz annya méhében szegődik *).

Bölcsesség telje az Isten félelme, gyümölcseivel itatja az embereket.

Jó ízű ételekkel tölti meg a házat, és az életés tárokat terményeivel.

Bölcsesség koronája az Isten félelme: béke, és idverő csirázik ki belőle.

Belőle csepeg okosság és értelem; s a kik birják, tiszteletre emeltetnek.

Bölcsesség gyökere az Isten félelme, s az ő bimbaja hosszú élet.

Ez a leírás már maga nyilván tanúja, hogy ez a félelem, nem szolgál, hanem fiui, idvezsleges félelem, tisztelettel, szeretettel párosítva. Már a Mószes által adott törvény elején ott áll a szeretet:

Halljad Izrael, a mi Urunk Istenünk egy Ur; szeresd a te Uradat Istenedet tellyes szívedből s a t. (Deutor. 6, 45.)

Az ó testamentomban religio Igazság-nak is neveztetik gyakran, s alatta különösen

*) Olly természetes a jámbornak, hogy már ifjúságában kitűnik, mintha anyaméhéből hozta volna magával. (L. Hiob 31, 18.)

a törvény megtartása értetődik; azért a törvényt tisztelő s megtartó ember igaznak nevezetik.

De melly felséges, melly tellyes, tiszta fogatja jön a legrégebbi könyvben elé a religiónak! Isten szóla Ábrahámhoz:

Járdallj én előttem és légy tökéletes!

Isten előtt járdallni! mit teszen ez? semmit egyebet, mint tökéletes hittel s bizodalommal lenni Isten aránt, eltelve az ő mindenkori s mindenütti jelenségének érzésével, az ő tisztelétével, és szeretetével, miként egy kedves aránt, kit akkor is szemünk előtt hordozunk, szívünkben érezünk, szeretünk, utána vágyódunk, minden gondolatinkban, érzésinkben, cselekedeteinkben hozzá közelíteni, reá méltók lenni iparkodunk, mikor nem látjuk is.

És tüstént következik ennek az Isten jelensége érzésének gyümölese; *légy tökéletes*, igazabban: *tökéletes leszel*, az az: tiszta, feddhetetlen, boldog, gondolatidban, érzeteidben, cselekedeteidben, mellyeknek előképök, és örök csalhatatlan tanújok a mindenkor jelenlévő Isten, kinek képerre vagy alkotva, egyedül te e földön, oh ember!

Mikor az ő testamentomi írók a religiot különösen külső isteni tiszteletben, szertartásokban, a körülmetszésben, áldozatokban, mosódzásokban helyezik: mind ez csak külső jelei a belső isteni félelemnek, igazságnak, az Isten jelenléte hitének, szóval: a lélek és szív tiszta, feddhetetlen hódolásának. Nem magokért ki-

vántattak azok, nem is azoknak tellyesítésökben állott a valódi religiozitas és erkölesiség, következöleg a valódi érdem sem; hanem inkább csak jelei voltak azok vagy gyümölese a lélek gyermeki tellyes hódolásnak Isten aránt; a ki azokat e nélkül a tiszta hódolás nélkül, csak külsöleg gyakorlotta, vagy gondolatlan machina, vagy gonosz képmutató volt, s nem érdemet hanem haragot aratott Isten előtt.

Halld népem, szólni akarok, Izrael! ellednek akarok bizonyítani; én Isten, vagyok a te Istened.

Áldozataidért nem büntetlek. Égetteid (holocausta) hiszen előttem mindég.

Nem kell nekem ökor hajlékodból, sem bak aklodból:

Mert az erdök minden vadai enyéme, s a hegyek állatai ezrenként.

Ismerem a hegyek madarait, és a virányok erősei *) enyéme.

Ha éhezem, nem mondom neked: mert enyém a föld kereke, s mivel az tele.

Avagy bikahussal élek e én? vagy bakvért iszom e?

Áldozál Istenednek hálaáldozatot, és fizessz le a Magasságbelinek tartozásaidat.

Hívj engem szerencsétlenséged napjaiban, megszabadítlak, és te dicsőíteni fogsz engem.

És az istentelenhez mondá Isten: mit fecsegsz te az én rendeléseimről, és szövetségemet miért hordozod nyelveden?

Te, ki a fenytéket gyüllölsz, és parancsamat utálsz!

*) Nagyobb állatai.

Látod a tolvajt, és versent futsz vele,
és a házasságtörőekkel tartasz!

Szád nyitva a gonoszra, és nyelved hazugságokat fűz össze!

Ott ülsz, és atyádfija ellen szólasz; és anyád gyermeke ellen veszélyt gyűjtesz!

Ezt teszed, és én hallgatok; hiszed e, hozzád hasonló vagyok? De megfenyítlek, és szemed közzé lobbantom ezeket.

Gondoljátok meg ezt, ti istenfeledők, ne talán közitekbe csapjak, és ne menekdjék közületek egy is.

A ki hálaáldozatot nyújt, az tisztel engem; a ki ezen az úton járdall, állhatatosan boldog. (49. Zsolt.)

Hálaáldozat! a léleknek és szívnek tellyes hódolása Istenhez; önmegtágadás, bizalmunk tellyes helyhezete Istenben.

Ha áldozatot kívántál volna, hiszem, adtam volna, de az égettekben nem leled kedvedet.

Istennek kedves áldozat a törődelmes lélek; az összetört szívet és az alázatost Isten meg nem veted. (50. Zsolt.)

Igy imádkozott Dávid, a vétkes, a koronás fő, s a nép tudtával imádkozott így.

Halljunk még egyet!

Halljátok Jehova szavát Szodomának fejedelmei! Értsd meg Gomorrhának népe Istenünk mondását! *)

Minek nekem az áldozat sokasága? mond az Úr. A kos égettekkel, és a marha

*) A fejedelmek és nép alatt a zsidók értendőnek; Szodoma és Gomorra csak jelképe a gonoszságnak.

kövevével tele vagyok. Az ökör, juh és bak vére nem kedves előttem.

Ha színem előtt megjelentek: ki kívánja tőletek, hogy előndvaromba lépjete? *)

Szünjeteek csalfa áldozatokat hozni. A töményfüst utálatos előttem; az ujhoid, a szombat, s az ünnepi gyülekezetek türehetetlenek nekem, a vétkes gyülekezetek! Mossátok, tisztítsátok magatokat; gonoszságaitokat vigyétek el színem elől; szünjeteek a rosztól.

Tanuljatek jót cselekedni; törődjeteek igazság után; segítséteek fel az elnyomottakat; tegyeteek igazságot az árvának, és vegyéteek fel az özvegyet az ítéleten. (I s' a i. 1, 10.)

S melly igazságtalan bíráji az ó testamntomi religionak korunk azon bölcseik, kik illyeneket olvasván, nem átalják a világgal elhítenni akarni, hogy ez a religio csupán szertartásokból állott, mellyeknek pontos tellyesítésöktől várak egyedül a zsidók bünök bocsánatát és Isten segedelmét! Voltak ugyan illyen akár tudatlan, akár szineskedő zsidók, valamint keresztények is voltak és vannak illyenek; de ez nem a religio, nem a religiot tanító hivatalnak vétke, hanem az annak szellemébe nem tekintő, a valódi erőnyt neheztelő gyáva vagy rossz emberéké. Minden oda ment ki ott is, mit Jézus monda az evangeliomban dorgálólág a phariszéisoknak: „Egyiket meg kell tenni, a másikat nem elmulasztani.“ Jók, idvez-

*) Az áldozat helyére; az az: ki kíván tőletek áldozatot?

ségesek a külső szertartások, az áldozatok, imádságok, mert előmozdító jelei, nyilván tanúji a vallási, és erkölcsi érzésnek, Isten aránti hódolásunknak; de csak úgy, ha ebből szármoznak, s erre munkálnak vissza; különben üres, haszontalan, kárhozatos tettek.

Lássuk egy képét az ó testamentomi jó embernek:

- Uram! ki fog a te sátorodban maradni?
 ki fog a te szent hegyeden lakni?
 Az, a ki feddhetetlen életet él, és igazságot cselekszik, szivéből szól igazat.
 A ki nem rágalmaz; felebarátját nem sérti, és gyalázattal nem illeti azt.
 Ki előtt gyűlölt az istentelen, és tiszteltes az istenfélő; a ki eskszik felebarátjának, s megtartja eskét.
 A ki nem adja pénzét uzsorára, és nem engedi megvesztegettetni magát az ártatlanok ellen. A ki ezt cselekszi, soha nem fog ingani.

Nem azt mondja a szent költő Isten barátjának, a ki ünnepeket ül, áldozatokat ad, mosószik; hanem az istenfélőt és emberszeretőt; a ki igazság útján jár, s mindenben követi azt. Eannél jobbat, többet, mondhat e a legfentebb philozophus vagy theologus?

Az új testamentomi religio, ez a tökéletes egész, melly Isten országát, az erkölcsi világot egészen átüleli; egy tiszta, gyönyörű harmoniában mutatja; melly embert a maga

egész természetében, erős gyenge, jó rossz oldalainál fogva tekinti, s neki mindenben segítségszereket nyújt.

Ez a tökéletes religio Istennek legszentebb műve a földön Jézus által, amabból, az óból, mint a derülő nap az éj sötétéből, szinte mint egykor az egész föld a vízködből, támadt tellyes méltóságában.

Ez a religio a következő fő ideákban, képekben és tettekben mutatja magát:

Hit, Remény, Szeretet.

Hit Isten aránt, mint a külső és belső, érzéki és szellemi világ teremtője, és bölcs gondviselője, intézője aránt. Hit Krisztus aránt, mint Isten-ember, az emberiség felvilágosítója megváltója, dicső példánya aránt; kiben emberítetik Isten, és istenítetik az ember; s innen közhitel az emberek aránt. — Remény Istenben Krisztus által, egy leggyengédebb fiú bizalommal párosítva; különösen tévedésünk, bűnünk bocsánatára, Isten kegyelmére, mindenféle testi lelki javakra, és egy jövő, örökön tartandó boldog életre függesztve. — Szeretet Isten aránt, Krisztus és az egész erkölcsi világ aránt. Szeretet, nem csupa érzelmi, de a lehetőségig munkás, jótévő, a halálig állhatatos; nem szóval, de szívvel és tettel; nem önségből, de a legtisztább, legerkölcsebb, legszentebb indítmányokból, millyennek kell

lennie a fiui szeretetnek a köz atya, a testvér, az egész nemzetség aránt.

Ennek a háromnak, a kereszténység egytestvér khariszzeinek, eggyeteméből származik az a tántoríthatatlan eltökélés, Isten akaratján megnyugodni, magát egészen az ő atyai gondviselésének átengedni, de nem tunya munkátlansággal, sőt mindég munkálva, annak céljait tehetségünk szerint, mindenünknek feláldozásával előmozdítva, embertársainkat, mint annyi testvéreinket, egy szent, kegyes atyának gyermekeit, egy méltóságu, rendeltetésű polgárait ugyan azon egy erkölcsi világnak, minden vér, nemzet, nyelv, nem és helyzet különbsége nélkül, egyedül erkölcsi érdemeikre tekintve, becsülve, az egésznek javát a kinek kinek jutott részekben munkálva; feltekintve szüntelen, szemeinket szüntelen reá függesztve az előképre, az istenileg emberi nagyságnak eleven példányára, Jézusra, ki nem csak tanított, de cselekedett is; nem csak parancsolt, de engedelmeskedett is; ki első volt tanítását minden szavában, érzésében, tetteiben nyilván kimutatni.

Igy foglalja el ez a religio az egész embert, embernek minden részeit, földi életének minden szakaszait, összekapcsolva azt a jövővel, a halhatatlanul boldoggal.

Itt az értelemnek kimeríthetetlen élettára a legszentebb igazságokban, mint hitünk tárgyaiban, rendülhetetlen védfal minden tévedés

ellen. Itt akaratunknak a legerősb, legfogantatosb indítmányok a természetben; erkölcsi méltóságunk szelíd kifejlésében; Istennel kitüntetett rokonságunkban; egy nemünkhez illő, felsőbb rendü tiszta boldogságnak, mellyhez képest földi gyönyöreink csak hiúságok, szenvedéseink örömmel tűrhetők, bizonyos igéretében; az erkölcsi törvénynek, mint Isten sértethetetlen akaratjának, mellynek szentségét Ő maga a nagy Szent tevé előttünk tiszteletessé, nem kényszerített, nem bús, de szabad, de víg tellyesítésére, mindennek, mi attól elvonhatna, felretételével, megvetésével, szabad- és nagylelkűleg.

Ennek az Isten akaratjából származott törvénynek főelve, egyetlen tiszta forrása a szeretet; szeretet Isten aránt, embertársaink és az egész erkölcsi világ eggyeteme aránt, munkálólág mindég hitben, igazságban.

* Itt az érzékek, az ingerek és vágyok, az indulatok és szenvedelmek, mellyek a természet rideg és vad fíját, czél, fék, és határ nélkül ragadják, tisztulnak, szelídülnek, nemesülnek; maga a test, az állati természet, felemelkedik a csupa állati körből, s tisztességessé tétetik szemeink előtt, mint műhelye az Isten képének, benne és általa olly nemesen munkáló lelkünknek, a feltámadás, egy tisztább, tökéletesb ujra születés, s halhatatlan szellemesítés gyönyörű reményében, melly elvonja embert az állati alacsony, vad örömeiktől, hogy

magát s testét méltóvá tegye s foghatóbbá tisztább nemesebb, valóban emberi s erkölcsi örömekre.

Itt az egész lélek mintegy istenesedik: felemelkedve a teremtőhöz, kinek nem csak legnemesb földi műve, de mássa is, képe, e földön helytartója, a gondviselésnek munkás szolgálója, sőt igazabban, mint Isten fija, örököse; feltekintvén magas rendeltetésére, mellynél fogva Isten országának polgárja, s a halhatatlan tökéletesedés lönyje, melly pályáját már itt kezdi, s folytonfolyvást futja be az örök valóságba.

Az új testamentomi irás a religiot leggyakrabban hitnek nevezi, de soha sem pusztán, soha sem hidegen véve a hitet, hanem összekapcsolva mindég a szeretettel, jótévő munkássággal; párosítva bizalommal Isten és Krisztus aránt.

A hitnek különféle bibliai és egyházi értelmét máskor terjesztjük elé, most csak annyit róla, mennyiben magát a religiot jelenti.

Egy olly munkássága ez a léleknek, mellynél fogva szabad meggyőződésből egy érzékfeletti, csupa szellemerkölcsi világot fogadván el, egy örök jószágú, tiszta igazságú, szépségű erkölcsi rendet, s a rendet szerző, elrendelő, fentartó s tökéletesítő lönyt, Istent, ismer s mélyen érez magában, mint minden igaznak, jónak és szépnek, minden boldogságnak kutfejét, elfoglalva atyai szeretete aránt

a legerősb bizalommal, nem kételkedvén Krisztus Urunk és Mesterünk utmutatása és példája szerint, életünk, halálunk minden környülményeiben, fiui vidám készséggel elfogadott szent akaratjának tellyesítésére, szükséges, hatalmas segítsége felől semmit is.

Ez a hitnek összevont bibliai értelme. Lásunk e célra egyes bibliai helyeket!

Mindenek előtt ide tartozik az a tellyes szellemü és kenetü imádság, mellyet Úr imádságának nevezünk, s mellynél még szentebb, tökéletesebb, felemelőbb, megnyugtatóbb imádságot nem mondott senki. Ez az imádság valamint egy Isten aránt szeretettel, hűséggel, bizalommal, egész hódolással eltelt lélekből származott, úgy képes a nem egészen fás szívben ugyan azon érzelmeket, valódi religiot, támasztani, táplálni, nevelni minden időben.

Ennek a buzgó imádságnak alapja egy rendülhetetlen tellyes elevenségü hit Isten létéről s az ő hatalmáról, jóságáról, s egyéb tökéleteiről; forrása, egy tiszta fiui vonzódás, ragaszkodás Istenhez, mint az egész erkölcsi világ kegyes attyához; gyümölcse, egy általános bizodalom Isten hatalmas jóságában, önmagának tellyes reszignatioja, felajánlása, átengedése, megnyugvása az Isten egyedül mindenható, legszentebb, legjobb akaratjában.

S most utána a legszebb példabeszéd felvilágosításául az isteni gondviselésnek, erősítéséül hitünknek s bizalmunknak, a természet

mindnyájunknak nyílt kebeléből véve, az égi madarakról, és a mező liliomiról; berekesztésül pedig a legfontosb igazság és kötelesség: „Keressétek előbb az Isten országát és annak igazságát, a többi megadatik néktek.“

A hitben s igazságban, szeretettel s bizalommal munkáló léleknek munkája valamint vígabb, serényebb és rendesebb, ugy fogatosb is és bővebb gyümölcsü, mint a furt fejü, üres keblü, komor lelkü emberé.

Az Isten aránti religiot röviden így adja elő Jézus:

„Lélek az Isten, s a kik imádják őt, szükséges hogy lélekben és igazságban imádják őt.“

Melly tiszta, nagy igazság melly kevés szóval! — A zsidók azt mondák, Jerusálemben lehet jól imádni az Istent; a szamariabeliek ellenben, a Garazim hegyén; Szokrates és Cicero pedig: az ország bevett régi szokása szerint, *ex instituto maiorum et civitatis*. Jézus mindnyájok ellen: lélekben és igazságban! Ledöntve fekszik e két szó által a zsidóság és pogányság minden balgatagsága; az isteni tisztelet nemének, módjának, helyének, idejének válogatása; a szertartások most sanyaru és öldöklő, majd kicsapongó pompáu, szemfényvesztő fényü roppantságok; az énekes kar lármás harsogása; a száj hiu fecsegése a hosszu imádságban — mind a gyermek emberiség hiu bábjai, szivet, lelket, időt vesztő öldöklő bitor-

jai — együlegyig ledöntve némulnak el a mennyei mester tiszta szelíd lehellete előtt. — Lélekben és igazságban! eleven hittel, a szív tiszta alázatosságával, az akaratnak tellyes hódolásával; rendülhetetlen bizodalommal, önkénytelen tiszta Isten- és emberszeretettel, folyvást munkáló jótévőséggel tiszteltetik, imádtatik e szerint Isten. S ez a valódi religio.

Az egy Isten hite alapja minden lelki életnek; ebből kell kiindulnia a jó lelkiismeretű embernek minden cselekedeteiben: ez óvja őt, a titkos vétkektől szinte mint minden gonosztságtól, igazságtalanságtól; ez mérsékli indulatait, és önszeretetét; ez becsülteti, szereteti vele embertársait; ez önti el lelkét vidámsággal, melly őt a veszélyeknek közepettök sem hagyja el; ez serkenti, segíti állhatatos erőnyre, szép nagy emberi tettekre; ha ezeket embertanú nem látja is, ha emberbíró nem becsüli is, sőt ha az emberek általán mind félre értik is, tökéletesen látja, igazságosan becsüli a mindentudó mennyei tanú, az igazságos isten - bíró.

„Ez pedig az örök élet, hogy ismérjenek meg téged, mint egy igaz Istent, s a kít elküldöttél, a Jézus Krisztust.“

Oh keresztény ember, melly boldog lehetsz te! Te mindennap mondd, napjában még ismételed is: Hiszek egy Istenben, és az ő fiában, Jézus Krisztusban.“ Szép, idvezséges!

De hát benned van e az örök élet? Tennemagad itéld meg. Ha ezt a vallást csak szádd vallja, csak szokásból vallja; ha ez a hit át nem járta egész valódat, ha ez nem lelkesíti minden gondolatodat, érzésidet, cselekedeteidet; ha ezen gyakor vallásod mellett önkényed s önszereteted, vak indulataid és szenvedelmeid ide s oda ragadnak; ha a dics, és kincs, gyönyör és bosszú-vágy tartja fogva szívedet: bár hányszor ismételt hitvallásod csupa hiúság, hogy nem mondjam Isten és Krisztus-árulás, káromlás; benned csak árnyéka sincs az örök életnek; mert

„Nem mind megyen az be Isten országába, a ki mondja nekem: Uram, Uram! hanem az megyen be Isten országába, a ki az én atyám akaratját cselekszi.“

És mi Isten akaratja? az egész erkölcsi törvény, mint fen látánk; s Jézus egyik apostola (Pál I. Thessz. 4, 3.) e kettőben helyzi:

„Ez az Isten akaratja, a ti megszenteltétek, hogy óvjátok magatokat a bujálkodástól, és senki ki ne játsza, meg ne csalja az ő felebarátját a köz ügyben.“

A hitnek tehát, a religionak, munkásnak kell lenni Jézus tanítása szelleme szerint.

Jézus a balgatólag zsidóságnak különféle előítéleteit dorgálá meg különféle alkalmatossággal. Ezek közzé tartozik a kézmosás evés előtt, mellynek elmulasztása bűnnek tartatott a religio ellen. Jézus tanítványi ezt egyszer

elmulaszták, mellyért kérdésre vonák a mestert. Jézus mondá:

„Nem az fertézteti meg embert a mi bemegy a szájba, hanem a mi kijő a szájból, az fertézteti meg embert: mert a mi szájból jő ki, a szívből jő, s a szívből jönnek ki a rossz gondolatok, gyilkosságok, házasságtörések, bujálkodások, tolvajságok, hamis tanúságok, káromlások. Ezek azok, mellyek megfertéztetik embert; mosdatlan kezekkel enni pedig nem fertézteti meg embert.“

Keresztény ember! nem elég világosok e ezek? s még is hányan vannak közöttünk, kik szorosabban itélik meg másokban, mélyebben fájlalják magokban, az eféle külsőségeknél elmulasztásokat, mint sokszor a leggonoszob vétkeket. Miért nem szívunk lelket anyaszentegyházunk tiszta lelkéből? Így imádkozik ez egyik böjti napon:

„Add, kérünk mindenható Úr Isten! hogy a te néped, a ki, testét öldökölvén, magát az eledelektől tartóztatja, követvén az igazságot, a büntől böjtöljen.“

Miért pirítjuk ezen köztiszteletű anyát künlévő atyánkfiai előtt, mintha az eféle szigorú, hibás ítéletek az ő javalatából jönnének?

A hit s religio munkássága legnyilvánabban tünik fel a szeretetben és jótéviségben. Az a hit valódi keresztény hit, melly szeretet által munkálódik, mond az apostol. —

„Elvetvén azért minden tisztátalanságot, és a gonoszságnak sokaságát, kegyességben vegyétek be a közlött ígét, melly idvezítheti lelkeiteket.

Cselekvői legyetek pedig az igének és ne csak hallgatóji, megcsalván tinnmagatokat; mert a ki csak hallgatója az igének, és nem cselekvője is, hasonló azon emberhez, a ki tükörben nézi természeti arczát; megnézé magát, elment, s azonnal feledé millyen volt.

De a ki a szabadság tökéletes törvényét átvisgálta, és megmarad benne, nem lévén feledő hallgatója, de cselekvője a munkának, ez boldog az ő tettében.

A ki azt véli, hogy tiszteli Istent, s nyelvét nem zabolázza, sőt megcsalja szívét, hiú az ő religioja.

A tiszta és fekéletlen religio Isten és az atya előtt ez: látogatni árvákat és özvegyeket az ő nyomorúságokban, és fekéltelenül óvni magát a világtól.

A ki az egész törvényt megtartja, de botlik egy ellen, valamennyi ellen vétett: mert ugyan az, a ki mondotta: ne paráználkodjál, azt is mondotta, ne ölj. Ha nem paráználkodol, de ölsz, áthágtad a törvényt.

Mit használ feleim, haki hitében dicsekszik, és nincsenek cselekedetei? Fogja e ezt idvezíthetni a hit?

De azt mondja valaki: neked van hited, és nekem cselekedeteim vannak. Mutasd meg nekem a te hitedet cselekedetek nélkül, és én cselekedeteből fogom neked megmutatni az én hitemet.

Te hiszed, hogy egy az Isten! jól teszed: az ördögök is hiszik, és remegnek.“

Boldogtalan keresztény, ha hitedet tovább nem tudod vinni, mint a meddig viszi a gonosz lélek! csak remegni fogsz te munkátlan hitedben, nem soha gyermekileg bizni is. Hitedet munkátlanságod öli meg.

Két embertelen bűn van, mellynek melyike legyenutálatosb, nehéz kitalálni: az irgalmatlanság és halátlanság. Mennyire szenved az emberiség e kettőnek terhe alatt! s mivel annyira szenved, elég világos, melly nem ritka egyik is másik is.

Az elsőnek ellenébe Jézus a közönséges szeretetet tevő, és ennek csalhatatlan gyümölcsét, a jótévőséget; a másodiknak ugyan ez a közönséges szeretetnek és jótévőségnek kötelessége áll ellenébe, mert ha a szeretet megszorítást nem szenved, legkevesbbé szenvedheti azt jótévők aránt.

A zsidó kemény szívűség a felebaráti szeretet kötelességét s a jótévőséget és irgalmaságot egyedül a zsidókra szorította:

„Hallottátok, hogy mondva volt a régieknek: szeresd felebarátodat, és gyűlöld ellenségedet.

Én pedig mondom néktek: szeressétek a ti ellenségeiteket, jótévők legyetek azok aránt a kik gyűlöltek titeket, imádkoztatok a ti üldözőitekért és gyalazóitokért. Hogy legyetek fiaí a ti mennyei atyátoknak, ki a napot felvirrasztja a jók és rosszak felett, és esőztet az igazak és gonoszok felett.“

S majd kiadta a szeretet nagy, mindent átölelő, lelkesítő parancsolatát.

Az irgalmasság és háladatosság kötelességét példában adá.

Ott feküdt a zsidó utközben elverve, ki-
nozva a latroktól, fetrengve vérében, félholtan.
Jó egy pap, s elmegyén mellette; egy lévita, és
ott hagyta. Jó egy szamaríta, s könyörül a
zsidón, ki őt nemzeti s vallási különbség miatt
gyűlölé. Melly gyönyörű, melly alkalmas
példája a könyörületesség határtalan köteles-
ségének! A papok tulkokat áldoztak és ko-
sokat, az irgalmasságról pedig megfeledkeztek,
azért mondá Jézus:

„Elmenvén tanuljátok meg mit teszen: ir-
galmasságot akarok, s nem áldozatot.“

A valódi jótévőnek bármi érzékenyen fáj
a hálátlanság, ellene azért nem panaszkodik,
sem miatta jótévő lenni meg nem szünik. Jé-
zus ezt az embertelen vétket két ízben, felette
kémélve feddé meg, mert maga ellen követte-
tett el. Tízet gyógyított meg egyszerre, s
csak egy téré vissza megköszönni a jótételt,
s nemde, mond Jézus, szamaríta volt ez is?
— A zsidók Jézust meg akarák kövezni, mert
a szombatot megsértette, és magát Isten fijá-
nak mondta. Jézus igen érzékenyen mondá:

„Sok jót tettem veletek az atyám által,
mellyik jótétemért akartok megkövezni?“

Legyenek ezen vonások most elegendők a religio rajzolatához általán, míg majd folytatólag annak egyes részeit fogjuk eléadni. Csak még egyet befejezőleg az egészhez:

Ember felemelkedésére, erőnyének tökéletesítésére semmi nem olly sikerü mint egy előkép, egy religioval s erőnyel tellyes, tökéletes példány. Jézus illyent kettőt mutatott követőjinek: Istent, a legtökéletesebb lőnyt, kinek képerre vagon teremtve az ember; és magát, mint egy közlőnyt, kiben Isten s ember egyesülve, kit azért Pál az Isten lesugárzásának nevezett, kiben a véges ember felemelkedjék a véghetetlenhez, s lassa, millyennek kell lennie hogy Istenhez hasonlítson. Az elsőre imigy tevé övéit figyelmetesekké:

„Legyetek tökéletesek, valamint a ti mennyei atyátok tökéletes.“

magát pedig imigy ajánlá:

„Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok, és alázatos szívű.“ —

az emberiség szelíd nagysága melly egyszerűleg vagon ezen szavakkal rajzolva!

A religio fő kincse az emberiségnek; a legjobb emberek egyszersmind a legreligiosusabbak is; csak az emberszörnyek akarának gyanussá tenni előttünk minden religiot, a valódi bölcs tiszteli azt; s mikor az előitéletek,

visszaélések, bárhát s vak buzgalom ellen emeli fel szavát, a religio tisztasága, tökéletessége mellett emeli azt fel; s bár a tudatlan, meg-rögzött balvéleményű sokaság vallástalannak, istentagadónak kiáltja is ezért, a józanabb rész érti szavát, s érdemeit tudja becsülni.

Minden korban éltek derült elméű, tiszta keblű férfiak, kik valamint életök pályáján legszöbb példájit adák religiojoknak s erönyöknek, úgy fenséges, mélyen ható szavakkal fejezik ki az aránt itéleteiket s érzelmeiket, nem csak olyanok, kiknek a religioról szólani tisztí hivataljok vala, de olyanok is, kiknek az nem volt, söt olyanok is, kik szabadabb véleményeik miatt a religio ellenségeinek tartattak. Nem veszhetnek el az illy jeles mondások; sikeres befolyással munkálnak azok minden időben. Czelünk olvasóinkat több ilyenekkel felmelegíteni.

„Felemelkedünk ahoz, kinek oltára a mi szívünk; őt az ő egyszülött papjával engeszteljük; neki véres áldozatokat ölünk, mikor az ő igazságáért egész vérig viaskodunk; neki kellemetes tömjényt gyujtunk, mikor színe előtt kegyes és szent szeretettel lángolunk; neki az ő belénk öntött ajándékait nyujtjuk; rendelt ünnepeken ajándékainak emlékét neki áldozzuk és szenteljük, ne hogy idő folytával hálátlan feledés szökjen meg bennünket. Neki a szív oltarán a buzgó szeretet tüzénél alázatosság és dicsóités áldozatit égetjük. Hogy őt lát-

hassuk, mennyire láthatjuk őt, hogy vele egyesülünk, a vétek és rossz vágy minden fekélyéből kitisztítjuk, és névének felszenteljük magunkat. Mert ő forrása minden boldogságunknak, minden kívánságunknak ő végcélja. — Szeretettel járólunk hozzá, s eljutván megnyugszunk, azért boldogok, mert benne tökéletesek. Mert a mi javunk, melyről a bölcsekedők között nagy a vita, semmi egyéb, mint ő vele egyesülni; ennek az egynek, ha szabad mondanom, testetlen ölelésében valódi erőnyel telik el s gyarapszik a szellemi élet. Ezt az egy jót tellyes szívvel, lélekkel s minden tehetséggel szeretni, parancsolatunk. Ehez a jóhoz illik mind azok által vezéreltetnünk, a kik bennünk szeretnek, mind azokat, kiket mi szeretünk, vezérelnünk. Így tellyesedik be a két nagy parancsolat, mellytől függnék az egész törvény és a prophéták. Mert hogy az ember tudná magát szeretni, czél rendeltetett néki, mellyre intézne mindent a mit cselekszik, hogy boldog legyen: mert a ki magát szereti, semmi egyéb nem akar lenni, csak boldog. Ez a czél pedig, Istenhez ragaszkodni. A ki tehát tudja szeretni magát, mikor parancsolatik, hogy szeresse felebarátját mint önmagát, mi parancsolatik egyéb, hanem hogy annak ajánlja, mennyire ajánlhatja, Isten szeretetét. Ez az Isten tisztelete, ez valódi religio, ez igaz kegyesség, ez egyedül Istent illető szolgálat. — A religionak telje: követni azt, a kit tisztelünk.“

Sz. Ágoston.

„Ki a religiót megtámadja, az emberi társaság minden alapait megrendíti.“

Plato.

„Nincs a philosophiának egy elve is, mellynél fogva jót munkáljon, mellynél jobban ne munkálhatná azt a religio; és a religio még nyújt valamit, mit a philosophia soha nem képes véghezvihetni. Philosophus! a te erkölcsi törvényeid szépek; de légy olly jó, mutasd meg nekem azt, a ki azoknak kötelező erőt adott!“

Rousseau.

„Kerüld azokat, kik a természet felvilágosításának ürügye alatt, sovány tanítást öntenek az ember szívébe, és a kiknek szinlett kétségeskedések százszor állítóbb és dogmatikusabb mint ellenségek eldöntő hangjok. Az alatt a kevély ürügy alatt, hogy az elég világos, uralkodólag vetnek alá bennünket csipős elhatározásoknak, és valódi alaposság helyett értetlen tudománnyal kínálnak, melly az ő képzelődésükben termett. Mivel pedig mindent, mi az emberek előtt tiszteletes, felforgatnak, pusztítanak, tapodnak: elvonják így a sinlődőnek utolsó vigasztalását, a hatalmasok és gazdagok szenvedelmeknek egyetlen zaboláját. Kiszakasztják a szív fenekéből a vétkek felett nyugtalankodó lelkiismeretnek ösztöneit, az erőny reményét, s még dicsekszenek, hogy jótévői az emberiségnek. Soha sem káros az igazság embernek, mondják; hiszem, mint ők, de véleményem szerint, ez egy felett nagy tanúja annak, hogy az, mit ők taníta-

nak, nem igazság. — Kedves ifju! légy egyenes és igaz minden góg nélkül. Ha a természet szép adományai olly állapotba helyeznek, hogy emberekhez szólj, szólj hozzájok lelkiismereted szerint, semmit se gondolj vele, megnyerted e tetszésöket vagy nem. A tudással való visszaélés hitetlenséget szül. Minden tudós megveti a közönséges vélekedést, mindenik különöset szeret. A felfuvalkodott philozophia szabadszellemségre vezet, valamint a vakbuzgalom ábrándozásra. Kerüld ezt a két végszél. Soha se átalj philozophus előtt Istent vallani; soha ne, a türetleneknek emberséget ajánlni. — Tanút tenmagadban találsz, melly igazulásodra szól.“

Rosseau.

„A moral elkerülhetetlenül religiora vezet, melly által egy hatalmas erkölcsi törvényszerzőnek ideajával gazdagítatik az embernem körén kívül, kinek akaratjában van az a végczél (a teremtés végczélja) melly egyszersmind ember végczélja is. — Ha a moral törvényének szentségéhez gondolja a legnagyobb tiszteletnek tárgyát, ezt, a religionak lépcsőjén, mint az imádás főtárgyát adja előnkbe, és ekkor jelenik meg az ő dicsőségében.“

Kant.

„A tűrés utolsó és valóban legfontosb segédszerére jövök. — Ez a segédszer a vallási erkölcs, magának átengedése Isten akaratjába, melly Isten léte hitéből és egy jobb jövőendő reményéből származik. — Mikor a természet rende parau-

csol valamit, ez a parancs csupa erőszak mindaddig míg a természetet holt-nak gondoljuk, vagy a közokoknál állapodunk meg. De mihelyest egy szellemi, egyszersmind jótévő és bölcs lőny szerezte azt a rendet; azonnal az abban alapszott törvény egy fentebb vezérnek intézése, tanácsa egy mély belátásu barát-nak. A kötelesség azt megtartani nagyobb lesz, és a jutalom bizonyosb. — Az, a ki vallja: van egy Isten; azt is vallja, hogy a világnak van egy czélja, s ez a czél az érzelmi teremtmények boldogsága. — A világban eléforduló jó-nak és rossznak felszámolása a tapasztalás utján reánk nézve lehetetlen. De ha Istent hiszünk, már cleve ki van csinálva annak rezultatum: a jó felmulja a rosszat; akár a jó megelőzi a rosszat, és a rossz követi azt; akár arra és abból következik ez. A két első idéa arra szolgálhat, hogy egykedvőségünket a jelen világ sötét képzete, és benne önviszontagságaink ellen megőrizzük; de csak az utolsó adhat nekünk szerencsétienségünkben valódi vigasztalást.“

„A boldogtalannak szeme különösen a jövőre van függesztve. A visszaemlékezés, hogy boldog volt, meggyőzheti őt szertelen panasza igazságtalanságáról; de lelkét egyedül az a hiedelem derítheti fel, hogy még boldog lehet. Ez a hiedelem ugyan különféle egyes esetekben alapulhat, p. o. a rossznak természetében; a hasonló hajokból történt kimenekedés példájiban, s a t. de mennyi rossz van az életben, mellyeknél reményünk hasonló alapi megsemmisülnek!

gyógyíthatatlan betegségek; örökbe vett szegénység és alacsonyág; s legtöbbszer a szegénység együtt betegséggel; szóval mind azok, mik magát az életet támadják meg, vagy egész életünkön végig vonulnak: hasonló vidám kinézeteket nem engednek. Itt egy reánk várakozó jobb jövődönök hihetősége csak az ész elveiből kihozható; csak a közönséges törvények és rendek, mellyek életünkön túl terjednek, vigasztalhatnak bennünket, mikor annak határán innen állapotunk javulását nem várhatjuk. De ezeknek az örökségbe átmunkáló törvényeknek befolyások a mi jó vagy rossz állapotunkra nézve, religio nélkül semmi bizonyosságot nem nyújt nekünk. A természet nekünk épen semmi oktatást sem ad a jövődőről, és semmi egyébre nem tarthatunk mellette számat, mint arra, mit az eddigi hasonló esetekből várni szoktunk. De ha értelem és jószág, értelmi és szellemi erők, hasonlók azokhoz, mellyeket természetökben és céljaikban magunkból ismerünk, magokat a világ rendszerébe elegyítik; ha még ezek első és jelesb okai a világ alkotmányának, s változásainak: ekkor lehetséges valamit a jövődőségről is tudnunk, mit soha sem tapasztalunk, — és ez a valami vigasztal.“

„Hogy ez a két alaptanítás — Isten és jövődő élet — ha meggyőződés által erősödött meg a lélekben, felette sokat tehet, hogy a veszedelmekben bátrabb és a szenvedésekben állhatatosabb legyen: ezt azon embereknek számtalan példájik tanítják, kik religio által tétettek abba

az állapotba, mellyben olly dolgokat szenvedtek és vittek véghez, mellyek a természet közönséges erejét felmulni látszattak. — Még akkor is, mikor a religio inkább csendes értelemnek leve foglalatossága mint a képzelődésnek és a szenvedelmeknek, nem azt találjuk e, hogy az emberiség legalább számosb és alacsonyabb részénél, hol a büszkeség és dicsvágy az elvek helyét el nem foglalhatják, — a legbuzgóbb emberek egyzersmind a legtűrőbbek is? hogy a religio az, melly a váratlan szerencsétlenségekben a kétségbeséstől óv; a tartósb rosszak között csüggedtlenül fentart, és különösen a halál óráján bátorít? S ha végre olykor a bölcsnek lelkében a religionak ezen elvei, kitisztulva a balhit és ábrándozás salakjából, az elme és erkölcsiség képzetének minden jelességeivel, az ártatlanság és jótévőség önbizalmával egyesülve, mennyire szembetűnő győzelmei nincsenek az illyennek, mikor a szerencsétlenséggel küszködik, mind azok felett, kiknek ugyan egyenlő természeti és úgy szerzett fegyvereik vagynak ugyan az ellen, de nincs véd-fegyverök, mellyet csak az egy józan hit nyújthat: és a melly még jóval nemesb nézőhelyet nyit győzelmének a baj felett! Ebben az egy láthatatlan bölcsesség és erkölcsi jóság aránti szereteten és bizalmon alapult lelki nyugalomban, az áhítatossággal párosított türebben fekszik egy fenség, millyen csupán az erkölcsi világ körül vizsgálódó philoszo-

phusében, vagy a csupa gyakorlás által megkeményedett emberében nincsen.“

Garve.

„A vallás az az isteni folyam, melly az egész pallérozott és pallérozatlan emberi nemzeten keresztül habzik; az a talizman, melly sok népeknél és sok esetekben minden tudomány, polgári alkotvány és törvény helyett szolgálja; az a talpkő, mellyhez minden törvényadó és statusalkotó a maga principiumait úgy forrasztotta, hogy csak általa s rajta találjanak maradást; az a menedék, melly a természeti jusunak gyengeségét legelőszertalomba vette, s mellyből a nemzeteknek jusaik a magok kicsinységökben legelőbb kiszállani merészelték; az az erő, melly az erőszaknak és bűnnek legfogatosbban vethetett határt, midőn túl az emberi törvény és fenyték határain, a jövendőben mutatott reményt és félelmet.“

„A vallás első beléptével boldogságra hív, és boldogít is; a hol ezt emberi környülmények miatt nem teheti, legalább vigasztal s remélni hágy. Reményt, vigasztalást s boldogságot nem adhat egyéb, hanem a mit igaznak, valónak, csalhatatlannak hiszünk, s ennél fogva tiszteletben tartunk; s ezen igaznak, valónak, csalhatatlannak, s tiszteltettnek ideája az, a mit Szent névvel nevezünk. Szent legyen tehát a vallás előttünk, ha benne nyugalmat és boldogságot lelmi akarunk. Ez legyen ama befátyolyozott kép, mellyet felfedni nem szabad; s a philozophia, melly

ehez ért, nem nyert egyebet, hanem vagy megkábulást vagy megcsalattatást,"

Cselkövi,

„A hit olyan láncz, mellyel az emberiség össze van kapcsolva a Mindenhatóval; a szó szentsége köti az uralkodót elválhatatlanul hív jobbágyihoz, s ezek tántoríthatatlan hívsége alkotja a thronus rendíthetetlen erejét. Az igaz szó kuffeje a házassági boldogság, valódi becsület s cselekvények egyenességének s így minden szerencsének.“

„A hit olly part, mellyhez végre még az is elérkezik, ki annak hazájában soha nem is lakott, s rossz tettei s bünei ötét inkább az élet fürgetegei közt tartották, hol szédítő örömek, kincsek s álmagasztalásokba merülve még az is nyughatik eltompulva egy darabig, kinek lélekismerete nem tiszta, de kinek annál keserűbb egykori felébredése!“

„Boldogok, kiket nem nyavalya, testi gyengeség vagy haláltól rettegés kényszerít végre térden csuszni a kereszthez, hanem kik már éltük legszebb éveiben, midőn fiatalság, egészség s jólét érzése szinte halhatatlanság előörömeivel tölti be őket, ha már akkor, mondom, önkényt, szeretetből a legfőbb Jóhoz emelték fel lelkeket a legtökéletesebbhez, s ha nem csak szóval, de tetteik által is gyakorolák vallások igazi értelmét, s nem csak a közel veszély indítá őket istenimádásra, hanem minden nemesb és szebb gerjedelem, s azon ki nem magyarázható belső aggódás, mellyet min-

den tiszta 'szivü ember 'érez magában, halhatatlan részének minden alacsony s ocsmány indulatoktól megszabadítása végett. S nem tölti e be, ha a természet minden egyéb csudáiról hallgatunk is, csak egy csillagos éj csende s harmoniája lelkünket édesen a legszebb reményekkel egy következő jobb létről s magasb emelkedésünkről; s nem ellenkezik e még mostani eszünkkel is, ha az egész mindenség tökéletes rendét csudáljuk, annak elgondolása, hogy a tanútlan erőny örökön örökké röjtökben maradna s minden időre szinte vesztítve lenne? A hős tette, ki magát elszánja, és számosak élete megmentése végett maga alatt a puskaportárt fellobbantja, s hazájaért hal, örökké fennmarad. — Azon fáradozásoknak, mellyekkel a hív hazafi éjenként foglalatoskodik, sem vagyonát, sem idejét, sem egészségét a közjó előmozdítása végett nem kémélvén, midőn tán hazafiai azért még sárral is dobálják — vagy azon jótévő felebarát csendes munkalódásinak, mellyek által az ügyefogyott s szívetörött nyomorultnak enyhítést, a kétségbesettnek lélekerőt ad, bizonyosan vantanija, s valahára azok legtisztább fényben ragyogni fognak. S gondoljuk? hogy mind azon szép diadalmak, mellyeket sokszor négy fal közt az erőny a legbájalóbb csabokon nyer, mind azon néma aggodalmak, mellyek vajmi sok tiszta lönyt — kik egy gyülölt férj karjai közt az élet ki nem mondható kínjait elszánással híven tűrik, midőn szívek egy másért remeg — idő előtt sirba

terítnek, örökön örökké, minden jel s jutalom nélkül felejtésbe fognak merülni? S hány bajnok dült oda elő bizonyosság nélkül a vérengző mezőn, hány vitéz csontját fedi néma föld s a mennyei gerjedelemről hallgat, melly a deréket pillantatig isteni erőre emeli? Hány viradás leli a fáradozó hazafit nem is gyanított nehéz munkája mellett, midőn azt szinte nap költekor végzi? Mennyi áldozat foly le tanú nélkül a feledés határtalan tengerébe? S hány haladkló áldja ntolsó nehéz vonaglatiban a hü barátot, ki éjenként ápolgatja a szerencsétlent s nyugalmat és lelki békét piheg reá végpillantatiban is a nélkül, hogy töredező szava hallatnék? S hány tiszta kebel imádja éjféli csendben térdre borulva irgalmas Istenét, hogy a bűnös szerelem sulya gyenge szívét ne repressze el? Azonban a mit éjeli sötétség fed, nem hozza világra napsugár mindenkor azonnal.“

„De illy áldozatok, illy tettek csak szemünk előtt vonulnak el. Lakhelyök dicsőbb mint a millyent a szív legszentebb ömledései sejdíthetnének; s hazájok mentt a gúny s irigység legkeserűbb tajtékától — s élni fognak és fennmaradni még akkor is, midőn magyar hazánkról, de még csillagunkról sem lesz többé semmi nyom. S a természet szörnyü hazugság volna, az egész egygyetem csúf mysztificatio; hazaszeretet, anyai könyek, szerelem, barátság isszonyu tréfa, ha ez máskép lehetne. S kételkedünk e? Mi szép egy nyári reggel, mi remek egy virágzó asszonyi löny —

s az agyagban, melly olly kevés idejü,
mi tökéletes már az arány s idomzat?
Mi nagynak s milly felette tökéletesnek
kell a harmoniának még a lelkekben len-
ni? Midőn egy szép hajnal bíbora, egy
ártatlan hölgy képe olly tiszta és igaz,
hogy képzelhetünk a lelki világ egybe-
hangzásában hazugságot, mystificatiot?⁶⁶

Gr. Széchenyi Istv.

III.

E g y h á z.

Társas élet elve és eleme embernek, az ő míveltségének, jólétének, boldogságának. Azért is fő ösztön az az emberi természetben, mellyet társas ösztönnnek nevezünk. Ebből fejlenek ki, ebben tisztulnak, nemesülnek, ebbe folynak vissza minden egyéb ösztöneink, gerjeink, vágyaink: reményeink innen fakadoznak, s csak benne lelik élelmöket; félelmeink, rettegéseink általa csilapítatnak, csendesítetnek le; szerelmeink benne gerjednek, nemesülnek; haragunk, gyűlölségünk általa fékeltetik; örömeink csak belőle fakadoznak, csak benne szelídülnek, édesednek; keserveink benne találják vigasztalójokat, enyhítőjüket. A társas életnek, szellemi és erkölcsi lönyök között, édességei kimondhatatlanok; érdemei, hasznai megbecsülhetetlenek: fentebb szellemi s erkölcsi ereink, az értelem és ész; az akarat és erkölcsi érzés nála nélkül soha tisztán ki nem fejlettek, rendszeres munkálódásra nem serkentek, czélarányos tökéletre soha nem emelkedtek volna.

A mit azért mások az embernem természeti földi állapotjának szükségeiből, a külső köz bátorság és szabadság ideajából hoznak ki, az, a mondottak szerint, nemesb természetünk belsőjében, ösztöneinkben és vágyainkban, nem különben szellemi és erkölcsi ereinkben mélyen alapszik. Nevelés, vezérlés és oktatás, előképek és példányok nemesítik az embert emberré, melly segédek nélkül vad maradna ő egész földi pályáján. Ezek a jótévő szerek lehetetlenek viszont befolyás, együttműködés, szoros kö-zösülés, röviden: társas élet — nélkül.

Ösztönök és szükségek olvasztanak össze előszer nemzetségeket, majd több nemzetségek nagyobbra termett hősgyermekeiket a barátság és erőny lánczaival; végre egész nemzeteket, s több nemzeteket egygyüvé.

S e kisebb nagyobb társaságoknak mi volt alapjuk? mi összetartó, tökéletesítő fő elvök? Hit, religio. *Ab Jove principium.* A társaság törvényei isteni közlésből hozattanak; isteni tekintet szerze nekik tekintetet, és tiszteletet; az Isten aránti tisztelet, félelem, hódolás kötelezé az embereket a társaság törvényei alá. Ez az oka, hogy egész a keresztény religio feltüntéig a világi hatalommal, a polgári társaság rendszerével és törvényeivel elválhatatlanul függő össze a vallási hatalom és rendszer.

De a vallási, és, a mi ezzel szorosán áll együtt, erkölcsi társaságnak tiszta, fentebb ideája csak lassanként fejlék ki az emberek

között. Nagy időnek kelle lefolynia, s az emberiségnek a miveltség egy bizonyos fentebb lépcsőjére emelkednie, gyengeségeit, tévedéseit, szükségeit, erkölcsi erejét tartósbban tapasztalnia, mélyebben éreznie, minekelőtte az erkölcsi világnak tiszta fogatára emelkedhessék, s ennek amattól elválasztását, és az elválasztásban is szükséges reá munkálását, s a kétőnek egymás aránti viszonyait megértse, tisztelje, és kettős hasznára fordítsa.

Valljuk meg, hogy míg a religio csupa nemzeti volt; míg a külön nemzeteknek külön istenségeik, s az isteni tiszteletnek külön formái és szereik voltak; míg a világi hatalommal egyesítve volt a vallási: valljuk meg mondom, hogy addig a religio felette alacsony, s valóban szolgai állapotban sinlődött, az erkölcsi társaságnak pedig még csak árnyéka sem látszott. A világi hatalmas Úr, a despota, a magára ruházott ellenmondhatatlan isteni tekintettel, és a tellyes hatalmában állott vallási szerekekkel féktelen önkényének szabad tellyesítésére élt. A religio szolgái az ő szolgái voltak; s az Isten szolgáinak azt kelle Isten nevében mondaniok, tenniök, mit ő akart.

Az erkölcsi világnak tökéletes ideája a közönségesség, melly minden erkölcsi lönyt magában foglaljon, és egy föt, a lönyök lönyét, Istent, ismerjen; melly emberekre nézve itt e földön kezdődjék, divjék, de épen ne határozódjék, hanem átmenjen a jövendőségbe,

hol az ő legfőbb tökéletében ragyogjon mind örökön az erkölcsi lőnyök egygyetemében, tel-lyes egyenlőségben, a legszentebb király, Isten alatt. És ez az Istennek Egyháza, mellyet az évek közepén, egy rendkívüli hal-hatatlan halandó, a Nazareti Jézus, nyitott meg az egész emberiségnek előszer.

Egy ilyen mindent átölelő ideának még csak meggondolása is nagy, fenséges, ki-vítele pedig nyilván ember- és természet feletti, egyedül isteni. — A világ hatalmasi közzül nem egy forgatá nagyra vágyó lelkében egyetlenegy roppant birodalomnak alkotását, melly alá hó-dítatnának a föld minden emberei, állati és kincsei; s ennek a gigászi gondolatnak kivítelét is megkésértették néhányan. Hol vannak, s mivé lett építményök? Egy sem volt még, kinek az egész föld hódolt volna, még is sok-nak nagyobb birodalma, semhogy önterhe alatt le ne roskadt volna. Istennek, Jézus által az emberek között felállított egyháza, erkölcsi országa, kezdetétől áll maiglan, nincs a föld-nek az az elrőjtött szöge, hol annak polgárjai ne volnának; nincs része, hol ne virágzott vol-na, vagy ne virágoznék; ha itt homály borítá, annál szebben derült fel amott. És kik vol-tak segédei? millyenek az eszközök? a felté-telek és indítmányok? Ha vizsgáljuk, ha átfon-toljuk, meg kell vallanunk, hogy nagyobb mív olly csekély, olly szegény emberi s természeti erőkkal nem csak végre nem hajtatott soha, de

hajtani nem is fog, s illyent így akarni, sőt csak lehetőségét gondolni is emberileg csupa, vagy kábaság vagy vakmerőség volna. A nagy mester elméleti s erkölcsi tulajdonitól lehet még valamit várni; de ő, úgy tekintve a dolgokat, miként akkor állottak, a nélkül hogy nagy céljának tehetős barátokat, s csak valamennyire is kecsegtető előmenetelt szerzett volna magában Judäában, diestelen halt meg a halál leggyalázatosb nemével, nemzete gyűlölségét önmaga, tanítása és tanítványi ellen hagyván egyedül maga után. Mit volt várhatni az együgyű, tudatlan, gyáva, alacsony sorsu, előítéletekkel tömve tömött tanítványoktól? Mit, ha elgondoljuk a hatalmas makacs ellenégeket, a nép naggyait, a papokat, az írástudókat, s azt, hogy a zsidóktól gyűlölt, üldözött, a külsőktől megvetett zsidók voltak? S az eszközöket? millyenek voltak ezek! A bevett ígének egyszerű hirdetése! S mi volt az íge? a megfeszítetett Jézus, és az ő gyűlölt tanítása, ellenkezője a zsidó vallásnak, mint ez akkor állott, és a pogány balgatagságnak.

„Mivel a zsidók ugyan jeleket kérnek — a vakok! a telhetetlenek! — a pogányok pedig bölcseséget keresnek: mi pedig a felfeszített Krisztust hirdetjük, botrányoztatást a zsidóknak, a pogányoknak pedig bolondságot; mert a mi Isten előtt bolondság, bölcsesség az az emberek előtt, és a mi Isten előtt gyenge, erős az az emberek előtt.“

„Az én beszédem, s az én hirdetésem nem áll emberi bölcsesség hitegető szavaiban, hanem a szellem és erőny kimutatásában.“

S ezt Pál, a tanúlt, a mély eszű, a záporként rohanó beszédű apostol mondja magáról, minő beszédűek lehettek a többiek? Az ellenségek pedig? a világ hatalmasi, bölcsei, az ingerlett, fortélyos személyekből álló Jerusalemi és Római Tanács! Hát a feltételek, az indítványok?

„*Térjetelek meg!*“ — tehát eddig gonoszok voltunk? melly megsértése ez az önszeretetnek!

„A ki utánam akar jönni, fagadjja meg önmagát, és viselje keresztét, és kövessen engem.“ — „Haki hozzám jő, és nem gyűlöli az ő attyát és anyját, és nőjét, és gyermekeit, és testvéreit, még pedig életét is, nem lehet az én tanítványom.“

Melley kemény feltételek! csupa megtagadások! s miért? egyedül, kirekesztőleg, egy jobb, boldogabb jövő reményéért. Milly erősnek, milly tántoríthatatlannak kelle a jövő élet hitének, és a Jézusban helyezett bizodalomnak lenni azokban, kik illy, az emberi természettel, földi jólétünkkel olly igen nyilván ellenkező feltételekre hajlandók voltak! egy csupa filozophusi meggyőződés erre elégtelen lett volna. Vagy talán csupa nagyítások voltak ezek Jézus szigoru tanításában? talán a

dolog még sem ütött olly szorosán ki? Ott a keresztény vérrel festett történet még most is; a legesetazóbb nemzet nem tud annyi hőst mutathatni, kik a hazáért dicsőségesen áldozták életüket, a mennyi vértanút és bajnokot mutat a kereszt. Egyház története. Folyott a keresztény vér, de a melly, egy sz. Atya szép és igaz megjegyzése szerint, magva volt a kereszténységnek, minden ellentállás, minden megbosszulás nélkül:

„Örvendve mentek a Tanács színe elől,
mert méltókká lehettek a Jézus nevé-
ért gyalázatot szenvedni.“

Mi szerzé e kétes állapotban ezen annyira egyenetlen fegyverekkel s egyéb eszközökkel kezdett s folytatott megvívásban a győzedelmet? A különös isteni gondviselés munkalódása tagadhatatlan; de ez nem láthatatlan machina, melly minden emberi és természeti erők, eszközök nélkül dolgozzék. Először is az emberi lélekben fekvő, s most nagy erővel kifejtett I g a z s á g, melly a míveletlen, gerjek és szenvedelmek alatt merengő szív előtt sokáig érezhetetlen maradhat ugyan; első mutatkozására nagy ellentállásokat, visszanyomásokokat, üldözéseket szenvedhet a szív részéről a megszokott bábok miatt: de végre feltör a mindinkáb ébredő és erősedő észhez, figyelmét magára vonja, és nála, minden ellenségei ellen hatalmas oltalmat talál. Ha volt Celszus,

Creszcensz, Julianusz, kik holmi szenvedelmekből halált esküdtek a kereszténység fejére; volt Jusztínus, voltak más komoly csendel elmélő bölcsek, kik azt becsülni, befogadni és védelmezni tudák.

- 1) A keresztény Igazság annál könnyebben ajánlkozott az emberi szívbe, hogy a tiszta emberiség szelíd és nyájas szelleme vette azt szárnyaira. A nagy mester szelíd lelke lebegett azon, az lelkesíté első terjesztőjít. Bár melly magasoknak, az akkori gondolkodásmód szerint, bár mi visszásoknak látszattak is első tekintettel annak egyes ágazati; némelly törvényei és tilalmai az elpuhult, önszeretet által elkényesztett emberi természettel bár mint ellenkeztek is: mennél világosbban fejlék ki, mennél inkább terjedt és idősedett, annál nyilvánabbá lón annak jótévősége az emberiségre nézve. Undorral fordul el az izetlen vagy keserű orvosságtól az édeshez szokott száj, de tapasztalt haszna csak hamar megkedvelteti azt az életét és egészségét szerető lélekkel.

A kereszténység első követőjinek tiszta csendes erőnyök; isten- és ember-szeretettel, melly nem szenvedo kifogást, tellyes munkálódások; hűségök az őket üldöző, kinzó Fejedelmek és polgári törvények aránt; béketűrősök és állhatatosságok a halál kinjai között, elme és lélekderűtségök, a szívnek arczája-kon mosolygó vidámsága — nem utolsó dol-

gok voltak, mellyek az eféle erkölcsi jelenéseket szülő tanításnak hódolókat szereztek. Egészen vad legyen az, kit az emberiség e gyönyörű, e nemes vonásai csudálkozásra, tiszteletre, s részvételre nem indítanak.

Ezek voltak a belső fő erők, mellyek a keresztény egyháznak a legfényesb győzedelmet szerzék; a külső egyenes — millyenek az isteni gondviselésnek közbevágó csuda művei — és a belső s külső ellen erőket — a pogány vallás képtelenségét; a zsidónak leallyasodását, hanyatlását; a bölcselkedés visszáságait; az üldözők embertelen kegyetlenkedéseiket — elhallgatom, mellyek mennél inkább látszattak nyomni az új épületet, annál inkább sietették annak emelkedését. Az erőszak végre is csak magát nyomja le.

Nem kevesebb csudálatos, mindég figyelmet érdemlő ezen egyháznak szakadatlan fenállása is. Mennyi éllenséges megtamadások kívülről, mennyi czivódások, szakadások belülről, nem ostromolták ezt az épületet! Itt a polgári társaság fejedelmei féltésök, vetélkedésök erőszakoskodásaik; ott a tudósoknak mindent fessegető, felforgatni, ujítani kívánó visketegjük, gyakran tűzes, veszedelmes ütközéseik, botrányoztató veszekedéseik; egy egy reformatornak nyugtalan nagyravágyása, melly olykor tetemesb részét rántá le a szent épületnek, s végromlással fenyegeté az egészet. Majd a gúnyoló, alacsonyító elméknek vallástalan és

féktelen serege, melly annál veszedelmesb, mennél vakmerőbb, s mennél csalárdabb beszínleni magát a világ hatalmasi kamarájikba, s az együgyü tudatlan, könnyen elszédíthető községekbe. S valljuk meg, a mi talán minden ellenségnél veszedelmesb, magoknak, kikre annak fentartása, igazgatása bízott, aluszékonyságokat, tudatlan, érzéketlen gondatlanságokat, azon buta törekedésöket, mellyel a keresztény társaság nemes célját, a belső szabadságot, mellyet fentartaniok kell vala, a kereszténység főkarakterének, a szelíden, békeesen munkáló szeretetnek méltatlan tapodásával, lenyomni, elfojtani, eszelőskedtek. Azonban az Isten szelleme az egyház felett lebegni soha meg nem szűnt; ha makaes, ha érzéketlen volt azt bevenni a magastülő, nyitva állott az alatt csendesesen munkálónak szíve annak elfogadására; s ha a köz tudatlanság, romlottság özönéből felpárolgó köd elborítá is olykor az egyház külszínét, a szellem annak belsejében munkálni meg nem szűnt, s ragyogóbban tünteté annak arcját ismét ki.

Mind ezen viszontagságai között folyvást munkált benne az ő mennyei alkotójának soha nem csüggedő ereje. Az emberiség hasonlíthatatlan iskolája volt a kereszt. egyház minden időben megnyílásától fogva. Benne és általa szelídültek, emberesedtek a vadak; kebelébe szállott, és nyugalalmát találá benne a bel és kül ellenségektől üldözött szarándok; a

bűn s vétek súlya aljatt meggörbedt gonosz javulását, az elgyengült s csüggedt erőt, felemelkedést nyert karjain. Tudományok és művészségek; igazság és szeretet; szelídség, derült vidámság, nemet, rendet, nemzeteket egyesítő, boldogító, emberi méltóságában megtartó egyenlőség — találának benne menedéket, s tartós maradást, tökéletet. Az ő szelíd ajaka tanítá meg az uralkodókat gyermekeknek nevezni és tartani jobbagyaikat, és ezeket atyaiknak az uralkodókat. — Így emberiséte, némesítve vezeti be ez a jótévő intézet az emberiség hüvelyét letevő lelkeket egy jobb életbe, abba a láthatatlan erkölesi boldog világba, mellynek ő kicsi földi része, hol Isten halhatatlan fiai lakoznak. Valódilag nevezzük ezt a házat anyának, és mi magyarok igen szépen egy szóval: a n y a s z e n t e g y h á z n a k.

Ennek az egyháznak eredeti szellemét és intéztetését; bel és kül tulajdonit; a polgári társaság aránti viszonyait; időről időre történt kifejlését, haladásait és csüggedéseit; a közönségességben különösképeit, czélunk részenként eléadni, kimutatván annak jótévő intézeteit, de a benne történt visszaéléseket sem hallgatván el, mellyektől minő sikeresb és hamarabb tisztulását minden jók forrón ohajtják. Ez uttal csak bibliai képes fogatait terjesszük elé, alapul mind azoknak, a miket ezután fogunk mondani.

Érenténk már, hogy a nagy ideának kifejlése az emberek között csak lassan történ-

hetett. Embert Isten is csak teremthette egy perczen, kifejlését, művelését, tökéletesedő erkölcsi lőny lévén, csak lassanként eszközölhette a mindent arányban haladva munkáló természet útján, mellyen akarta hogy járjon az ember is. Az egész emberiség sorsa épen az, mi az egyes emberé: születik, nevededik, tökéletesedik; majd hanyatlik s földi pályája vége felé siet, a gondviselés bölcs intézése alatt.

Az idéa régi, igen régi. Ha azt már Edenben látom, nem csupa álmod látok. Nem fessegetem azt, a mi úgy is lehetetlen s haszontalan volna, miként fogott az idéa kifejlenni, s valósodni, ha nemünk eredeti épségében maradván a szerint fogott volna, minden esés vagy elakadás nélkül haladni. Elég, hogy az, a mi természet-erkölcsi szükségében alapszik az embernemnek, nem lehetett nem a mindentudó bölcseségnek örök ideája, s valósítása az örök végzése. — A vétkes első emberpár igen mély, s mindenképen a mi ideánkot tárgyazó intést von a büntetésben is kegyes és csak gyermeki javokat tekintő Istentől. Az az ellenkezés, gyűlölség, melly a kigyóra kimondott ítéletben az asszony és a csábító között említetik, ha a képes beszédet felolvasztjuk, nem egyebet jelent mint az asszonynak és az ő magvának, az embereknek szoros kötelességeket: nem engedni, sőt hathatósan ellentállani minden hasonló csábításoknak, mellyek

Isten parancsolata ellen tétetnek. És íme ez alapja az Isten erkölcsi országának, az erkölcsi társaságnak, melly azért legszükségesebb az emberek között, hogy a késértetek, csábítások, veszedelmek között, mit egyes ember sokszor nem képes tenni, többen összevetett erővel, viszont segítséggel, szabadságokat, erőnyöket fentartsák, s a gonoszok ellen védelmezzék. Ez az az idéa, mellyből a moralis philosophia még ma is indul az erkölcsi társaság szükségének s valódiságának alapítására.

Míg az özönvíz előtt egyvallásuak és nyelvek voltak az emberek, egy volt, bár melly csekély és homályos kifejelettségü is, az erkölcsi társaság. A nyelv különsege hozá be a vallás különseget is, s az embernem különvallása, s több nemzetekre oszlása, külön erkölcsi társaságokat húzott maga után. De Isten végzése állott, s az erkölcsi világ közönségesége olykor igen is világos színekkal rajzolva jövendöltetett az ó testamentomi könyvekben. Ezek közzül a jelesbbeket felhozni nem leszén feles dolog.

A három patriarkhának felette jeles, kevés de fontos szavakból álló ígélet tétetek Isten által. Ez az ígélet több ízben ismételtetik, s az alatt a feltétel, vagy inkább előrelátás alatt, hogy ezek a patriarkhák s az ő maradékaik, Istenhez hívek, s erkölcsileg jók fognak maradni. Az ígélet igéje ím ez:

**Tebenned és a te maradékodban
fognak megáldatni a föld minden nemzetei.**

Hogy itt egy közönséges, az igaz religioból származandó *erkölcsi* boldogságról vagyon szó, mind az érentettfeltétel, mind a hasonló bibliai szólásmód, mind a következés nyilván mutatják. A patriarkhák és a zsidók csak ebben az értelemben jövendöltetnek és mondatnak folyvást boldogoknak; és a következés mutatja, hogy a zsidók által egyedül abban boldogok a föld nemzetei, hogy a keresztény religio és egyház ő közzülök s ő általak terjeszkedett ki a föld népeire. *)

Ez az ígélet lehangzott a prophétákon által Jézus idejéig, és Jézus s az ő apostoli ebből indultak ki. A prophéták ennél fogva képzették a Messziás és egy közönséges boldog erkölcsi világ ideáját.

Iszaiás imigy képzé azt (II. 2—6.)

„Későbbi napokban a hegy, mellyen Jehova háza áll, egyéb tetőkre fog emelteni, s magasb leend a többi halmoknál, s minden nemzet hozzá fog tódulni.

„Több nemzet fog felkerekedni, imigyen szólván: Fel, fel! menjünk fel Jehova hegyére, a Jákob Istene házához, hadd tanítson meg bennünk az ő utjaira, és mi az ő nyomdokin fogunk járni: mert

*) Lásd JAHN vaticinia Mess. és GUMMICHS Dogm. Part. II. §. 4.

Zionból fog a törvény kijönni, és Jehova igéje Jerusalemből.

„Ő fog bíró lenni a nemzetek és nemzetek között, és sok nemzetet egyenesre vezetni. Fegyvereiket szántóvasakká fogják olvasztani, nyársaikat kaszákká. Nem fog már egyik nemzet a másik ellen kardot húzni, és senki magát fegyverben nem fogja gyakorolni.

„Jákob maradéki fel! mi Jehova útjain akarunk járni ezentúl.“

A kép, mellyel ezen új törvény alatt az egy Istennek hódoló nép boldogsága ábrázaltatik, az erkölcsi világnak legtisztább, legigazabb képe: nem háború, nem öldöklés, nem ellenségeskedés; de béke, viszont szeretet, jótéviség billyege az erkölcsi országnak; minden ellenségeskedést, pörlekedést, visszavonást elnyom az Isten törvénye, s az embereket a szeretet lánczával kapcsolja össze egy nagy nemzetséggé, mellynek feje maga Isten. S mikor volt ez Izraéltól mondva? mikor nemzeti és vallási gyűlölség, folyvást háborkodás uralkodott, s néműleg isteni parancsolaton alapult, a zsidók és egyéb nemzetek között. S melly szépen valóságosodott ez a tiszta kép a keresztény egyház által, melly minden nemzet-, nyelv- és személyválogatás nélkül vevé kebelébe az embereket, s eggyesíté az egy Isten hitében, az isten- és emberszeretet jótévis lánczával! Hogy idő lefolytával keresztények között is történtek szakadások, üldözések, véres jelenetek, valóban ez a ke-

resztény vallás szelleme, és az egyház eredeti intézete ellen történt; vétke ez a nyugtalan emberi észnek és szívnek. Efélék meg egészen talán soha nem szünnék nemünk földi létében; de hogy mind ezeket a kereszt. vallás és egyház szelíd emberi szelleme nagy mértékben mérséklé, tapasztalt dolog, s látni miként a religioja és egyháza szellemét jól felfogó s tisztelő embernek még haragja is szelídebb, kevesbbé pusztító az azt nem ismerőkénél.

Ugyan Iszaiás (XLIX. 6. 7.) imígyen szólja Jehovát jövődő felkentjéhez:

„Nem elég, hogy te nekem szolgálj vagy Jákob nemzetségének felemelésében, visszahozván Iszrael késő maradékát; én téged a pogányoknak adlak világossággul, hogy idvezítő légy általam a föld széleiig.“

Ugyan az (LV. 4.):

„Ime! nemzetek tanítójává teszem őt, a nemzetek fejedelmévé és vezérévé. Egy ismeretlen nemzetet fogsz te meghívni; egy nemzet, a ki téged nem ismert, fog hozzád járulni, Jehovának, a te Istenednek, Iszrael Szentjének kedvéért, ki téged megdicsőít.“

Több van még ezen prophétában, mit ezé-
lomra fordíthatnék, de a mellyek egészen ha-
sonszelleműek lévén, rövidség okáért elhall-
gatom. Egyet el nem hallgathatok, azt t. i.
hogy ezen prophéta által gyakor kifakadások
tétetnek a bálványozás ellen, különösen a

XLI. részben; egyszersmind megjövendöltetik, hogy a jerusalemi új templom nyitva fog állani a pogányoknak is, kik abban áldozhassanak és adakozhassanak (LVI. 3—8. és LX. 1—12.). Ez valóban meg is történt Flav. Jósef tanúsága szerint. — Ki ne vegye itt észre a még távolról tett készüléket az Isten országának jövő kiterjesztésére? Lassadán kelle a pogányoknak a bálvány semmiségét érezniük, lassadán szokniok az egy igaz Isten tiszteletéhez. Egy Nagy Sándornak kelle előbb tiszteletét Jehova aránt mutatnia, hogy lenne példa, mellyet követni ne piruljanak, ne réttegjenek a kisebbek. — Aegyptusz, minekutána sok szenvedéseket kiállott, megnyilik Jehova tiszteletének, s oltár s oszlop fog néki abban emeltetni (*Iszai.* XIX. 18—25.); a mi meg is történt már Ptolomäosz Philometer idejében, mikor az ott lakozó zsidóság több templomot, az az, oltárokat állított. Utóbb kezét fogva a zsidókkal az ägyptomiak és asszyriaiak által fognak térni az egy Isten tiszteletére, s Isten meg fogja őket áldani (*Iszai.* XIX. 23.); ez Jézus evangéliuma által történt. — Hasonló mondatik Tyrosz lakosiról (*Iszai.* XXIII.) kik között sokan fogják Jehovát tisztelni, s Jerusalembé ajándékokat küldeni. — Végre ugyan ezen prophéta jövendöli (LXVI.) a zsidó vallás megszünését, és az igaz religiónak kihirdetését a föld népei között.

Jeremiás szól (XXXI. 31—37.) egy új szövetségről, melly egészen más természetű leend mint az első volt, imigy szólátván Jehovát:

„Ime! eljő az idő, mikor én Izrael és Júda házával új szövetséget fogok kötni; nem olyant, millyent az ő atyaikkal kötöttem, megfogván az ő kezöket, és kihozván őket Aegyptből; mert megszegék szövetségemet, bátor Úrok én valek.

„Hanem az én szövetségem, mellyet azok után a napok után fogok Izrael házával kötni, ez: törvényemet az ő belsejökbe nyomom, és szíveikbe írom. Istenök leszek én nékik, s ők az én népem.

„Senki sem fogja már az ő barátját, senki az ő atyafiát tanítani és mondani: tanuljátok Jehovát ismerni! mert mindnyájan kicsinytől nagyig meg fognak engem ismerni, s én meg fogom az ő rosszaságokat bocsátani, és vétkeikre nem fogok visszaemlékezni.

„Igy szól Jehova, ki a napot világul adja a nappalnak, ki a hold és csillagok által világítja az éjt; ki meglódítja a tengert, hogy hullámai ropognak; Jehova, világ Úra az ő neve.“

Új szövetség! új törvény! tehát új társaság, mellyben különség nélkül mindnyájan ismerjék, tiszteljék Jehovát a világ Urát.

Másutt (X. 11.) a bálványozás lerontása jövendöltetik:

„Igy szóljatok hozzájuk (a pogányokhoz): az istenek, kik eget és földet nem teremtetek, el fognak erről a földről és ez alól az ég alól pusztulni.“

Hasonlólag (XVI. 19.) imigy szólhatja a prophéta Izrael népét:

„Jehova! az én erőm és erősségem és menedékem az inségben. Pogányok fognak tehozzád jönni a föld széleiről, és így szólani: Valóban! hamis isteneket nyertek örökségben a mi atyáink; gőzlönyeket, mellyek semmit sem érnek.

„Maga csinálja e ember isteneket, kik épen nem istenek?“

Jehova erre így felel:

„Azért íme! ekkor meg fogom nekik mutatni, karomat s hatalmamot néktek fogom kimutatni. Tapasztalni fogják, hogy az én nevem Jehova.“

Végre, hogy még egyet el ne hallgassak, így szól Jehova (XXXIII. 17 — 23.)

„Fog még Dávid nemzetségéből egy férfiú támadni, ki az Izrael háza trónusán üljen.“

„Valamint az égen ragyogó csillagokat, és a tenger allján heverő porszemeket senki meg nem számlálhatja; annyira fogom Dávidnak, az én szolgámnak (a Messziásnak) gyermekeit szaporítani, és a levítákat, kik nekem szolgálnak.“

Michüasz (IV. 1.) imigyén jövendöl egy bizonyos időről:

„Felderül a napoknak egyike, mikor a Jehova házának hegye a halomtetőkön fog nyugodni, magasan feltűnni a halomok felett, és népek fognak hozzá gyülekezni.

„És sok nemze fog oda sietni ilyen szólnán: Jertek, menjünk fel az Úr hegyére, és a Jákob Istenének házába; és meg fog benneteket tanítani az ő utjaira, és mi az ő ösvényin fogunk járni: mert Zionból ered a törvény, és az Úr igéje Jerusalemből.“

S nézd! a szépen festett nagy idéa mint lépett be a világba, mint valósodott az meg Jézus és az ő apostoli által! Valóban Isten hatalma munkált itt. — De lássuk már magának az ezt a házat építő Jézusnak, s az ő segédeinek gondolatjaikat erről az egyházzól.

Mindennek előtt szükséges a Jézussal egykoru zsidóság közvélekedését a Messzias országaról ismernünk, melly ellen mint hibás és fogytakozott ellen állítá Jézus az ő felséges idéáját. Alapelőítélete a zsidóságnak Messziája országaról az volt, hogy a Messzias, mint egy királyi hős diadalmas fegyverével, melyet különös isteni hatalom fog bizonyos győzelmekre vezérleni, az egész föld népeit hatalma alá fogja hódítani, és az egy igaz Istennek, Jehovának tiszteletére kényszeríteni. Messzias soha meg nem hal, az ő országa örök e földön. (*Ján. XII. 34.*) Ehez az előítélethez természetesen, az önszeretetnél fogva, nemzeti büszkeségből, kapcsoltak egy mást, hogy t. i.

Messziás országában a zsidók, mint Jehova választottjai, a patriárkháknak tett ígéret természetes örökösai, különös elsőséggel fognak birni; nem is részesülhetnek a pogányok ennek az országnak sajátságaiban, hanemha körülméltetnek, és a Mószes törvényeit, s vallási szabásait megtartják, szóval, hanemha zsidók-ká lesznek. Mind ez legvilágosbban kitűnik Pálnak a Rómaiakhoz írt leveléből, melly különösen ennek az előítéletnek megsemmisítésére iratott.

Jézus ennek a kettős előítéletnek ellenébe állítja az Isten csupa szellemerkölési országának nagy ideáját, félretévén minden különbséget a zsidók és pogányok között, sőt ezen utolsóknak adván némüleg az elsőséget, minek-utána a zsidókat olly makacsoknak, megátalkodottaknak találá.

Ez az erkölcsi ország az új testamentomi könyvekben Mennyországának, Isten, Krisztus, igazság, világosság országának, Isten házá-
nak, Krisztus testének, ekklesziának, nevez-
tetik, és a fenmondott idéa szerint, a Sá-
tán, a sötétség, tévelygés és gonoszság orszá-
gának ellenébe állítatik.

Jézus ezt az erkölcsi országot közönséges-
gessé akará tenni az emberek között:

„Mondom néktek, hogy sokan fognak ke-
letről és nyugatról jönni, és leteleped-
ni Abrahámmal, Isákkal, és Jákobbal
mennyeknek országában; az ország fiai

ellenben külső sötétségre fognak vettetni.“

A fenmondottakkal egyezőleg: az Isten országa, melly a patriarkháknak megígértetett, a pogány nemzetek között fog felállani, s annak jótévőségében azok részesülni; a zsidók pedig, kik magokat ezen ország természetes örökösinek tarták, a tévelygés és vakság sötétségében nyomorogni.

„Más juhaim is vannak; ezeket is össze kell gyűjtenem, és szavamat hallják, és leszen egy akol és egy pásztor.“

De legvilágosb az utolsó nagy parancsolat:

„MenjeteK, tanítsatok minden nemzetet, megkeresztelvén azokat az atyának, és fiúnak és szent léleknek nevében.“

A keresztség az az intézet, melly kinek kinek megnyitja Jézus egyházát.

Adjuk ezekhez Pálnak minden különbséget kirekesztő szavait (*Galat. III. 17.*)

„Valakik Krisztusban megkeresztelkedtek, Krisztust öltöttétek fel. Nincs (köztetek) zsidó, nincs görög (pogány); nincs szolga, nincs szabados; nincs férfi, nincs asszony: mert ti mindnyájan egyek vagytok Jézus Krisztusban. Ha pedig Krisztusé vagytok, Abrahám maradéki is vagytok, az ígélet szerint, örökösök.“

Pál ezen utolsó mondásának értelméhez kell tudnunk, hogy ő a Rómaiakhoz írt levelében (*IV. 9—18.*) hogy az isteni ígéletet a

pogányokra is kiterjedtnek mutassa meg, Abrahámban két állapotot különböztet meg: egyet a körülmetélés előtt, egyet azután; mint még körülmetéletlen attyok volt ő a pogányoknak, a zsidóknak pedig attyokká lón a körülmetélés által. Már pedig Abrahám tetszett Istennek mint igaz férfiú, ki Istennek hitt, és szavára oda hagyta hazáját a körülmetélés előtt, melly nem maga volt az igazság, sem igazzá nem tette a patriarkhát, sem kedvesebbé Isten előtt; hanem csak jele egyiknek is másiknak is; tehát az ígélet, mellyet Isten neki és maradékának tön, nem a körülmetélés, hanem Abrahám hite és igazsága következésében tetetett, következőleg a pogányokat is illeti.

Ha a Jézus által felállított erkölcsi világot külsőleg tekintjük, abban még a jók és rosszak között sincs különbség, ezek szint úgy polgárjai lehetnek külsőleg mint anazok, és ezeknek kötelességek azokat békével tűrniök, egyszersmind szelíden, a szeretetnek és kegyességnek eszközeivel oktatniök, feddeniök, jóra téríteniök. Ide czéloznak Jézus gyönyörű példabeszédei különösen Máténál (XIII.); ha a barátságos intést be nem veszik; ha megátollkodottak; ha akár ellenkező tanítások, akár botránkoztató életök veszedelmesnek láltatnék; ekkor az egyházi elöljáróságnál jelentetnek be, s ha ezt sem hallgatják, hogy a hiveknek ártalmokra ne legyenek, az egyházi egyesületből kivettetni parancsoltatnak.

Azonban, bátor minden különség nélkül nyitva áll ez az egyház mindeneknek; még is arra, hogy valaki belsőleg is, az az valódilag tagjává lehessen ennek az erkölcsi társaságnak, szükséges az erkölcsi megtérés, és hit, melly szeretet által munkál.

„Térjete k meg, íme elközelített Istennek országa;” —

Ez volt első szava keresztelő Jánosnak, ezen ország első hirdetőjének; ez magáé Jézusé, ez a tóduló sokaságot oktató és kereszteltető apostoloké. És valóban erkölcsi országnak ez egyetlen szükséges feltétele. Ide tartoznak még Jézusnak gyönyörű mondásai:

„Hanemha újra születtek, nem mentek be Istennek országába.“

„Hanemha megtértek, és ollyakká lesztek mint a kisdedek, nem mentek be mennyeknek országába.“

„Ne tiltsátok el tőlem a kisdedeket, mert ilyeneké a mennyország.“

„Boldogok a lelki szegények (az alázatosok és szelídek) mert övék mennyeknek országa.“

„Boldogok a kik üldöztetnek az igazságért, mert övék mennyeknek országa.“

Ezeknél fogva mondatik az egyház igazság országának is. Jézus, kit a zsidók gonosz lelküsből arról vádoltak, hogy magát, ellenébe a római Császárnak, zsidó Királlyá (a fenérentett előítélettel egygyezőleg) akarja tenni,

midőn e felül kérdeztek Pilátustól, imigy felele:

„Magadtól mondod ezt, vagy mások mon-
dották neked felőlem? — Az én orszá-
gom nem e világból vagon.“

S midőn Pilátus újra kérdezné: „Hát ki-
rály vagy te?“ felele:

„Te mondod, hogy király vagyok én. Én
arra születtem, s azért jöttem e világra,
hogy tanúságot tegyek az igazságnak;
minden ki igazságból vagon, hallgatja
az én szavamat.“

Valamint Jézus maga az igazság tanítója
volt; úgy az egyház annak örök iskolája;
azért nevezi azt Pál (*I. Timoth. III. 11.*) igaz-
ság oszlopának és erősségének.

Emberek között állítván fel ez az erköl-
csi ország, külső forma, és bizonyos rendsze-
rek nélkül meg nem állhat. Ide tartozik: a
tanító és igazgató test; az erkölcsi tökélet elő-
mozdításának, és az isteni tiszteletnek szere-
i. Ezekről fogunk a következőkben értekezni.

VI.

A lelki pásztor az uralkodó korszellemnek arányában.

A korszellem egy az időtől nemzett, és az emberektől, tudva nem tudva, felvett elv, melly minden munkásságokat, minden erejőket, kiváltképen az elmebélieket és erkölcsieket, éleszti és lelkesíti; azokat bizonyos, tulajdon módon igazgatja, és az egyébaránt különböző személyekben a gondolkodás és cselekvés módját egyformán bélyegzi. — Ezen elvet *szellemnek* hívjuk, mert az embereket mint egy másod lélek éleszti, és rajtok uralkodik; *korszellemnek* pedig, mert időszakosként jelenik meg, és idővel ismét elenyészvén, a kor más szülöttjének, melly azonban már felserdült, ad helyet. Megismerhető ezen elv gyümölcséből, az emberek mindenkori életmódjokból; a közönségesen kedvelt tekintetekből, és különféle tárgyak aránt fenforgó véleményekből s a t. A mennyire tehát ezen szellem az emberi munkásságot és erőket úgy igaz-

gatja, hogy ezen igazgatás a religio utmutatásával vagy egyezik, vagy ellenkezik, annyira lesz a korszellem is vagy szent, vagy gonosz, sőt istentelen is, ha t. i. gonosz és mérges lehelletével a hitet és erőnyt megrontja és elhervasztja.

A jelen korban a függetlenségnek és szabadságnak szelleme uralkodik, egy olyan szellem, melly az észet és akaratot semmí idegen hatalom által bilincseltetni nem engedi, melly szabad szárnyaival fellemeget, idegen tartományokra hat, és új kilátásokat nyit. Egy olly szellem ez, melly a régit felforgatja, vagy legalább a megavult ruházatot leveti, és a figyelmező szemnek szokatlan formákat mutat, sőt belső erejéből újakat is teremt. A vizsgálódásnak szelleme ez, mellynek végszéle eszelőség; a szabadság szelleme ez, melly minekutána minden korláton áttör, féktelen szabadsossággá válik.

Ebből nyilván kitetszik, miként fejtí ki magát a ma uralkodó korszellem a religio és isteni kijelentés dolgában. Míg a szent dolgok aránt némü tisztelettel viseltetik, felvilágosítja a religio ágazatit, mind mivoltokra mind előadásokra nézve; egykedvüleg veszi az anyaszentegyház rendeléseit, és annak szolgálit; megvizsgálja s reformálja szokásait; eltörli azt, mit apáink szentnek és tiszteletre méltónak tartottak, kételkedik s elméskedik az erkölésiség közönös törvényeiről. De még tovább is megy,

és kicsapongásaiban az evangeliumot, az Isten igéjét is megtámadja, új eget új földet épít; összeolvasztja a keresztény vallást elannyira, hogy ez ezen chemiai processzusban egészen eltűnik; végre oda megy tarthatatlan mérészségében, hogy tellyes hitetlenségbe és erkölcstelenységbe süllyed.

Innen látni való, hogy a lelki pásztor az uralkodó korszellem aránt egykedvüleg nem viseltethetik; hogy néki reá figyelnie kell, ha hivataljának tellyesítését hasznosnak és fogatosnak lenni ohajtja. — Lássuk már azon okokat, mellyek ezen állításnak igazságát támogatják.

1.) A gondolkodó ember e világban, úgy mint egy pusztában, elszigetelve nem élhet; a világot, mellyben él, ismernie kell, hogy így azon helyzetben, mellyet az isteni gondviselés neki kiszabott, haszonnal munkálódhassék; lehetetlen, hogy ember a maga gondolatjait és belátásait mással mindenkor, és mindenkivel egyaránt közölje, hanem szükséges, hogy az idő és személyek környülményeit is számba vegye; különben minden iparkodása és munkássága sikertelen marad, és ő úgy jár, mint a gondatlan kertész, ki a levegőre és a föld minémüségére nem ügyel. Világos tehát hogy a lelki pásztornak is, kinek szent hivatalja, az istenit emberbe oltani, a ma közönségesen elterjedt aetherre kell tekintnie, mellyet az egész nemzetség beszív, töle életének bizonyos for-

mát vesz, munkásságának pedig tulajdon igazgatást, és erőt költsönöz. A lelki pásztornak földi foglalatossága igen fontos: *néki különösen emberrel van dolga; az embert, a mint van, azzá kell tennie, a minnek lennie kell.* Ezen nemes czélt pedig a lelki pásztor, az ember, s az embernek a korszellem által izgatott élete ismerete nélkül soha el nem érheti. A lelki pásztor Isten szőlőjének munkása; hogyha ő ezen szent földnek művelésében, a változó idővel változó, és most mézet majd mérget hozó levegőre nem vigyáz, kevés nemesebb fajtu szőlőfejekre fog szert tenni. Végtelen a korszellemnek hatalma, ő az egész embert elfoglalja, a gondolkozás és cselekvés közönséges módjában tellyes revolutziót okoz; az ő lobogó zászlójára tekint minden szem; és a merre csak lebegteti diadalmi jeleit, mindent magához ragad. Midőn tehát a lelki pásztor azt kívánja, hogy a sokaságon, melyre a korszellem elhatott, más valami, t. i. a religio uralkodjék, szükségképen azon hatalomra kell tekintnie, mellytől kívánságának foganatja függ, és melly a győzedelmet vagy nehezíti, vagy könnyíti. — A korszellem mindenbe avatja magát; megtámadja ő a vallási ideákat, azokon hatalmaskodik és kénye szerint teremt magának istenit. A religionak tanítója tehát, kinek kötelessége az istenit az emberekkel közleni, az uralkodó korszellemet mindenkor szemem tartsa, hogy így szent czélját szerencsésen elérhesse. Mert

a religionak a korszellemtől vagy mindent felté-
 tenie kell, vagy mindent lehet remélnie, a
 mint t. i. majd annak szolgálatjában nyög;
 majd vele egyenlő mértékben s hatalommal hat
 az emberi elmékre.

2.) Ezen állításnak igazságát megbizonyít-
 ja az emberi kimíveltségnek története. — Az
 uralkodó korszellem határozta meg minden idő-
 ben a kimíveltségnek lépcsőjét, és ezzel eg-
 gyütt jár a religio is mindenkor. A közép szá-
 zadokban, midőn a korszellem inkább az érze-
 lemre mint az észre hatott, a religio is szent
 érzelmekből állott. A klastromi magány men-
 nyei látványokban gyönyörkedett, és a néző
 élet isteni elragadtatásokban mintegy elmerül-
 ve vala; a theologia csudákat, rendkívüli su-
 gallatokat hirdetett, és a mysztikának tágos me-
 zeje volt. Ma ellenben, hol a vizsgálódás szo-
 katlan magasságra lépett, a tudomány elnyom-
 ni látszik a hitet, és a csupa ideák mintegy
 elfojtják a vallási életet. Egy illy különös tü-
 nemény által, midőn a religio különbező for-
 mákba öltözkedik, és a korszellemmel szüntel-
 en változik, szükségképen fel kell a vallás
 tanítójának serkentetnie, hogy hivataljának vi-
 selésében mindenkor az emberi míveltségre, és
 a gondolkozás s cselekvés uralkodó módjára
 figyeljen.

3.) Végre ezt javallyák még azon különös
 okok is, mellyek a sz. Irásban, és az Anya-
 szentegyház történetiben találtatnak.

a) Krisztus maga, ki az isteni religio tanítását az égből e földre hozta, ő, a legtökéletesebb tanító, a legjelesebb lelki pásztor, új religiójának igen sok ágazatnál, az akkori világra és annak szellemére tekintett. Jól ismervén kortársai érzékiségüket szellemi oktatásait úgy szóllván megtestesítette, és a láthatatlan igazságokat rendkívüli látható képekben adta elé; sőt meghitt tanítványait is, megkéméllé olly tanításokkal, mellyeket megfogniok az akkori uralkodó szellem nem engedte. „*Sokat kelle-ne — úgy mond Ján. XVI. 12. — néktek még mondanom, de ti azt még meg nem bírjátok;*” mert t. i. ez, egy részről tanítványinak személyes műveltségök, más részről a gondolkozás és cselekvés akkor uralkodó módja miatt, lehetetlen volt.

b) Ugyan így cselekedtek az apostolok is, kiváltképen nagy mesterök halála után megkereszteltetvén sz. lélekben, s tanítóivá lévén az új religionak. Ők, a mennyire lehetséges volt, a zsidó erkölcsökhöz és gondolkozásmódhoz alkalmaztatták magokat, hogy ezen durva népnek nehezére ne essenek. Ők mennyire, a környülmények megkivánták, és hivataljok megengedte, hol keresztények, hol zsidók voltak. „*A zsidókkal — mond sz. Pál I. Kor. IX. 20—23. — úgy bántam mint zsidó, hogy a zsidókat megnyerjem; azok aránt, kik törvény alatt voltak, úgy viseltem magamat, mint-ha magam is még törvény alatt volnék, hogy*

ezeket is megnyerjem; azok aránt, kik törvény nélkül éltek, én is úgy voltam, mintha magam sem volnék törvény alá vetve (ámbar Isten előtt törvény nélkül nem vagyok, hanem Krisztus törvényét tellyesítem) hogy ezeket is megnyerjem. A gyengék aránt gyenge lettem, hogy a gyengéket is megnyerjem; mindennek minden lettem, hogy mindnyájokat idvezítsem.“

c) Ezt tették később századokban is az Anyaszentegyház tanítói, és a sz. atyák. Minekutánna már a keresztény religio Palesztína-határain túlhatott, és kultartományokba plántáltatott volna; minekutána a tudós Rómában és Hellaszban már szépen virágzott volna; a vallási előadás is az akkor uralkodó szellem és gondolkozásmód szerint változott. A hellen philoszophianak ideáji, mellyek akkor közönségesen kedveltettek, a keresztény religio előadásában felvétettek, hogy így az új tanításnak tetszetőbb külseje lenne, szívesebben fogadtatnék, és az ellenséges megtámadások ellen sikeresebben védelmeztetnék. Alexandriai philoszophia tűnik ki az első századokban élt atyák iratiból, melly a religionak, az akkori felvilágosodáshoz illő, a világ tanult és művelt részétől kedvelt, közönséges tekintetet nyujtott.

Ki fog arról kételkedni, hogy N. Gergely Pápanak Lyturgiája az ő korának szüleménye, s a korszellemnek rokonhangja lebeg azon? és az akkori világ erkölcsi durvaságát tekintvén, nem lehet nem dicsérnünk, különösen a római

püspököknek azon nemes törekedésöket, hogy a szépet, a felségest, melly a Krisztus ideje előtt virágzott religiokat emelte, a keresztény religioval szorosán eggyesítették, és így a művészség véges formái által a véghetetlenhez utat nyitottak.

Nem lehet azért okosan kétségbe hozni azt, hogy a lelki pásztornak hivatalja viselésében az uralkodó korszellemre kell tekintnie; kívánja ezt tőle a dolognak mivolta; sürgeti a religio fentartását, előmozdítását, és kiterjesztését tárgyazó kötelessége; maga az Anyaszentegyháznak alkatja, és ennek apostoli, e pontban az ő jeles és követésre méltó példányi, és a különféle kor nagy férfiai, hathatósan indítják őt arra, hogy a maga korában ő is hasonlólag cselekedjék. Most már kérdés támad:

Micsoda arányban áll a lelki pásztor a mostan uralkodó korszellemhez?

vagy:

Mennyire kell a lelki pásztornak a mostani korszellemre tekintnie?

A lelki pásztor az ő hivataljának viselésében az uralkodó korszellemre annyiban tekint, hogy gondosan vigyáz, minő befolyása legyen ennek a religioha; hogyha azt visszatartani iparkodik ott, hol kicsapongani kezd; vagy neki jobb ösvényt mutat, mikor ellenkezni látszik; vagy véle barátságosan kezét fog, midőn vele egy uton jár; szóval, ha mindenkép azon van, hogy azt a religio hasz-

nára, javára fordítsa. Itt közönséges törvényül szolgálhat:

„*Visgáljatok meg mindent, s a mi jó tartásúak meg.*“

Hogy tehát a lelki pásztor ezen szent célt elérje, azon fog lenni mindenkor, hogy egy részről ott, hol a religionak, örök és valódi karaktere miatt, az ő szent eredeti formájában változhatatlanul maradnia kell, a korszellemet hajtani és simítani iparkodjék; más részről pedig azt, a mi nem isteni rendeltetésű, nem valódi, ha azt mindjárt felre nem teheti is, a korszellemhez alkalmaztatni, és olly formákba önteni, mellyek által a religio, mennyire ezt az emberek előtt külsőleg érezhetővé tehetni, gyarapodik, és díszesítetik. Ez pedig különfélekéleg történhetik meg, a lelki pásztornak hivatala különféle főrészeire nézve, mint a következők mutatják.

Embert a religioval, melly az egekből a földre szállott örök s élő igazságnak kifolyása, szorosán és örökre egyesíteni, ez a lelki pásztor szent és fenséges hivatalja. Ezen hivataljában őt vagy közvetlenül hívei között látjuk, miként ezeket az idvezség tudományában oktatja, Istenhez felemeli; vagy pedig a szentekszentjében találjuk, miként az istenit osztja népének. Első helyzetében az oktatás kötelessége, a másodikban pedig a szent titkok osztogatása foglalatatoskodtatja. Még hivatalján kívül a lelki pásztor vagy önmaga javára ügyel,

vagy kilép a társasági köz életbe is. Miként kellessék azért a lelki pásztornak e hármias arányban, mint *oktatónak*, mint *a szent titkok osztogatójának*, és mint *egyes embernek*, az uralkodó korszellemeire figyelnie, már most lássuk.

1.

A lelki pásztor, mint oktató.

Ha a lelki pásztor hiveit rendeltetésekről, Isten aránti viszonyaikról, és az isteni kijelentésről, sikerrel akarja oktatni, szükséges, hogy korának szellemét kitanulja, és a műveltség azon lépcsőjét, mellyen a közönség áll, tudja. A mai korszellem a legnagyobb felvilágosodás, legalább szüntelen törekedés ahoz feljuthatni; erre nézve az Isten szolgája is egyenlő buzgósággal dolgozik a maga vallási felvilágosodásán. Nem elégszik tehát ő meg csak némelly, minden előismeretek és bizonyosságok nélkül nyújtott közönséges igazságokkal; nem tölti hiában az időt haszontalan iskolai kérdéseknek fejtegetésével: hanem az ő oktatása velős, tökéletes, egész, épületes és szép; mert általlátja ő, hogy csekély pillogó tudománynak, az ismeretek egész nagy masszájához képest, hátrálnia kell és eltünnie. A lelki pásztor tehát a korszellemet kétféleképp használja:

1.) *Hamis fogatoknak és háros előitéleteknek kiirtásokra.* A mi egykor a közönséges

gondolkozásmód és vastag tudatlanság miatt lehetetlen volt, azt a ma uralkodó korszellem könnyüvé tette. A babonában és balhitűségben alapszott fogatok és képzetek a mai felvilágosodottsággal egyenesen ellenkeznek, és ma már nem kerül olly isszonyu nagy munkába e rossznak kiirtása; sőt mainap szoros kötelessége a lelki pásztornak az illyes tévelygések ellen, előrelátó, bölcs vigyázattal ugyan, de hathatósan kikelni, mert ezek, a legszentebb igazságokkal összekeverve, a jó ügynek, még a köznép előtt is, nagy ártalmára lehetnek.

2.) *A tiszta, szent írásban vagy apostoli hagyományokon épült, a józan ész elveivel vagy épen eggyező, vagy szépen megférhető igazságoknak beoltásakra.* Valamint a nemzetek nagy apostola, Pál, hiveinek, majd tejet, majd erősb ételeket nyújtott; ugy a mai lelki pásztor is az utolsókat fogja övéinek nyújtani, kivált ott, hol a nép már lelkileg annyira felnőtt, és neki erősedett, hogy azokat megbirja; azért nem csak az isteni kijelentés, hanem a természet és ész könyvére is figyelmeztetésekké fogja tenni híveit; a sz. írás és hagyomány tekintetét megerősíteni; minden tanítást nyomos okokkal támogatni; nem fogja ő tanításait soha megbizonyíthatatlan régékre, kijelentésekre és csudákra, hanem az Úrnak tiszta és világos igéjére építeni; különösen pedig az Istennek imádását lélekben és igazságban sürgetni. Így cselekszik a lelki pász-

tor az iskolában, a nyilvános tanításban, és az egyes oktatásban. Iskolában teszi ő le a fiatal szívekbe az ember vallási műveltségének talpkövét; egyházi előadásokban folytatja és tökéletesíti a már kezdett épületet, hogy szépüljen és erősödjék az; az egyes oktatásban egyes szükségeken segít, javít, szépít a körülállásokkal eggyezőleg, hogy mindnyájan a világosságnak és igazságnak örüljenek.

Azonban az, mit eképen a religióban a korszellemhez alkalmaztatva változtatni lehet és kell, nem annak változást nem szenvedő felséges mívoltát, hanem csak változó előadását illetheti, inkább csak az oktatás módját és kifejtését, mintsem a tanítást magát. A külsőleg új evangelium e szerint csak a régi marad, mind szoros erkölcsi törvényeire, mind isteni hitágazatira nézve; mind a kettő egyenlőleg örök és változhatatlan: „*Krisztus Jézus ma és holnap ugyan az, és minden időben*” (Zsid. XIII. 8.). A lelki pásztor tehát nem terem új katechizmusokat, mellyekben az eredeti tanítás hibáz; sem hallatlan egyházi parancsolatokat, mellyekben a szent fenyíték szellemének semmi nyoma nem található: mert illy formán olly korszellem lenne uralkodóvá, mellynek az isteni religio, természetének elvesztése mellett, alája vettetének. Nem, ezt a lelki pásztor nem teheti; itt ő az uralkodó korszellemmel egyet nem ért-

het; azon van inkább, hogy azt meghódítsa, vagy egészen elnémítsa.

2.

A lelki pásztor mint Liturgista.

A liturgia által értetődik a religionak a testi világban láthatósítása, ideainak képes előadása. Ez kétféleképen történhetik, vagy t. i. belülről kifelé, midőn egy, a religioval eltelt lélek, a már benne szendérgő érzelmeket kifejti; vagy pedig kívülről befelé, midőn t. i. külső szertartások által szent érzelmek gerjesztetnek; ezen utolsó esetben vagyon szoros értelmű liturgiánk. Ez vagy állandó, és a lelki pásztornak s népének személyét nem illető formákat foglal magában, p. o. egyházi épületeket, oltárokat, képeket s a t. vagy pedig időről időre előforduló, s majd egyedül a munkálódó lelki pásztor, majd híveit is illető formákat, p. o. a szentségeket, processziokat, sz. misét, szóval az egész isteni szolgálatot. Ezekre nézve is a lelki pásztor az uralkodó korszellemre tekint.

a) *Templomának belső elrendelésében és ékesítésében.* A egyházi intézeteknek főczéljak a léleknek, külső szerek által, belső épülést és felemelkedést szerezni. E célnak elérésére szükséges, hogy a lelki pásztor a léleknek közönséges állapotját ismerje. A mai korszellem által az értelem felvilágosított, az ér-

zelem megfinomítatott, s az érzetek megnemesítették; valami tehát a religioval érentésben vagyon, az olyan legyen, hogy a felvilágosodott lelki tehetségekkel megegyezzen; a léleknek minden oldalait eggyenlőleg érdekelje, hogy így a már megszóllalt tonnal kellemetes egyhanggá olvadjon. Az okos lelki pásztor tehát minden olly tárgyakat ki fog templomából irtani, mellyek a mi időnkben épen sikertelenek; s helyökbe azonnal jobbakat, cél-arányosabbakat helyz; az izetlennek és alacsonynak helyébe nemesbet és felségest; a feleslegest pedig és czélnélkülit kiveti templomából; a babonát és balhitet tápláló fa- vagy kőbálványt összetöri, mint hajdan Moszes az aranyborjut; eltilt ő mindem hiu fényt, s gyermekes czifrát, mellyre csak az ácsorgó sokaság báméskodik; ellenleg minden rendelkezésiben azon nemes egyszerűséget követi, melly az evangéliumban uralkodik *)

b) *Az isteni szolgulatban.* Ezt a lelki pásztor, korunk szelleme szerint, egyszerűen, s érdekelhetőleg tartja. Fűlsértő és lélekvavaró musikát nem szenved ő; és a lélektelen, százszor ismételt imádságokat kenettel tellyes elmélkedéssel, vagy szívemelő közönséges egyházi énekkel váltja fel. Egy illyen isteni szol-

*) Jeles példát adtak e tárgyban korunk gondos Főpásztorai az ugy nevezett Visitatiokban.

gálat megegyez mind a mai mind az apostoli kor szellemével.

Azonban itt is vannak határok, mellyeken a lelki pásztornak túllépni nem szabad. Olly szertartásokat, mellyek, minden ügyelet nélkül a korszellemre, a religio külső egységének fentartására rendeltettek; nem fog ő a korszellem szerint változtatni, sőt inkább a korszellemet ezeknek valóságos belső becsökkal megismerteti, és a kettőt összebarátkoztatja; nem fognak ezek így egymással soha ütközni, mert ezek a szertartások, jól értve és eládvá, minden korszellemhez illenek. — A szent titkoknak osztogatásoknál a lelki pásztor a legszentebb dolgokkal bánik bizonyos meghatározott jelképek-alatt; ezeknél azért egyedül csak a nem valós környülményekben veheti a korszellemet figyelemre. Illyen környülmények az idő, hely, és külső ünnepiségek, mellyek a szentségek kiszolgáltatását vagy megelőzik, vagy kísérik, vagy követik; ezek a korszellemhez, vagy egészen megváltoztatva, vagy javítva alkalmaztathatók. E ezélra több javallatokat olvashatni a külső theologiai folyóirásokban; de különösen ajánlható Oberthür Ferencznek latánul irt *Biblica Ideája (Idea biblica Ecclesiae Dei. Würzburgi 1790.)*

A lelki pásztor mint egyes ember.

A lelki pásztor, hivatalos foglalatosságán kívül vagy magányosan visszahuzva a világtól, honn vagyon, vagy társaságban jelen meg.

1.) *A lelki pásztor házi magányában* lelki tehetségeit, szellemi erejét szorgalmasan gyakorolja, hogy így a korszellemmel folyvást egyaránt járjon; hogy hátra ne maradjon, mind tulajdon tökéletesítésének szent kötelessége, mind másoknak az után intézett törekedések, indítja őtet. Fáradhatatlan dolgozik ő a maga leghetesebb kiműveltetésén; a jó pap holtig tanul; megismerkedik az újabb litteratúrával, hogy azt, mit az ő századja igaznak, helyesnek és jónak mond, megfoghassa és megítélhesse; jártas ő az uralkodó philozophiában is, hogy az igazságot, akárhol, akár minő formában találja is azt, ölelhesse. Ha a philozophiát józannak és tisztának találja, a szentekszentébe is bevezeti, s mint a religionak hű testvérét, vele összeolvasztja, miként ez minden időben történt. Már maga az alexandriai Kelemen így szól a hellen philozophiáról: „Az Urnak eljövetele előtt a philozophia szükséges volt a helleneknek; most az igaz religiora nézve is hasznos, mert ő tanítja azokat, kik ok nélkül nem hisznek; a te lábad nem ütközik meg, úgy mond az irás, ha te a jót az isteni gondviseléstől elfogadod, akár hel-

lennél találod azt akár minálunk. Isten kuffeje minden jónak, némellynek ugyan közvetlenül, mint az ó és új testamentomnak, másnak következtetőleg, mint a philozophiának.“ — A lelki pásztor tehát, mit tudós kora jót szül, azt szent tudományának hasznára fordítja; azonban jól vigyáz, nehogy a hín pillogást tiszta aranynak tartsa, megemlékezyén sz. Pál intéséről Timothous püspökhez: „*Eljö az idő, mellyben a józan tanítást el nem fogadják, hanem az ő kívánságok szerint szereznek magoknak tanítókat, viszketeges fülök lévén; az igazságtól pedig hallásokat elfordítják, és mesekre térnek. Te pedig vigyázz, munkálódjál, tehetséged szerint; az evangelista munkáját teljesítsd, szolgálatodban járj el, józan légy.*“ (II. Timoth. IV. 3—6.)

2.) *A lelki pásztor társaságban:* vagy hívei között, vagy pedig igazszívü, nem ritkán színes, hűnis barátinak szorosabb körében, és a világban él. Mind a két esetben szemé előtt tartja a lelki építésnek sérthetetlen kötelességét. Ő népének eleven példája a nemes magaviseletben, a szelídségben és szerénységben, a szünetlen jámborságban; a barátság körében állhatatosan vigyáz korának szellemére; erre tekint minden társalkodásban, s közöskedésben; a mi jót, szépet, díszest talál, magaévá teszi, azért a jó ízlést sem ruházatjában sem magaviseletében el nem mulasztja; ő mindenkor derült vidám kedvü, szerényen udvarias,

hogy a válogatottabb társaságokban is mint finom ember, magának és státusának díszére szolgáljon. Szorosb barátságba lép az ollyanokkal, kik tudományokra s erkölcsiségökre nézve, egyaránt tündöklenek; így mutatja meg, hogy kedveli az elme és szív tökélyeit, s mind a kettőben halad. Ellenben távozik a lelki pásztor onnan, hol jelenete szemszűrő lenne, vagy gúnynak s botránkozásnak adna helyt. Jóllehet pedig a tizenkilencedik század papjának komor kedvü, emberkerülő remetének lennie nem kell, de a világ hiú fiját sem játsza ő; inkább szent Pál intését követi: „*Ne alkalmazzassatok magatokat a világhoz.*” (Rom. XII. 2.)

Ila a lelki pásztor imigy viseli magát, bizonyosan, nagy munkájának tellyesítésében mind Istentől áldást, mind az emberektől javallást fog nyerni. Az okosság legyen azonban mindenkor kalauza, hogy mindég az arany középuton járván, soha félre ne térjen, és vagy a világról egészen lemondván magát a szentekszentébe zárja; vagy pedig szent hivataljáról feledkezvén meg a korszellem hódító bilincsei között raboskodjék.

Altius egressus coelestia tecta cremabis;
Inferius terras, medio tutissimus ibis.

V.

I. A. Sambuga válogatott levelei.

Kiadta K. Klein, egy Bajor Plébános
1818d. Münchenben.

1. Levél.

Egy fiatal paphoz.

Felette fontos pályára léptél, ifju barátom. Ezereknek boldogságok függ attól; ezereknek lehetsz ott vigasztalójok, vezérjök, memésítőjök; de lehetsz ezereknek botránköztatójok is. Ha az idétlenség, alacsony hetykeség lelke szállott meg; ha az evangéliumból, mellynek tanítója vagy, semmi egyéb nincs benned az egy általhágásnak vétken kívül; a nyáj előképéből semmi, a csábítás gonoszágán kívül: hát sajnálom választásodat, sajnálom az Isten egyházát, melly ismét egy hűtelen sáfárt vön keblébe. De ha Jézus Krisztus lelke szállott meg, hogy azt másokba átleheld, mint anya kisedébe az élelmet; ha öntökéletesedéseden iparkodol, hogy általa a gyengéket felsegélhesd; ha az apostoli hivatalban azért vevél

részt, hogy a megromlott lelkeket javítgasd; az elfévedteket Istenhez visszavezesd: úgy neked nem különben mint magamnak örvendek, még inkább örvendek pedig az egyháznak, mellynek hasonló munkásokra nagyon szüksége. — Reméllem, a világ, melly nevelő házainkba is betört, el nem foglalta lelkedet. — Iparkodjál az evangelium szelleme szerint tökéletesíteni magadat. Jézus legyen előképed; az apostolok buzdítóid; szóval: olyan légy, ki naponként megemlékezik, hogy vannak elődi, kiknek buzgalnok az egész világot átölelte; légy olyan, millyenek azok voltak: mindennek minden. — Fő foglalatosságod léssen tehát, édes barátom, Istennek szíveket képzeni; a jót szeretetre méltónak festeni; Isten képét a hivekben tisztábbra edzeni; a bűnt utálatos színekben mutatni. Melly sokat kívánó hivatal!

2. Lev.

Ugyan ahoz, midőn a Subdiaconus Rendjét
vevé fel.

Subdiaconussá levél tehát, fiatal barátom! Ez által különösen ajánltad Istennek magadat, s az egyháznak lekötelezted Isten szent nevében, hogy a jónak tanítója, s a föld sava akarsz lenni. Általad kell ezentul, mit a rossz szenvedelmek az emberekben megrontottak, javítatnia, s mit a tudatlanság akadályoztat, megindítatnia. Segédül akarsz lenni az embereknek

létök magas czéljának elérésében: Isten országának, melly ellen olly szerencsétlenül munkál a világ, fentartására szántad el magadat. A gondolat nagy; az elszánás dicső; az első lépés meg van téve. Meg ne bánd ezt, míg élsz! Szebb áldozatot nem tehetsz, mint mellyet az embernem fentebb rendü javára teszel. Ez a gondolat legyen mindenkori jutalmad, valamikor áldozatot kell tenned. Már ezentúl élned úgy, miként a világ fijai élnek, nem szabad. (Jaj nekünk, ha az erőnyről csak a katedraban fecsegünk, ellenben az Isten fijait mindeütt botránkoztatjuk, és cselekedetünkkel ismét visszavonjuk szavunkat, mellyel a katedrán színeskedtünk!) De hát mit árt ez? nem méltóbb e, nem dicsőbb, nem boldogítóbb e, Istennek, az igazságnak és erőnynek, élnünk, mint a világ hiuságinak? — Megfogadtad, hogy mindenek aránt minden akarsz lenni! — — Annál jobb, ha minden tehetségeid, mellyekkel Isten áldott, Istenért munkálnak. Nemzetségednek, s az unokáknak ellentmondál! az anyaszentegyház kívánja ezt. De mennyit nyerünk ez által? egész közönségeket és népeket, mellyeket gyermekeink gyanánt veszünk által tőle, kiknek mi az evangelium szellemének sziveikbe lehelése által atyaik vagyunk. Melly könnyen feledem, hogy házamban atyának senki sem szóllít, mikor egy egész nép gyermeki hódolással tekint engem, s mint atyát szeret. Hakiben az állati ember felette nyugtalanko-

dik, egyéb okát nem találom, hanem hogy az oltár őt jóltartja, mellynek zsirjával inkább táplálja testét, mint szellemével lelkét. Annyi igaz, a ki valódilag akar lélek szerint élni, annak az érzékiség kevés bajt szerez. — Ne érezzen a te lelked, édes öcsém, semmi egyéb szükségét, mint hogy tudomány, isteni félelem, s lelki nagyság által a papság fontos hivatalára méltólag készítsd el magadat. Ettől függ annak hív, boldogító tellyesítése.

3. Lev.

Ugyan ahoz, mikor Diakonussá lön.

Ismét közelebb léptél, kedves fiatal barátom, Jézus anyaszentegyházának szolgálata részvételéhez. Közel az idő, hogy egészen a religio szolgálatára szenteltessél. Ekkor a te hivatalod leszen: Jézus előpéldánya szerint az emberiségért élni. Ez a szent hivatal tellyesen tilt téged magadnak élned, tenhasznodat keresned. A ki ezen hivatalban bő jóvendelemre, fényes méltóságra czéloz, az Isten nagy munkájának árulója. Ennél fogva le kell mondanod minden egyéb nyereségről; egyedül lelkeket nyerni, legyen minden szorgalmad czélja; minden gazdagságod a jónak telljében áll, mellyet a szívekbe nyomandasz; minden méltóságod néped ártatlanságában.

Hivatalod szava: „Hagyd el atyádat és anyádat, s kövesd Jézust.“ Iparkodjál magadat Jézusra méltónak tenni; ha ő nyugalmad,

egészséged, erőd feláldozását kívánja tőled, kötelességed ezen áldozatot jó szívvel tenned, hogy másoknak használj. A halált hivatalod mellett nyereségnek kell tartanod. A ki ezt nehezteli, azt érzékisége vakítja; hasonló ő az evangéliumi ifjúhoz, ki elszomorodott, hogy Jézus áldozatot kívánt tőle. Nem hagyja-e a katona el nyugalmát, hivalkodásait, és harcra siet hiu dics fejében? nem ezerszer ütközik-e a halállal egy hamar hervadó koszorúért? Mi örökvalóságért munkálunk; mi nem veszendő javakért küszkedünk; mi az emberiség idvezségeért fogyasztjuk magunkat. Melly nagy, melly tele méltóságu czél ez a miénk! Volna-e ezért áldozat eléggé nagy? Drágábban nem adhatjuk életünket, mint ha az emberi idvezségért adjuk.

Készítsd azért magadat olly szívvel s lélekkel felszentelésed tükélyére el, melly magát egészen Istennek szentelje. Magas hivatalod szerzője legyen előképed; az ő legkedvesb eledle volt, aitya akaratjának tellyesítése: tegyük mi is ezt a szent akaratot egész életünk legédesb eledelév.

4. Lev.

Egy Szeminariumbeli fiatal theológushoz.

Ohajtom, hogy hosszú várakozásodból származott szomorúságodat vigasztalással váltsa fel-e levelem. Épen nem jól esnék nekem, ha hallgatásomat szorosán vennéd. Sokszor volt

szándékom tollhoz nyulni, de elmém soha nem olly szabad, miként ohajtám, valamikor veled akarék szólani.

Az az ösztön, mellyel az igazságot, minden jónak forrását, nyomozod, nekem ugyan legkedvesb, és minekelötte ezt magad tennéd bizonyossá előttem, már bizonyos voltam fölöle. Az igazság rendeltetése és boldogítója embernek. Az igazságok olly igen könnyen, olly igen természetesen folynak be a meg nem romlott szívbe; összeszövetkeznek érzelmeinkkel; tágítják szellemünket; erőt, tartóságot szereznek s azt mutatják, hogy érettök vagyunk teremtvé. Nemesb, rendeltetésünkkel egyezőbb ösztön nincs bennünk, mint az igazság ösztöne.

Első könyvök az Istentől eredt, Istentől kijelentett igazságoknak a — természet. Ez a drága, míg nem eléggé megnyilt, nem eléggé olvasott könyv, egész figyelmedet érdemli. Melly temérdek igazságok vannak ebbe írva, azon végetlen soru tökélyekben, mellyeket Isten olly érzékileg és érezhetőleg nyomott bele! Mennyire bukkanik itt a figyelmes tanítvány! Minden érzelmenek, mellyek boldogíthatnak bennünk, a természetben anyagja; minden igazsághoz, mellyek minket emelnek és oktatnak, itt a kules; vagy, jobban szólván, az igazság itt van legtisztábban kinyomva, eléterjesztve, s csak rajtunk áll, hogy olvassuk. Ezzel a könyvvel élt legfogyanatosabban Jézus — mennyivel

menttebb azért ez minden gyanútól! — „Néz-
zék a mező liliomát“ mondá, Isten atyai gond-
viselése aránt akarván övéiben bizodalmat ger-
jeszteni. „Nemde Isten a jók és rosszak felett
egyaránt hagyja napját felkelni?“ így szóla,
a kémelés és türelem szükségét akarván meg-
foghatóvá tenni. — O milyen könyv ez a ter-
mészet!

Második könyv a sz. Irás. Itt szóval
jegyzé meg Isten, mit ott tettekben mutat; itt
azok aránt gondoskodott, kik kevesbbé elmé-
lők, kik a természetbe nyomott igazságot at-
tól elvonni nem tudják; itt szorosb írásban adá
a jót, és újában mutatá ki annak valódiságát,
mellyet kövessünk és sajátunkká tegyünk.

Olvasd a sz. Irást józan tiszta megítélés-
sel, összevetve annak homályos helyeit a vilá-
gosabbakkal; tekintve a célra; segédül véve
a philosophiát; a közönséges fordítások aránt
okosan kétkedve; használva a régi és új nyelv-
és tárgy-tudó értelmezőket, kik a kath. egy-
házhoz tartoznak. *) Ha ezt nem teszed, soha
Jézus tanítása valódi értelmét el nem éred,
csak holt betűknél maradsz fogva. Ugy ol-
vass pedig, hogy helyzeted és szükségeid min-
denkor szemed előtt legyenek, s az alkalmaz-
tatást ne feledd. Tégy kivonatokat a fontosb

*) Bizvást, de szükséges tudománnyal és vigyázattal
azokat is, kik kívülről vannak, sz. Ágoston meg-
jegyzése után: „Quam multi lupi intus, quam
multae oves foris!“ Ford.

tanításu s jeles mondásu helyekből; ez jövő-dő foglalatosságaidban sokat fog használni.

Valamelly dolog igaz és tiszta eladására elkerülhetetlenül szükséges a nyelv. Nyelvfo-gyatkozás tevé némelly fordításokat haszonve-hetetlenekké. Igen jól cselekszel azért, ha nyelveket tanulsz. Jó Révai, de Kazinczyt se fe-ledd; az igazán, ez szépen tanít beszélni, írni. Olvasd folyvást a derék Berzsenyit, a sz. Ilaj-dan Gyöngyeit, hol magas vallási nyelvre ta-lálsz; ajánlnám mindenek felett Klopstock Mes-sziását, ha Kazinczytól régen ígért fordítása meg-jelent volna; ennek nyelve, szelleme, hasonlítha-tatlan *felemelkedésü*. Olvass más költőket is, csak moeskosokat ne. Mert költők képzik a nyelvet; s a lélek mindennemü műveltsége be-cses, bár mi csekélynek látszik is. Szépen le-gyen az mondva, mi a mai világban kíván fo-ganattal megjeleni. A fényűzés ez a neme szükségessé lön közöttünk; és én ugy nem látom, miért legyen a csinatlan nyelv nyelve a jámborságnak, valamint nem hihetem ezt a csinatlan öltözetről. — Nyelvednek képzésére különösen szolgál a philosophia is; ez tanít meg bennünk, miként kelljen meghatározott értelemben szólnunk.

Lelked állhatatosan derült legyen és vi-dám. A komor kedvü, ránczolt homloku pap csak sötét alaku népet nevel, és szomorú ke-gyeségre vezet. A savanyu képü egyházi szó-nok nem egy embert vetett már ki az erőny

utjából. Nem is értem én azt, miként szövethetetik komorsággal az igaz kegyesség, melly Istennel folyvást tartó társalkodásban áll; ez nem komorság forrása, csak a legtisztább öröm, vidámság forrása lehet ez. Ne legyen ugyan a pap dévaj neveltető, ne a társaság ugy nevezett pojáczája; de bírjon s mutasson finom, nyájas kimivelt lelket, és tudja magát, mint az olasz, mondja, *con amore* kedveltetni.

Táguljon azért szíved a nagy Isten nagy Szellemének felfogására, mit nem tehet a szűk s beszorult keblű. Kérjed Istent, a minden világosság attyát, naponként tudományért és bölcseségért; s ő fog téged vezérelni. — Nem terhellek többel, Isten legyen előképed. Dolgaiddban mérséklett szorgalmat kövess; semmit ne erőltess. Gondolkozásra szoktasd magadat, s engedj lelkednek szabad munkálódást. Még elég van hátra, bár sok végképen meghatározva. Mérséklett szorgalom, emberismeret, egyes jelenetekre figyelet, s ezekből kivont s képzett elvek, tiszta lelkű férfiaknak barátságok, nagy előmenetelre szolgálnak. — Ennyi fecsegésemet szeretettel viszonzod.

5. Lev.

Egy fiatal Káplánhoz.

Némű bevezetést kívánsz, Édesem, tőlem, jövődő hivatalodba. O! ez a kívánság igen jó szó nekem melletted, még világosb, mint első tekinteted, melly téged nekem meg-

nyere; még jobb, mint szívednek csalhatatlanul jó vonásai, mellyek rövid námlétedben olly természetesen fejlettek ki előtted. Melly örömet, melly kiterjedésben adnám én neked azt, a mit tőlem kívánsz, ha lelkem a szív tárával birna! Teszek, a mennyit tehetek; te válassz aztán azokból, miket veled csekély tehetségem szerint egész egyenességgel közlök.

Mindenek előtt, Kedvesem, óvd magad a fiatal papságnak egy szirtjétől, mellybe némelly ifju ütközik, és rajta összezúzik. Senkitől semmit át ne végy viseletedbe meggondolás nélkül! Az eféle kölesönözések teszik, hogy az ember esupa empiricussá leszen és nem gondolkodó munkássá. Soha nem maga embere, nem független, hanem a majmolás nyomorú eszköze, idegen munkának vetve alája. Egy összedugaszolt egészlet ad, mellynek egyes részei épen olly kevesé összefüggők, mint az a költemény, mellyet Horátz az ismert humano capiti hasoulattal billyegez. Csak arra tesznek figyelmetessé, hogy az ellenkező hibától nem különben óvd magadat, s ne vess minden benyomást utálattal vissza. Azért tevém a megszorítást: meggondolás nélkül! az az: minekelőtte idegen viseletből végy a magadéba által, fontold meg, ha jó e; hivataloddal meg egyező e; és az evangeliumi utmutatásokhoz illik e. Azért javallom a szorosb társalkodást olyanokkal, kik hivatalod méltóságát ismerik, a kiknél tapasztalást és alkalmaztatást ta-

lálisz, kik neked minden jó elveid mellett is, mellyeket tanultál, jó szolgálatot tesznek. A papi sokasággal ne elegyedjél, ha veszni nem akarsz. Az olyanokat, kik látogatás alkalmával csak kártyával kínálnak és borral, kerüld, fúsd, mint a ragadós nyavalyát.

Mi gyönyör lehet az, mikor borszesszel tele fejjel, és veszteségtől szorongatva, vagy nyereség- s játékvágytól ösztönöztetve a látogatásból megtérek? O! a mi messzeterjedt hivatalunk, és az igazság országa, mellyben körül kell magunkat tekintenünk, nem sok időt engednek, mellyet játékkal s ivással kelljen megölnünk.

Az legyen azért szelleme éltednek, hogy magadat egészen a közjóra szentelted. Mondom: szelleme éltednek!

Ez a gondolat épen úgy izgassa éltedet naponként, óránként, perczenként, miként lelked izgatja folyvást tested érzékeit. A közjó előmozdítása legyen egyetlen érzésed, életed tónusa, minden cselekedeted billyege. Ennek a gondolatnak testté és vérré kell benned válnia; minden egyéb szükség ez egynek szolgáljon. Pénz, idő, birtok, erre fordítassék segédeszközül, mellyeknek csak nyg van becsök, ha ennek a magas [ezélnak megfelelnek.

Papi foglalatosságaidhoz mindég szent méltósággal, szíves részvétellel, előkészülettel nyulj, tele meggyőződéssel, illetődéssel. Soha haló szobádból ne rohanj oltárhoz, sem elszórva szóközi székbe. — — Csak akkor mondjuk

misénket foganattal, mikor meg- s átgondolva lépünk oltárhoz. Mikor Krisztus amaz igen fontos szavakat mondja: „Cselekedjétek ezt az én emlékezetemre!“ meggondolást kíván, melly nélkül nincs emlékezés. — Soha egyházi beszédet ne tarts készületlenül, mintegy a levegőből vévén alkalmatosságot reá: mert mi különbség vagyon a megfontolt beszéd és a gondatlan fecsegés között! Isten ígéje és a rendetlen locsogás között! Férfias elkészülés kívánthatik oda, hogy valamit mondjunk az evangélium szellemével s méltóságával megeggyezőleg. Az örvény szélén állót nem inthetem gondosb-ban, mint téged intlek: ne hallgass azoknak ördögi szavokra, kik így szólnak: „Vasárnap reggel átolvastam az evangéliumot, aztán predikállok.“ Gyalázatos becstelentőji ezek az egyházi szónokságnak, megrontóji az ifjuságnak, kik által nem egy jó fő süllyesztetett már a munkátlanság álmába. A jó nép mennyei ele-delt vár tőled, barátom! ne táplald soha azt árnyékkal és gőzzel.

Legyen a te életed mindenben feddhetetlen! légy példánya népednek! az erkölcsi fekélynek még csak árnyékát is kerülj. Nyájad a te viseletedhez szabja a magáét. Nem hiszed, miként munkál a példa! többet munkál a példa mint az evangélium maga. *) A szavak és

*) Euangelium! euangelium! clamant, mond egy helyen Eraszus, mores desidero euangelicos.

tanítás példa nélkül test öltözet nélkül; fogamat nélkül pusztá hang; de a példa élete a szónak, képes előadás, melly követésre gerjeszt, és másokba meggyen által. — O mi fenséges gondolat, egy nép példánya lehetni! az isteni hasonlat alapvonása ez!

Mint hogy hivatalunk telje abban áll, hogy Jézus szerint képezzük embereket: az evangelium legyen első és utolsó könyved; egészen a szerint kell magadat képzened, abból táplálnod, eltöltened, hogy másokkal is megoszthasd. Egyéb könyvekkel úgy élj mint segéddekkel elméd megnyitására, Krisztus szelleme tisztább ismeretére. Röviden: legyen életed folyvást dolgozás, munkálódás, mások idvezsége körül szüntelen foglalatosság.

Ezek a gondolatok, mellyek e pillanatban szívemen fekszenek. Engedelmet kérsz a hozzám írásra bizonyos esetekben: ne csak írj, de személyesen is jöjj, és hetenként tartózkodjál nálam, ha hiszed, hogy fekszik szívemen valami olyas, a mi hasznodra lehet.

VI.

Egyházi Ékesszólás.

Az egyházi ékesszólás theoriáját bőven előadta egyki a Veszprémi Értekezésekben; mi itt annak példáját kívánjuk adni régibb és újabb szónokaink után. Itt áll kivonatban Pázmány Péter Beszéde a templomok tiszteletéről, s egy hason tárgyú Májer Jós. Fejérvári Kanonoktól egészen, mellyet mondott 1821b. Szántódon, Ns Somogy Vármegyében, Jakab Apostol temploma felszenteltetése alkalmatosságával, Pünköstit havának 1ső napján. Kijött nyomtatásban Székes-Fejérvárott. Megtartjuk pedig mindakettőnek írásmódját is.

1. Pázmány Péteré.

Előljáró jelenségét mutatván Kristus a 'Zidóság romlásának, azt mondgya hiveinek; hogy mikor az Isteni tiszteletre épített szent helyben az utálatos pusztaságot láttyák: bizonyosan tudgyák, hogy közel a küszöbnél vagyon utolsó veszedelme Jerusalemnnek és egész 'Zidóországnak. Azért üdő vontatás nélkül, elfússanak, hogy a veszedelem el ne borítsa őket. Mert,

Templi profonatio aliquid mali portendit; Valamikor az Isten házának méltóságos szabadsága megbolygattatik, és a közönséges világi házak szentségtelenségéhez hasonlóvá tétetik: világos jel, hogy haragszik Isten, és nagy romlás követi az ő házának bötstelenségét. — —

A templomok egyedül Istennek építetnek. Mert, noha némelly Szentek Patrociniumja, és oltalma-alá ajánlyuk a templomokat: de tsak arra rendeltetnek, hogy Isten házai légyenek, melyekben néki szolgállyunk tiszteletire rendelt tselekedetekkel: őtet imádjuk Isteni méltóságáért: néki kedveskedgyünk illendő ajtotosságokkal

Mindenütt jelen vagyon és uralkodik Isten, hív szolgálainak tiszteletit és könyörgését minden helyen bévészi: de, hogy a hivek egygyüttléte, hogy a helynek sok áldásokkal Isteni tiszteletre rendelt szent ~~szent~~ foganatosbá tenné az ajtotos indulat ~~szent~~ karta Isten, hogy, *Domus orationis*, Bizonyos ház ~~lepus~~, melyben imádságinkat meghalgtaná: tiszteletünket eleibe bocsátaná: kérésinket megengedné. Meg is mutatta sok és nagy jelenségekkel, melly igen bánnya, és kemény büntetésekkel ostorozza, ha ki úgy nem viseli magát a templomban, mint a helynek szentsége kívánnya.

Hogy azért eltávoztassuk a veszedelmeket, mellyek követik azokat, kik a templomokat szentségtelenítik, és illendő böcsülettel nem

tisztelik: két dologra tzelezom a mái tanúsá-
gunkat: először megmutatom; melly nagy há-
rom jelenséggel ismértette Isten, hogy a templo-
mok tiszteletit megkívánnyá; másodsor meg-
magyarázom; mint kell a Keresztény embernek
viselni magát a Szentegyházban. Kérem a tem-
plomok Urát, hogy minnyájunk szívébe óltsa
ezt az üdvösséges tudományt, és annak gya-
korlására indíttsa kívánságunkat. — —

(Az első rész nagyobb részén történeti le-
vén elméllőztetik.)

Ezeket értvén, nem szükség szót szaporí-
tanunk arról, mint kell magunkat viselnünk a
templomban: elég meggondolnunk, hogy, mi-
kor a templomba megyünk, Isten házába, Isten
eleibe megyünk. Ha *Moyse*snek le kellett vet-
ni motskos saruját, mikor a szent helyen ál-
lott: levessük mi is szívünk töredelmességével
minden vétkes indulatok rútságit, sőt minden
külső és világi gondviselések szorgalmatossá-
gát. Mert nekünk is meg vagyon parancsolva;
hogy, *Custodi pedem tuum, ingrediens domum
Dei*; Lábunk tiszta légyen, előnkbe nézzünk;
botlástúl óltalmazzuk magunkat, mikor tem-
plomba megyünk. Azért, mikor Isten *Aaron-*
nak, és az ő fiainak életek vesztése alatt paran-
tsolta, hogy valamikor az oltárhoz akarnak
menni, kezeket lábokat megmossák a sátoron
kívül: azt akarta példázni, melly nagy lelki
tisztaságot kíván azoktól, kik az ő házába
mennek.

A Kereszténységben is régi szokás volt; hogy, *Fontes ex aduersa fronte templi profluenti aqua redundantes positi, quibus sordes corporum abluant, qui in sacros templi ambitus introeunt: qui fontes Sacrosancta baptismatis lauacra repraesentant*; A Szentegyháznak ajtajánál szentelt vizet tartottak, mellyel magokat meghintették a béménők; hogy ezzel emlekeztessenek a Keresztség kötelczésére, mellyel Istennek szentelték magokat: hogy intessenek, sőt a vízszentelésnek könyörgésével segítsenek a templomhoz illendő lelki tisztaságra.

Szégyenlem, mikor eszembe jut, melly nagy böcsülettel, és tisztességes magokviseléssel mentenek templomokba a pogányok: és félek, hogy itélet napján azok fogják kárhoztatni szentelenségét azoknak, kik a Szentegyházba úgy mennek, mint valami közházba. Tacitus írja a régi Németekről, hogy mikor az imádkozó helybe mentek, *Vinculo ligati, vt potestatem numinis praeserferrent, Megkötöztették magokat, mint rabokat, és mint gonosztévkök bírójok előtt, úgy könyörgöttek Isteneknek.* *Aristoteles* után írja *Seneca*, hogy, *si intramus templa, compositi vultum submittimus, togam adducimus, in omne argumentum modestiae fingimur*; A templomba szép tsendességgel mennek; ortzájokat a földre leütik; ruhájokat ékesen megigyengetik; valami a tisztességes magaviseléshez tartozó, azt mind kiábrázzák magokban. Nem elég ez; hanem azt

írja ezen *Seneca*, hogy *alium animum fieri intransibilibus templum, Deorumque simulacra ex vicino cernentibus*; Nem azon emberek ők, mikor a templomban vannak, a kik voltak itt kin': hanem, úgy tetszik, az Isten házában Isteni erkölcsökbe öltöznek, és a világ gonoszságától elválnak. Adná Isten, hogy minnyájan ezent mondhatnók.

De hogy elvégezzük tanúságunkat: röviden csak két dolgot kívánok a Keresztény embertől, mikor a templomba mégyen: egyiket; hogy meggondolja, hová mégyen. Másikat; hogy szeme előtt viselje, miért mégyen a templomba.

Mikor azért bélépel a templomba, eszedbe jusson, hogy Istened eleibe, Istened házába mégy: nem olyan szent házba, mint a *Salamoné*; mellyben egyéb nem volt, hanem a törvény táblái, az *Aaron* vesszeje, és egy kevés *Manna* a szekrényben, vagy szekrény mellett: mert a mi templomunkban az élő Isten fia, a *Kristus Jézus*, embersége szerint a szent óltáron vagyon: és miképen születése óráján, valamennyi Angyal vagyon, imádta őtet; úgy írják a sz. Atyák, hogy az óltáron, *Choris angelorum cinctus*, Körülfogják, és nagy ajtatos alázatossággal tisztelik őtet a mennyei seregek. A mi templomunkban predikáltatik az evangéliom: ott ad Isten *Audientziát*: ott osztogattya mennyei áldomását.

Ezt meggondolván a Keresztények eleinten, míg a szentség buzgósága fénylett, addig a templom küszöbén által nem léptek, hanem a hatalmas Fejedelmek is földre borúlva, *Apostolorum et Martyrum exosculantur limina*, megtsókolták a küszöböt, homlokkal illették, és lelkeket eléb az Isteni felségnek bötsületivel megtöltvén, úgy mentek a templomba.

Ha Salamon az ó templomban mind a két térdére térdepelvén, kezeit égbe terjesztette, és nagy ajtatossággal viselte magát: kívántatik, hogy mi sokkal nagyob' külső és belső szolgálatokkal tiszteljük Istenünket a templomban.

Ha a világi Király házában Urunk jelenlétét megböcsüllyük, és sem zajgásokkal, sem taszígálásokkal, sem egyéb illetlen hahotával közönséges házzá nem tésszük a Királyi palotát; méltob', hogy az Isten házában ollyat ne tselekedgyünk, a mi nem oda illendő.

Ennekutánna azt is meggondold; miért mégy a templomba? A templom imádság háza: tehát azért menny oda, hogy Istennek könyörögj. A templom oltárán jelen vagyon az Úr Kristus mennyei Angyalok sokaságával; mindenek szavát, és kívánságát állalláttya: tehát nagy böcsülettel, nagy figyelmetességgel, és reménységgel járully kegyelmének széki eleibe, lelki és testi jókat kérvén tőle. A templomok arra valók; hogy azokban az Isten ígéje taníttassék, és a sokaság ajtatos inté-

sekkel indíttassék Isteni szolgálatra: tehát elme csavargás, és tétova ragadtatás nélkül halgassd a templomban, a mit mond Isten a tanítók által. Végezetre; arra való a templom, hogy, ha bűneinkel Kristust elvesztettük, a templomban keressük, és ott találjuk őtet. Mikor Bóldog Asszony test szerént elveszté a tizenkét esztendőös Jésust, harmadnapig keresé Attyafiai és ismérői között: de sem utszákon, sem nyugodalmas ágyakon, sem *In terra suauiter uiuentium*, a kedvekre élők nyájassági között, fel nem találá; hanem a templomban. Jaj, ki sokan elvesztik Kristust lélek szerént, és nem bánkodnak utánna, nem keresik őtet; sőt eszekbe sem vészik, hogy elvesztették. — —

Mí mind annyiszor elvesztyük Kristust, mennyiszer halalos bünbe esünk: de olyanok vagyunk, mint a kikirül *Ezechiel* mondgya; hogy minden jóktúl megfosztatnak, és nem sirattyák.

Ha fel akarjuk találni Kristust, azt tseledgyük a mit bóldog Asszony; *Dolentes quaramus in templo*, Templomba mennyünk: bűneinket bánnyuk és sirassuk. Mert miképen a szüféreg fából terem, de a fát megemészti: úgy a bűnökért való bánat bűnből származik, és a bűnt elrontya. A Szentegyház, penitentiának, gyónásnak, Úrvatsora vételének helye. Azért, ha azt mivellyük a templomban, a mire a templom tsináltatott: ebből a világi templomból az örökkévaló, de nem kézzel épí-

tett templomba jutunk, melly nem egyéb, hanem önnönmaga Isten, és a bárány.

2. Májer József.

Vévén a kenetnek olajját kend meg a hajlékot az ő edényivel, hogy megszenteltesse. II. Mós. XI. 9.

Alig kezdődött a Világ, már Oltárt emeltek az emberek, hogy azon az imádásnak, és a háladó hódulásnak áldozatit bemutatassák. A helyet, a hol az Isteni tiszteletnek ezen adóját fizetgették, szabad tetszéseek választotta; azont még is megkülömböztetett figyelmetességgel, a hol a Gondviselés jelessebb történetekben istenkedett viszontagságik körül. Később az Isten, valamint hogy népet választott magának, mellynek kinyilatkoztatta nevét, parantsolatokat adott, és vele a kegyelemnek frigyét megkötötte: nem különben hajlékot is rendelt az ő népének sátori között, a hol tőle az általa szabott rendtartás szerint a könyörgésnek, és háladásnak, az engesztelésnek és tisztulásnak, szolgálatját elfogadná.)

Hogy ennek a hajléknak méltóságot szerezzen, hogy eránta a népben ájtatos tisztelet gerjessen, megparantsolta Mósesnek, az ő Szolgájának, hogy: *„vévén a kenetnek olajját kenne meg a hajlékot az ő edényivel, hogy megszenteltesse.”*

Ama roppant templom is, mellyet a vándorló sátor helyett, Salamon, a békesség-

nek Királya, épített az Úr dicsőségének, halatlán nagy áldozat tételekkel szenteltetett meg: noha ez tsak a Frigy szekrényének vala Palotája, és amaz áldozatoknak Pitvara, „*mellyeknek vérevel lehetetlen vala elvétetni a bűnökét.*“

Minekutánna ^{mindig} a Synagóga helyét Kristus fedhetetlen Anyaszentegyháza elfoglalta, felverradott ugyan az üdő; hogy már az Istennek minden helyen egy tiszta, és szeplőtelen áldozat mutattatik bé: mindazonáltal szükség: hogy ezen tökéletesebb Isteni szolgálatnak is hajléki legyenek; a hol törvényre oktató széket, áldozatja Oltárt, titkai menedéket találjanak. És illő, hogy ezen hajlékok megszenteltessenek: szentek, fertőzetlenek legyenek; mivel ezekben szentelődnek meg az örök szövetségnek frigyesszei, hogy az örök ígéreteknek elvételére méltók legyenek.

Illy jeles dolog történt ma ezen a hegyen, a hol a Mindenhatónak, szemetek láttára, Hajlék szenteltetett, hogy ebben a ő fiaí, kiknek ezen hegy tövében mutatta ki lakóhelyeket szeretete, néki áldozatokat mutassanak, kegyelmiben, áldásiban részesüljenek, és hogy ebben némű némüképpen maga a mi Urunk, Istenünk mint egy velök lakjon.)

Méltó dolog is megszentelni ezeket a Hajlékokat. Mert ha azt nem mondom is: hogy ezek a Szentek Szentének sátora; ha azt nem mondom is: hogy ezekben nagy és szent dolgok

mennek véghez; elég: hogy ezekben a Hajlékokban válnak Templommá az Istennek egyéb Templomi.

Mert vagynak az Istennek más Templomai is ezeken kívül, mellyeket dűcsösségének az emberi mesterség emel. Szép Temploma, mellyet mindenhatósága alkotott néki a Teremtéskor — a Természet Temploma. Szébb Temploma, mellyet irgalmassága állított néki Szent Fia által — az Anyaszentegyház Temploma. Legszebb Temploma, mellyet szeretetének szentel a Szent Lélek — a Jámor szív Temploma.

De tsak a mi Templomainkban készülnek ezek a Templomok az Isten valóságos Templomivá. Ez az, a mit én ma bővebb magyarázattal akarok megfejteni; és mondom, hogy:

a mi Templomaink az Isten egyéb Templomainak műhelyei, mert ezekben

*változik a Természet,
épül az Anyaszentegyház,
szentelődik a jámbor szív*

az Isten valóságos Templomává. És ez leszsz magyarázatomnak három czikkelye. Tehát

tiszteletre méltók a mi Templomaink;
ez leszsz magyarázatom béfejezése. Figyelmezzetek!

I. Szép Temploma az Istennek ez a Természet. Az égnek kékellő boltozatjáról ragyog-

va hirdetik dücsőségét a tsillagok, mellyekből az örök életnek reménysége mosolyog reánk. A témérdek hegyek, mellyek bérceiket a felhőkbe merítettik, az ő mindenható erejének mind annyi bizonság oszlopi. Az áldással tömött telekek, az ő jóvoltának mind annyi terített asztalai, mellyekről nem tsak hogy az emberek fiai tápláltatnak; hanem még ama tsuszó mászó férgek is, mellyekből lábainkkal tiporjuk az életet, kielégítettnek. A halak a vizekben, a madarak a levegőben, az állatok a földnek kerektségén mind ő róla mondanak ditséretet, midőn örülnek az életnek, mellyel őket az ő jó akaratja megajándékozta.)

Azonban noha a párás barmok is az Isten rétjein legelnek, még is nem Isten temploma nékik az illatos mező; mivel nints értelmök, hogy azt a láthatatlan kezet, melly őket táplálja, megesmérhetnék. Sőt ama testi emberek is, kik nem esmérnek szentebb Törvényt ösztöneiknél, nem tartanak felségesebb boldogságot az állati élet gyönyörködésinél, noha az Isten Paraditsomának kertjében élük az élet örömeit, még sem Isten Temploma nékik az Isten ezen Paraditsoma; mivel nints érzés az ő szivökben, mellyel az Istenhez emelkedve, az Istent áldanak, magasztalják az ő ajándékiban.) A mi még ennél is több: böltseknek lenni mondották magokat azok, kikről írja Szent Pál, hogy „*midőn az Istent az ő teremtet állatiból megesmérték volna, nem úgy mint Is-*

tent dűcsöitették, vagy hálákat adtak neki, hanem elenyésztek az ő gondolatjokban, és elváltatták a halhatatlan Istennek dűcsösségét a halandó embernek, a madaraknak, a négylábúknak, a tsűsző mászóknak képe hasonlatosságára.⁶⁶

(Annakokaért tsak úgy változik ez az Isten-től alkottatott szép természet számunkra Istennek Templomává, ha megmagyarázzuk a szemnek a mit lát, a fülnek a mit hall, a szívnek a mit érez, midőn figyelmetességünk az Isten munkáin *legeli* magát, és lelkünk a látható dolgokból a láthatatlan Istennek tulajdonságát sejdítgeti: ha még ezen kívül vagnak Templomaink, a hol az Istennek művelkedési megmagyaráztatnak.

(Erre valék tehát előszőr is a Templomok, mellyek az istenes buzgóság költségein épülnek. Mert miképpea hajdan a Frigy szekrényre sátorába helyheztette Isten a Kegyelemnek Tábláját, azonképpen ezekben a mi Temploninkban állította fel az ő beszédinek oktató széket, a honnét amaz ige magyaráztatik, mellyről maga az igazság mondja: *az ég és a föld elműlnak, az én beszédim el nem múlnak; az az Ige, mellyről írva olvasom: a te beszédid magyarázatju megvilágosít, és értelmet ad a hisdedeknek.* Ezek a beszédek magyarázzák meg a szennek a mit lát: hogy az Isten az, a ki magossabb az egeknél, véghetetlenebb a világnál, a ki a napba helyheztette az ő sátorát,

a mennyeket választotta az ő ülő székének, a földet az ő lába sánolyának; és hogy a tsil-lagok, mellyekkel az ő hajlékának pitvarát ki-világosította, az ő parantsolatjából sugárzanak földünkre fényességet, hogy lelkünknek haza vi-lágítsanak. Ezek a beszédek magyarázzák meg a fülnek a mit hall; hogy az Isten szava, ama rémítő zivatarokban, midőn elmenydörgik magokat a villámokat sziporkázó felhők, a sü-völtő szelek kigyomlálják a megöregedett töl-gyeket, és még a vadak is rejtekeket keres-nek haragja elől; és hogy az Isten jelenlétét sziszegi amaz ártatlan szellő, melly hajnalkor űzi rólunk, estennen legyezi felénk a munkát szüntető, erőt újjító, lelket elevenítő almo-kat. (Ezek a beszédek magyarázzák meg a szív-nek a mit érez: hogy egészen háladássá, egé-szen áldozattá olvadjon Isten eránt: „a ki az embert csak egy kevéssé tette kissebbé az Angya-loknál, megkoronázta őtet dűcsösséggel, és tisztelettel, és kezeinek egyéb alkotmányit lá-bai alá vetette.” Itt, ezen Templomokban, ezen oktató székeknél, ezen beszédek magya-rázati után szedi magát tele a lélek tudomán-nyal, hogy az Istent az ő munkáiból megismer-hesse, őtet az ő alkotmányiban dűcsőíthesse. Itt, ezen Templomokban, ezen oktató székeknél, ezen magyarázatok után tanulja meg az ember a mesterséget, miképpen váljon minden gon-dolat, mellyet a teremtésnek szépségein futtat, imádsággá; minden öröm, mellyre az Isten ál-

dása fakaszt, Hallelujává; minden érzés, melly szívünket szeretetére gyullasztja, háladatosságot gerjedező tömjénnyé; minden munka, mellyet az ő földén végezünk, áldozattá; minden nyom, a hová imadására térdeplünk, oltárrá; minden hegy, a mellyről az ő tsudait bámolja a szem, Sionná, ti magatok az eke szarva után is mind annyi Pappaivá — az egész Természet az ő Templomává — a mi több, itt tanulja: hogy még a halál is tsak mintegy ezen Isten Temploma Superlátjának repedése, mellyen keresztül a Szentek Szentébe, a megkeseríthetetlen örömök Mennyországába jutunk.)

Mondjátok már meg Kristusban Szerelmesim! nem háladatlanok e Templomaink eránt azok, a kik minekutánna itten vették az élet bölcsességének zsengejét, felfuvalkodva megvetik a Templomokat, és azokat tsupán tsak úgy tekintik, mint a tudatlanoknak állított oskolákat! Hasonlók ezek ama háladatlan tsetsemösökhöz, a kik minekutánna az élet tejével megelégedtek, megvetik az anyai emlőket, mellyek őket édesdeden szoptatták. Azért látjuk — és oh! bár valaki közületek meghazuttolhatna! — látjuk, *hogy az Isten elfordult értelemre adta őket, hogy azokat tselekedjék a mik nem illenek.*

II. Hallottátok millyen szép Templomává léssen az Istennek, de tsak Templomaink érdeme után, ez a Természet: Azonban még va-gyon az Istennek szebb Temploma is, az ő Szent

Fiának az Üdvözítő Jézus Anyaszentegyháza. Ennek fundamentoma amaz „*eleven kő, ki az emberektől ugyan megvettetett, az Istentől pedig választatott, kire, mint eleven fundamentomra, mi is mint eleven kövek fellül építettünk lelki házul;*” ennek a tökéletes Templomnak, a melly nem kézzel alkottatott, „*Fő Papja Kristus Jézus,*” a ki ezt az ő Szent Vérének malsztival megszentelte; „ *mivel szeretett minket, és megmosott a mi bűneinkből az ő vére által;*” ebben mi a szíves, és tökéletes engedelmeség által önnön magunkat adjuk „*egy élő, egy Szent, egy Istennek kedves áldozatul.*” Ez ama szent város, amaz új Jeruzsálem, mellyet látott Szent János alá szállani menyből az Istentől, és a mellyről szózatot hallott: hogy ez az Isten hajléka az emberekkel. És ez a hajlék, ez az Istennek eleven Temploma nem lát enyészetet; mert felfordulnak az Országok, az erős Birodalmak eloszlanak, kő halmokká pusztulnak a roppant Templomok; de ez nevefi a mulandóságot, és még a Pokol kapuinak is elient álván világ végezetéig fenn marad.)

(Mindazonáltal ezt az Isten Templomát építeni kell, és erre valók másodsor ama kő Templomok, mellyeket az Isten nevének rak az istenes buzgóság. Mert innét gyarapszik a Kristus Anyaszentegyháza, innét épül, nevekedik fellyebb, és fellyebb való tökéletességekre.)

Itt ezen Templomokban vagyon azon szenteltt ferdő, mellyből születésünk után Isten

fiaivá, az ő Országának polgárává, az ő igére-
 tinek örökössivé ujjont születettünk; ezen
 Templomokban vagynak a bűnbocsánatnak,
 és az Isten megengesztelésének székei, mel-
 lyeknél eltörli méltatlanságunkat irgalmassága,
 és vissza békéltet bennünket szeretetéhez az ő
 könyörületessége. Itt vagyon amaz égből alá
 szállott Manna, melly gyarlóságunkat erősíti,
 a malasztot bennünk eleveníti, és lelkünkben
 nem tsak üdvösségünk zálogává változik, ha-
 nem az örök életnek örök életet tsirázó mag-
 va leszsz. Itt vagynak az Isteni Kegyelemnek
 többi keneti, mellyek bennünk a lelki jóság-
 kat gyarmatoztatják, és a Hitnek, Remény-
 ségnek, Szeretetnek gyémántival megkoronáz-
 zák. Minden a mit itt a szem lát, a fül hall,
 a szolgálatt végez, táplálja, és gerjeszti ben-
 nünk a jámborságot. Az égő gyertyák inte-
 nek, hogy buzgóságunk lángjai az egek felé
 lobogjanak; a tömjének felfelé gerjedező füst-
 je példát nyujt, hogy Istennek a Szent Kiván-
 ságok illatival temjényezzünk; a szentelt víz,
 mellyel magunkat kereszteljük, oktat, hogy
 tiszta és fertőzetlen kezeket emeljünk a mi
 Urunkhoz Istenünkhöz. A Kereszt, melly min-
 den Oltárnak fölébe plántáltatik, mintegy in-
 gerli szívünket a szeretetre, és kimagyarázha-
 tatlan belső vigasztalásokkal édesíti keserű-
 séginket. Mit mondjak a Kereszt Mesterének
 ama lelket járó igéjéről, melly itten oktatja a
 tudatlanságot, feddi a bűnt, rettentí a megá-

talkodást; ama két élű pallosról „*melly béhat egész a testnek és léleknek oszlásáig,*“ és felkölti bennünk a reménységet, csillapítja a félelmet, ébreszti a lankadást, a szívet a kegyességre a szeretetnek indulatival mint egy erőlteti; és a hiveket jobbakká, bölcsébbekké, boldogabbakká teszi? Mit mondjak azon újatosságokról, mellyek itt gyakoroltatnak: a hol azon egy mennyei Atyának fiai azon egy Hitvallással, azon egy könyörgéssel, azon egy háladással, azon egy eltökéllyel borúlnak azon egy élő Istennek egy Oltárja eleibe, és mindnyájan egy szívvé, egy lélekké, egy áldozattá, olvadnak! Oh! Istenben elnyugodott Keresztény Eleinknek boldog esztendei! bár sohajtásimmal visszatéríthetnélek benneteket! tí boldog esztendők! mikor még minden atya szívszakadva várta a napot, hogy édes tulajdonitól kísértetve a Templomba mehessen; mikor még minden magzat „*vigadott azokban, a mellyek néki mondtattak, hogy az Úr házába megyünk,*“ Oh! melly szépek voltak akkor Jákobnak hajléki! melly ékes és jóságos erkölcsökkel tündöklő az Isten eleven Temploma, a Kristusnak Anyaszentegyháza! melly kegyesség volt az Uraságokban, melly engedelmesség a jebbágyokban; melly könyörületesség a gazdagokban, melly háladás az ügyefogyottokban, melly szeretet a szülékben, melly szófogadás a magzatokban, melly alázatosság a szerentsésekben, melly békességes türés a boldogtalanokban, melly sze-

méretesség az ifjúságban, melly hűség a házosokban, melly segedelemzés a felebarátokban!

(De miolta vagynak a földnek Urai között, a kik szégyenlik a szegényekkel ugyan azon egy Templomban imádni a gazdagok és szegények Istenét; miolta vagynak a világ bölcsei között, a kik szégyenlik a tudatlanokkal ugyan azon egy oktató széknél hallgatni a bölesekét és tudatlanokat egyaránt üdvözítő igazságokat;) miolta vagynak mind a kettők között, a kik szégyenlik ugyan azon egy Oltárnál, ugyan azon egy Szentség vételekben megosztani ezekkel a keresztényi rokonságot, azóltától fogva terjed közöttünk a test kárhozatos bölcsessége, az élet feslettsége, az erköltsök zabolátlansága! azóltától fogva szegényebb a koldus sorsánál, szeretetlenebb a Keresztény a Pogánynál, kérelhetetlenebb a haragos az ellenségnél, kevesebb a felebarát az embernél, azóltától fogva keseregheti az Anyaszentegyház, *hogy az ő békességében legkeservezebb az ő keserősége.*)

(De tovább kell halladnom beszédemben, és szóllanom az Isten legszebb Templomáról.)

(III. Legszebb Temploma az Istennek a jámbor szív.) Mert nem lakik ő kézzel épített templomokban; és ha hatalmával, jóságával, bölcsességével a Természet Templomában lakik is; ha kegyelmivel, malasztival, lelki áldomásival az Anyaszentegyháznak eleven templomában lakik is: mindazonáltal ajándékinak

legszebbikével, az ő szeretetével, sőt az ő Szent Lelkével egyedül tsak a jámborok tiszta szívében lakozik. (Mert egyedül tsak ezekre illik a mit szent Pál mond: *„nem tudjátok e, hogy az Isten Temploma vagytok, és az Isten lelke lakik tibennetek.”*)

(Igaz: hogy még a Keresztségben megszenteltünk, hogy legyünk a Szent Léleknek tiszta templomi. Jaj! de ez üdötől fogva hány bűnös kívánsággal, hány megrögzött gonosz indulattal, hány elkövetett vétkes tselekedettel megförtelmeztük ezt a Templomot! Tisztítani kell tehát ezt a Templomot; mert tsak azoknak a szívében vesz magának szállást az Isten: kik nem tsak külsőképpen követik az Evangyéliumi törvényeket, hanem belsőképpen mintegy élő, és eleven Evangyéliummá válnak; kik a jót nem tsak félelemből, vagy reménységből művelik, hanem szeretetből, örvendő tellyesítik; kik az Isten tetszésében találják kedvöket, Isten akaratjában örömöket, ennek tellyesítésében jatalmokat, boldogságokat.) Tisztítani kell, mondom, ezt a Templomot; mert ha az Ó Testamentomi Templomba való menetelre, tsak azokat itelli méltóknak a Zsoltáros, *„a kik ártatlan kezűek, és tiszta szívűek,”* tehát azokról, kik ezt az Isten élő hajlékát megfertöztetik, azt írja az Apostol *„elveszti azokat az Isten, mert az Isten Temploma Szent, a melly ti vagytok.”*

(Nem tagadhatom: hogy az Isten se helyhez, se üdöhez nem kötelezte ajándékinak osztogatását, és hogy ő a tisztátalan magból fogantatott embert még az Anya méhében is megszentelheti;) miképpen megszentelte Jeremiást, és Keresztelő Szent Jánost; az is igaz: hogy eljöttek az idők, melyekben többül se Sion hegyén, egyedül Jerusálemben, se Garizim hegyén, egyedül Samariában, nem imádatik az Isten: mindazonáltal a mi Templomainkban vagyon a Kegyelem Oltára, és ezen az Oltáron mutatik bé Istennek az engesztelésnek szeplőtelen áldozatja.)

Annakokáért merem mondani: hogy a mi Templomaink mintegy választott műhelye a Szent Léleknek, a hol a lelkeket az örök szeretetnek ajándékival áldomásítja: Istenhez édesgeti a szíveket, erővel fegyverkezteti a gyarlókat; mennyei bátorítással biztatja a lankadókat, az ingadozókat az állhatatosságban meggyökereztetni, és belső valóságunkat a Szentség eleven forrásává változtatja. Igen is ezen mi Templomainkban szenteli az Isten a mi szívünket az ő legszebb Templomává: mivel ezeket nem tsak az oktatásnak, hanem a megigazulásnak is, nem tsak az ájtatosságnak, hanem a megszentelődésnek is műhelyeivé választotta.)

Hol is művelné ezt a Szent Lélek, ha nem a mi Templomainkban? talán lakó házainkban, a hol elménket ezer gondok tétováztatják; szívünket a különbféle érdeklések, különbféle

vétkekre bujtogatják, és a napnak alig tölthetjük századik részét lelkünk tökéletesítésére? Talán az élet zajjal tellyes foglalatossági között: a hol minden érzékenységet botránkoztatja a bűn, minden kívánságunkat ingerli a tilalom, és sok tekintetes példák bennünk még a hitet is ostromolják? oh tudom! ama mulattság hajlékiban, a hol megvesztegetik a jó erköltsöket a gonosz beszélgetések, eltántorítják az ártatlanságot a rosszra vivő alkalmatosságok, és a mesterséggé vált bűn üzés mind jámborságából mind eszéből kiszédíti a vigadozókat?)

Sok súlyos tévedések értek már bennünket Szerelmesim! és nem titok, hogy minden felől fenyegeti e mostan élő Nemzetséget a veszedelem. Mi lehet az oka? mivel az örök végzések tanáttságában nem ültem, nem tudhatom: de Aggeus Prófétánál megjegyvezve olvasom egy régi Nemzetségről, hogy mondja vala néki az Úr, *„mivel az én házám pusztá, és ti siettelek kiki a maga házába, azokáért megtiltattak az egék, hogy ne adjanak harmatot, és a föld, hogy ne hozza meg az ő gyümölsét.*

Azonban ne adja, ne engedje ezt a Felséges Úr Isten hanem tartsuk betsületben a Templomokat: mivel ezek amaz üdvösséges Oskolák, mellyekben az Isten esméretére, a Természet szava értelmére, az emberi lételnek tzelja elérésére a legtsalhatatlanabb úton vezéreltetünk; tartsuk betsületben a Templomokat: mivel ezekben szerződik az emberi Nemzet egy

atyafiságba; ezekben részesíttetik az Istent engesztelő Kristus érdemeiben; ezekben neveltik Isten fiának, és a halhatatlan dücsösség örökös ének; tartsuk betsületben a Templomokat: mert ezekben veszszük a Szent Lélek áldomását, ezekben teszszük az Istent barátunkká, ezekben ékesül fel szívünk a Szent Lélek legszébb Templomává.)

De tiszteletben tartsuk azokat is, kik az Istennek Hajlékot, az embernek oskolát, az Anyaszentegyháznak nevelő házat, a Szent Léleknek műhelyet, kik Templomokat építtének. Fogadd el tehát Fő Tisztelendő Szerzet *) a háladást, mellyel néked az emberiség tartozik; hogy nem tsak a tudományoknak, mellyek az életet segíttik, és diszesíttik, hanem az Isteni félelemnek is, melly minden bölcsességnek kezdete, Oskolákat tartasz és állítasz. Fogadd el az Anyaszentegyház háladását, mellyet érdemelsz; hogy nem tsak az ő kisedejeit neveled az üdvösség tején, hanem az Oltárok mellé, mellyeket kegyességed épít, szolgálókat is küldeszsz kebeledből, kik az Isten titkainak kintseiből a lelki szegényekre sáfárkodjanak. Fogadd el édes Hazánknak háladását, mert megismeri: hogy ebben a mi édes Hazánkban te költötted fel Szent István Apostolunk alatt az üdvösségnek hajnalát; te támasztottad a tsil-

*) Sz. Benedek Szerzete. — Szántód a Tihanyi Apáturság birtokához tartozik.

lagokat, mellyek Királyinkat, Nemzetünket, a törvénynek, és igazságnak, a bölcsességnek és boldogulásnak ösvényire kalauzolták; és még most is fiakat ápolgatsz kebeledben, a kik nem kevesebb fénnel fognak tündökleni az unokák előtt, mint a mennyivel ő előttök ragyogtak ama boldogult Atyák, kiknek hamvaik áldásban nyugosznak Templomid sírboltjaiban.

Néked is Fő Tisztelendő Apát Úr, *) ki e Szerzetnek fiait atyai szelédséggel, és böles fenytékkal a Szentnek útján kormányzod, fűzik már hervadhatatlan koszorúdat az Angyalok, mellyel az Isten érdemeidet jutalmazza. Se Néked költséged, mellybe az Isten ezen Hajlékának épülete kerültt, se néked N. Tisztelendő Administrator Úr **) fáradságod, mellyel ennek állittása körül izzadál, nints elvesztegetve: sőt halhatatlan részeteket fogyhatatlan kints gyanánt a lelkek Országába elkéséri; elkéséri ama titkos városba, mellyet Sz. János a néki tett Jelenésben látott, a hol nincsen Templom; „mert ott Templom maga az Isten,” ki nek Szent Neve áldassék, magasztaltassék a mi Templomainkban. Amen.

*) Horvát Pál. — **) Farkas Fülöp.

VII.

Az Egyházi Énekről.

Az isteni szolgálatnak tulajdona: az Isten szavának hallgatása, az imádság, az ének. E két utolsó olly természetesen folyik az elsőből, mint okból az okozat.

* Az Isten szava világossága az észnek, ingere minden jóra az akaratnak, vigasztalója a mindenkor nyugtatást ohajtó szívnek. E mennyei világosság ismerteti meg az embert Istenével mint attyával és jótévőjével, melly ismeretlen alapszik és épül az Isten aránti szeretet. De a szív vágyásiban, ugy mint az ész vizsgálatiban, nyugtalan, keresvén és vágyván az után, a mi szeretetének tárgyává lett; és innen erednek a szív sóhajtásai, mint szokatlan kérdések az után, kit szeretni kezdett. A szeretet szeretni s viszont szerettetni akar; mind a két vágyás ebben az egy pontban határozódik; t. i. a *hódulatban*: hódul annak kit szeret, hódul annak is, kitől szerettetik.

De a szeretet szük korlát közzé szorulni makacs, tovább és tovább vágy; és épen a boldog

vágyás érezteti vele még, melly Nagy, melly Jó, melly megfoghatatlan az, kinek szívből hódult, kinek már csak árnyék megfogása is tűzre lobbantá. Elmerül ember elmélkedéseiben, és mennél mélyebbre ereszkedik, annál mélyebben merül a szeretet tengerébe, mellyből szabadulni már nem akar, mivel csupa boldogság; de mellyről hallgatni sem akar, mivel szorult szíve tágitást ohajt; szavakat keres, de nem talál, mert érzéseinek kifejezésökre a természet neki szavakat nem adott; emelkedik melye, fohászkodik, hangokat tördel de tagatlanokat; hallják mások, s nem értik, mert nem a nyelv hanem a szív szavai ömlenek ajkíró; és mennél huzamosabban érez, annál erősbben törnek melyéből fel a szeretet hangjai. Szavai nem lévén hangokban szól; hogy érez, szól hogy szeret, szól hogy szerette-tik. A szív e tagatlan hangjai az Ének.

A természet adományit rend nélkül, az érző szív hangjait szerkelem nélkül adja. Egyiknek is másiknak is rendes szerkeztetője az ész. Ész választja el, és szerkezteti egysoroságra az egyne-műeket; ész oszlatja el a zagyvát, mellyben nem összeillők borongnak egygyütt; ész idomít minden vadat mesterséges alkotásával, úgy hogy művészi elrendelése minden munkájában egy egész Szépet terjeszt itt a szem, ott a fül elébe. Innen támadt aztán a természetben, úgy mint a Hangászatban, a szépen eggyező *Har-*

monia, mely annyok a fülgyönyörködtető érzésbájaló *Ariák* és *Dalok* nak.

De a Szeretet az ész ennyi ügyeskedésével még meg nem elégedhedett. Érzéseit másokkal is kívánta közleni. Itt is az ész nyújtott néki, mint az érzet hű barátja, segéd kezét: szavakba foglalta vágyait és törekedéseit, testi képekben, alakokban tüntette elé; a természetes hangzásnak kívánatja szerint, majd rövidebb majd hosszabb tagokba szedte (ez a poészis), hogy a szív belérzetivel eggyezőleg érezhessenek mások is, betű s értelmes hang segítségével, s így az érzés boldogságában minél többen részesülhessenek.

Innen látható a poészisnek az énekkel legszorosab atyafiságos összeköttetése, mely kettő önmagában csak egy, a különbség egyedül a tárgyban lehets; az az: a poészis magán kívül költsönözött képekkel él, az ének semmi költsön képre, semmi szolgálai utánazásra nem szorúl, mert magán kívül az egész természetben semmi hasonlója ninesen. A poészis némellykor a természettől korlátok közzé szorítatik, melyeket túrnie kell, hanemha festéseiben a természet ellen vétkezni, és érthetetlené lenni akar; holott az ének kifejlődésében véghetetlen, kiterjedésében határtalan. Czélra nézve is talán egymástól abban különböznek, hogy a poészis részint az észnek, az ének egyedül az érzésnek kimívelését eszközli; a poészis mindég azon törekedik, hogy még a mennyieket is földiekké

tegye, mintegy emberi szem elé huzván le azokat látásra; ellenben a Hangászat, az ének, még a földieket is mennyeeikre emeli, a földieket ahoz ragadván, ki minden szeretetnek kutfeje, s a t. (*L. Fessler Theresziáját. 2. k. 3. cz. 136—142. l. Morgenblatt. 156. sz. 1830. eszt.*)

Az Ének, miként előbb mondám, a szív érzésének tagatlan hangja. Ennek következtében az ének: a szeretetnek legtisztább szülöttje, mellynek érzés termő földje, a szív sóhajtásai fakadó bimbaji, a szívből kitörő hangok érett gyümölcsei. A szeretetnek legtisztább szülöttje lévén az ének, mi csuda, ha az érzés annak magasztalására önként emelkedik, kinek szerető érzéseit köszönheti? Vagy lehetne e boldog önmagában a szív, ha vágyó érzései az eredeti szeretetnek szeretésétől annyira el volnának szigetelve, hogy ahoz felfohász kodni, vagy hozzá tagatlan hangokban szólani tiltatnának, ki által létét kiolthatatlan érzéssel érzi a szív? Vagy nem volna e rendetlen ugrás a természetben, ha az érzés nem azzal párosodnék, s egyesülne, nem az után vágya, a mi természetére nézve vele legegyneműebb? holott az egész természetben minden csak az egyneművel párosodik s egyesül. És az értelemnek eme nagy vágya a magához egynemű után, nem tanúja e azon igazságnak, mellyet már régen magok a pogány tudósok gyanítottak mondván: *Deos immortales cantum docuisse?* Ha

tehát az ének isteni eredetűnek tartatott, nem csudálhatni, ha az emberek minden időben az istenséget ének által tisztelték, mint szerető érzések fő tárgyát; s mivel azt szívből szerették, s neki szeretetből már hódoltak, őt szívbéli érzéseik és szeretetök hangjai által is tisztelni és imádni akarták, hogy hálás viszun áldozatot nyujtsanak annak, kitől érzésöket vették. Innen bátran állítom, hogy az Isten aránt hálás. Istent imádó ének az érző és szerető szívnek 'olly természetes kérelme, mint a vizsgáló észnek maga az istenség.

Az egyházi énekről értekezni akarván, nem szándékom a régi pogányság mély tiszteletét a hangászat és ének aránt oléterjeszteni, melyet mindenkor az istenség tiszteletére szenteltek; csak mikor erkölseik korcsosodtak, kezdék e szent művet theatralis multságokra fordítani, miről Plutarchusnál (l. 2. *de legib.*) ezt olvasom: „*Apud antiquos graecos ne notam quidem fuisse musicam, quae theatri inserueret; totam scientiam illam deorum venerationi impensam fuisse. Omnis tunc musica in templo versabatur.*”

Szinte úgy nem szándékom a zsidóság egyházi énekjéről írni, mivel erről mint ismert tárgyról írni feles volna. Egyszerű, emberi szóból álló volt egész egyházi énekjük, kevés modulátzióval, s egyéb segédhangoló művek nélkül. Ennek egy példányát láttam Gerbertnél (*de cantu et musica sacr.*) mellyről azt

mondhatom, hogy a hangoknak esteik és emeleiteik olly fások és idomtalanok, millyeneket a reformátusoknál mai napon is hallhatni.

Hogy Dávid és Salomon idejökben kezdődött a zsidóknál az ugy nevezett instrumentális (műszeres) musika, ebben, ugy gondolom, egyértelműek vagyunk, habár initt amott a biblia előbb is musika szerekről emlékezik, mellyek azonban más czélra fordítattak. De valljon Dávid és Salomon alatt harmoniás musika volt e vagy sem a templomban? ez más kérdés.

És innen, mint Mószes és a prophétakon épült szent törzsökből szállott mint egy örökségképen által a mi keresztény eleinkre az egyházi ének, melly nálok is azon módon tiszteltetett és folyvást megtartatott, miként azt zsidó eleiktől átvették.

Maga Krisztus Urunk, ki *a törvényt nem felbontani hanem teljesíteni jött*, ezen egyházi szertartást tiszteletben tartá, tulajdon példájával minden időre megszentelvén azt, eljárván szombatokon a sinagógákba, oktatóván, s természetesen énekelvén is, mivel az isteni szolgálatnak egészéhez tartozott az ének. Igy tudjuk Krisztus Urunkról, hogy énekelve ment tanítványival az olajhegyre; sőt vannak, kik azt is állítják, hogy Krisztus Urunk azon hosszú imádságát, mellyet János Evangelionában olvasunk, mint egy elragadtatásból énekelve mondotta legyen; az legalább bizonyos, hogy

Krisztus Urunk a végvacsora alkalmával a 112-dik solosmától kezdve egész a 118-dikig tanítványival énekelte, mivel a zsidó ritualis szerint ezen solosmák voltak a husvétii időre rendelve.

Urok példáját az apostolok mindenben szentül követték; ők is oktatás, imádság, és ének között végezték isteni szolgálatjokat, ajánlván a híveknek irt leveleikben is az éneket (*Ephes. V. 18. Koloss. III. 16*). Így olvassuk magokról az apostolokról, melly kedves foglalatosság volt nékik az ének, midőn Pál Szillával (*Ap. Csel. XVI. 24.*) a tömlöczben *éjjélkor felkelvén, imádkozva (énekel) dicsérték az Urat*; melly szavakra szép észrevétele van sz. Chriszosztomnak: „*Az Istent szeretőket minden jóra serkenti: egészen imádságba merültek; és azon csuda mélységű énekek énekével áldoztak, hogy majd a tömlöcz templommá változneh, és azon szenteknek énekjök által az az egész hely megszenteltetneh.*” Nem csuda tehát, ha illy szent példákkal megszentelt, a szentek szentjétől gyakorlott szent foglalatosságot a Kereszténység buzgó lelkipásztorai forrón követvén, az igen drága szent hagyományt egész a mi időnkig áteresztették.

Mertha van a természetben valamelly titkos vonzó erő, melly az emberi szíven hatalmát diadalmasan űzi; bizonyosan az ének, a hangászat az a hájoló erő, melly leghatalmasabban uralkodik minden érzékeinken. Egészen szívémből irt egykor sz. Baszilius az ének ha-

talmáról illy szavakkal: „*Midön látná Isten,*
 hogy sokan az emberek között röstek, s nem
 örömet olvassák a lelki dolgokat, s türhettek
 ennek a munkának elviselésében, akar-
 ván ezt kellemetesebbé tenni, s az unalmat el-
 űzni, megengedé a jövendölést elzengeni, hogy
 valamennyen gyönyörködven az ének zengede-
 zésében, nagy lelki elevenességgel zengenék el
 a szent énekeket. Mert semmi sem érdekli
 ugy a lelket, s mintegy szárnyokra ragadja,
 s földtől felemeli, a test bilincseiből kifüzi,
 és a bölcsesség szeretetével előnti, s mind azt,
 a mi múlandó, megvetni tanítja, mint az ének
 zengése, és a jól elrendelt isteni harmoniás
 kar. A mi természetünk valóban annyira gyö-
 nyörködik az énekben és versekben, hogy
 még az emlőktől függő csecsemők is, ha sir-
 nak, ha bajlódnak, e szerint nyugtatnak el.
 Bizonyára a dajkák, kik őket ölkben hord-
 ják, elmentőkben, s visszatértőkben, gyer-
 mekes verseket énekelvén nyomják be pillájo-
 kat. Igy gyakran az utasok, déltájban hajt-
 ván igás marhájokat, ezt teszik, az út unalmát
 énekekkel szórván el. Nem csak az utasok pe-
 dig, de a földművelők is, a szőlőtiprók, szü-
 retölők, s minden más munkások énekelnek
 gyakorta. Ezt teszik a vizeken evezők is. Igy
 a kötő, fonalat gomlyító asszonyok és leányok
 majd egyenként majd eggyesült hangon éneket
 zengedeznek. Ezt pedig az asszonyok, utasok,
 földművesek és hajósok azért teszik, hogy a

munka unalmait elverjék, mert a lelek hallván a verset és éneket, könnyebben tűri azt, mi alkalmatlan és nehéz. E lévén lelkünknek vele született tulajdona, ne hogy a rossz lelkek láú s kaczer énekeket hozván be, mindent megrontsanak, Isten solosmáhot rendelt ellenbe, hogy ugyan azon egy dologból gyönyör is, haszon is folydogálna. (S. Basil. T. V. pag. 131.)

És ha van a földön valami hasonlítható sz. János Evangelista titkos látásához, melyet (Apoc. IV.) leirt, bizonyosan a híveknek templomi egyesületek az. Mert mi a templom ha nem egy földi mennyország, hova a hívek Urok Istenök szava hallására, és nem különben hálás magasztalásra összesereglenek. Ott földig lealázva magokat hangolják mindnyájan az Isten dicséretét, szeretetök ingerétől buzditatva mondván: *Szent, szent, szent vagy Te mindenható Uristen, ki voltál, vagy és lészesz mindörökkön.*

Ott leteszi a király koronáját, a gazdag hatalmát, a tudós gyakorlott tollát, a szűz ékességét, a kised gyermekéi játékát, hogy semmi különbség közöttök nem lévén, mindnyájan egy szóval dicsérjék azt, ki minden dicséretre méltó, mondván az angyali seregekkel: *Méltó vagy Urunk Istenünk elvenni a dicsőséget, tiszteletet és erőt, mivel te teremtetél mindeneket, és a te akaratod szerint lettek mindenek.*

És nem úgy látszik e, mintha sz. János elragadtatásában, mintegy lélekben, előre példázta volna egyházi egyesületeinket, midőn titkos látása könyvének XXI. r. 2. v. ezeket mondja: *És én János láttam a szent várost, az új Jerusalemet, melly Istentől szálla alá mennyből felkészül mint a felékesített menyasszony az ő férjének. És hallék nagy szöveget, a király székéből mondottat: Ime Isten hajléka az emberekkel! és velök fog lakni és ők az ő népe lesznek, és Isten ő velök, ő Istenök leszzen.* Nem úgy érezzük e magunkat, mikor a közös hit és szeretet templomainkban összegyűjt bennünket?

Ime a szent szökrény Jézusnak valóságos lakhelye, mi pedig, választott népe, körülte térdelve. Melly szent érzés! melly szent félelem járja át veséinket, mikor ahoz van kegyelmünk közelíthetnünk, ki bennünket nagy háboruságból megszabadított, megmosván bennünket tulajdon véreben, hogy szent és választott népe legyünk! Ki mondhatja el szóval érzésének égis ragadtatását, midőn az eggyesült szent sereget hosszú sorokban térdelve átnézi, hallván egy hangon, mintegy nagyító esőből, az Urnak dicséretét hangzani? melly érzés! az érzékeny könyűket hullat, a szomorú felde-rül; a lankadt felvidul, a megátalkodott ellágyul, mindnyájan csak azon egy szent gyönyörben olvadoznak, hogy Isten az ő Istenök, s ők az ő választottjai, kivel, mint gyermekek

attyokkal, mint megváltottak Idvezítőjökkel, egy házban eggyesülve lehetnek! Megerősödvé, megvigasztalva térnek vissza onnan kiki maga munkája után, semmit már nem félvén a világ háborgásától, mert a *Bárány (Ján. titk. Lát. VII. 17.)* ki a *Király széke közepén ül, vezeti őket, és az élő vízforráshoz viszi őket, és eltörül Isten minden cseppkönyút az ő szemekről.*

Boldog vigasztalás! ki ne ohajtsón illy szent eggyesülettel örökön maradni? ki Dáviddal fel nem kiáltani: *Boldogok kik a te házában laknak, örök örökön dicsérnek tégedet. Mert jobb egy nap pítvaridban, ezerek felett!* **Boldog,** ki magáról mondhatja: *Inkáb ohajtók elvetett lenni Isten házában, hogy sem a gonoszok hajlékokban lakni.*

Illy szent eggyesületet képelek magamnak templomainkban; illy szent eggyesületet keresztény eleinkben, kikről tudjuk, hogy egy szív és lélek valának, kik vagy az apostolokkal eggyesülve, vagy, azok már nem lévén, lelki pásztoraikkal egybekapcsolva, egy nyelven, egy szívvel dicsérték az Urat, biznyságot tévén egymásnak, hogy a szeretet tevé őket eggyé mind Istenökre mind magokra nézve. **Boldog idők!** melly fájdalommal nézünk fel hozzátok! melly ohajtva kívánnánk vissza titeket!

Bár mint ohajtsam is az első kereszténység éneklése módját kitudni, semmi úton sem akad-

hatok reá, mivel a mindeneket megemésztő idő semmi oklevelet sem hagyott arról; azért is mind az, mit róla tudunk, gyanításnál nem több. Gyaníthatni t. i. hogy énekjök az első keresztényeknek nem más volt mint a Sinagógáé, egyszerű hanggal, igen kevés modulatioval. A mit pedig itt mindjárt fájdalommal kell említenem az, hogy az egyházi ének a keresztény első századokban, nem csak tökéletességre nem emelkedett, sőt inkább igen megcsökkent az üldözök miatt, kik minden keresztény egyesületet tiltottak, mindenütt a keresztények után leselkedtek. Azért is, hogy énekjök által magokat el ne árulják, a szent solosmákat vagy kiki magában, vagy csak egy fenszóval olvasta. Ha itt ott nyilvános egyesületekre akadunk is, a mint Tertullian mondja: *Krisztusnak, mint Istennek, verseket monduk*, inkább egyes helyekről, mint egy egészről kell értenünk; mert tudjuk az egyházi történetből sajnos és veszedelmes voltokat nyilvános összejöveteleiknek.

Mihelyest az üldözések egy kis pihenést engedtek, mindjárt fő gondjok volt az egyházi előjáróknak az egyházi éneket helyre állítani, és szabadságát megnyervén az anyaszentegyház, egész reformatziójához kezdeni. Így tettek: Rómában Damaszus Pápa, Mediolánban Ámbrus Püspök; Afrikában Ágoston, ki maga is hat könyvet írt a musikáról. De ez a reformálás sem maradhatott divatban, mivel

a reá következett népköltözködések az anyaszentegyházat is megzavarták nyugtalanságokkal; az egyházi éneket másodszeri csökkenésbe dönték: míg végre, visszatérvén a csendesség, sz. Gergel Pápa azon lábra állítá azt, mellyen ma is áll folytonfolyt divatjában.

Erről a szent Pápáról mondja a történet, hogy maga idejében igen lealacsulva találta legyen az egyházi éneket. Némelly gyülekezetekben olly szertelen volt az, hogy a görögöket majmolván, inkább theatrumhoz mint templomhoz illett; másoknál igen czikornyás és visító volt, mint ma is némelly falusi mesterektől hallhatni; másoknál meg olly egyszerű és nyomorult volt, hogy fás emeletei miatt vadságát kiállani lehetetlen volt. E két extremitások között választotta Gergel a közép utat, melly mind a szent foglalatosság méltóságának megfelelően, mind a természetes hangolattal leginkább megegyezzen. E végből választotta és rendelte az úgy nevezett *Cantus firmus*-t, az az: az emberi melynek egyenes és gömbölyeg hangzatjához alkalmas éneket, hosszú egyenes hanggal, és igen kevés inflexiókkal, minden fél tónusokat vagy elhagyván, vagy igen igen ritkán használván, valamint láthatjuk Misszaléinkban és Antiphonaleinkben a példát.

Hogy ezen szent Intézete siker nélkül ne maradna, rendelt Rómában énekes iskolát, hol elejét a gyermekeket maga tanította,

utóbb mások által tanította, kikből lettek aztán a római kántorok, kiket későbbben Rómán kívül is drága pénzen megfogadtak, s általuk terjedett el az egyházi ének egész nyugaton, s ma is divatjában vagyon Gregorianus Cantus nevezet alatt. (*L. Gerbert M. de cantu et musica sacr. T. I. p. 247.*)

VIII.

Egyházi Régiségek és Jelességek.

1.) A Templomokról általán.

Bizonytalan, a templomok mikor kezdődtek; az bizonyos, hogy az özönviz előtt tulajdon értelemben vett templom nem épült, mert még azután is jósokáig — legalább míg az emberek néptestekké nem olvadtak — csak oltárokat találunk, a szabad ég alatt, közönségesen magas helyeken, halmokon és hegyeken, a zöld lombu fák árnyékiban, források és folyamok mellett, berkekben és ligetekben, durva simítlan kövekből, vagy pázsítos hantból állítva, mellyeken az emberek áldozatokat mutattak fel az istenségnek. Így áldoztak Kain és Ábel; így Noe kiszárván a bárkából, így a későbbi bibliai patriarchák; kétségen kívül tehát így a khaldeaiak, honnan Abrahám származott, a szomszéd egyiptiek és phöníczekek abban a korban, kik elsőknek tartatnak a mesterségekben, s mindennemű műveltségben.

A természet volt tehát az emberiség első temploma, cz a roppant mindenség, az Isten

kataalmának s bölcseségének legvilágosb, mindenkori tanúja. Első templom volt Eden, a gyönyörűség kertje valamint első lakja, nevelőháza az első embernek. — Mózes és Josue említik a bálványozást; említnek szent berkeket és oltárokat, de semmi templomot sem. A Bírak könyve említi Baal Isten templomát Szichemben, mellynek tornya is volt. Ennél azért régiebbek lehettek torony nélkül, hanemha az első templomok csupa toronyformáúak voltak; millyennek iratik Bel temploma, hihetőleg az első templom, maradványa a híres Babel tornyának. — Mózes maga hordozható sátorot készített Jehova tiszteletére a pusztában bolyongó népnek; valaha építendő templomról nem ad parancsot. Azért a zsidók Salomon király idejéig templom nélkül voltak.

A hellenek között, Herodot szerint, Deukalion volt az első, ki templomot épített Pellaszban, Janusz pedig Italiában; de Pauszaniusz szerint még előbb, a deukalioni özönviz előtt állott a delphi templom; Italiában pedig Faunuszt tartják némellyek az első templom építőjének; s innen szármoztatják a *fanum* latán nevezetet. — Orpheusz aranygyapjas hősei az isteni halmon, a dindümi tetőn, kötemplomot (*ἱερόν*) építettek, s abban oltárt; mellyen Rheanak áldoztak. — A celta népek (galluszok, brittek és germánok) még Jul. Cász. és Tacitus idejökben is templom nélkül voltak; erdők, berkek, sziklák, források voltak a

helyek, mellyeken áldoztak a druidák; valamint hogy ezek a népek semmi kő vagy egyéb kézzel csinált bálványokat nem tiszteltek, a természet jelesb tüneti lévén bálványozások tárgya. Ugyan ezt gyanítatja velünk pogány hőseinkről sz. László k. azok ellen hozott törvénye, kik pogány módra kutaknál, fáknaál, szikláknál, forrásoknál áldoztak. Hasonló törvényt hozott Kanut, a dánok s brittek királya. Eleinkre nézve ide járul az is, hogy, bátor Árpád kedvelt szigetében, Csepelben: mesterembereket hivatván palotákat építtetett, templomépítésről nem gondoskodott.

De a hellenek és romaiak azok, kik a templomépítésben és építésben semmi erőt, mesterséget s költséget nem kémélettek. Pogányok, sokistenimádók voltak ők, s templomaik bálványoknak építettek; de a régiség és művészség, a vallási érzés, bár mint tévedezett és csapongott is ez, s hogy a keresztény templomok azok szerint alkattak, bizonyára megérdemlik figyelmünket. Az emberiség remekművei voltak azok, s az emberiség minden időn érdekel bennünk.

Erre nézve a templomokról itt csak általán értekezvén most, az egyes templomokat, mennyire figyelmünket érdemlik, és a hagyományból ismerhetők, folytatólag úgy fogjuk adni, hogy ellenökbe mindig egy hazánkban jeles templom leírása tétessék.

A templomoknak eredetet hihetőleg a holtak aránti tisztelet adott, kiknek emlékek rakattak, mellyeket az emberek látogattak, s különféleg ékesítettek, tiszteltek. Ezt látszik erősíteni az, hogy majd minden régi nyelvben ugyan az a szó, melly sírboltot jelent, templomot is jelent egyszersmind; így a zsidó *menuchah* מנוחה (132. zs. 14. v.); a hellen *τυμβος* (Lycophr. in Cassandr. v. 613.); a latin *tumulus* (Virg. Aen. 2, 742. v.)

Különféleg építettek a templomok: így a Jupiter, Marsz és Herculesz templomaiknak dóri oszlopaik voltak; a Bacchusz, Apollo és Diana-éinak ioniak; a Vesztá-éinak korinthiak. — Mint régibben az oltárok, úgy utóbb a templomok is külön helyeken, völgyekben, erdőkben, források és folyamok mellett; azok, mellyek szabad helyen épültek, berekkel voltak körülvéve, a hely védistenének szentelve. Azok is, mellyek később városokban épültek, bizonyos távolságban állottak az épületektől. Úgy építettek pedig, hogy homlokkal nyugatnak, a szobrok pedig és oltárok keletnek esnének, mindig úgy, hogy a kelő nap sugári az ajtókon áthassanak s világosítsák a templomot; de voltak lámpák is. — A templomba lépcsők vezettek, mellyek egyszersmind ülőhelyül is szolgáltak a népnek. Különféleg, bátor nem mindig, oszlopokkal is díszeskedtek, mellyek az épülettől bizonyos távolságban állottak, és porticuszt képzetek.

Belsőleg több osztályok különböztettek: első volt az előudvar (*προθυρον, προπυλαιον, vestibulum, atrium*); itt állott a vízedény, melyből meríték a papok a tisztító vizet (*χερ-νις, aqua lustralis*) tisztulásokra azoknak, kik a templomba akarának. Ezután következett a szín (*προναος*) egy fedél alatt a templommal, s közönségesen egy oltárral diszesítve. Majd a hajó (*ναος, naus*) tulajdonképen maga a templom, melly ismét három részre oszlott: a templom előrésze (*προδομος, antica*); az elrekesztett szent hely (*σηκος, sacrum, adytum*) hol az istenség képe állott, s a hova csak papoknak volt szabad bemenni; innen adtak a jóslatok is. Végre a templom hátolja (*οπισθοδομος, postica pars templi*). — Voltak a templomoknak galeriájik is, mellyek oszlopon állottak.

A templom belseje gyakran felette ékes volt. Látni volt több istenségeknek képeiken kívül, mellyek közönségesen aranyból, elefántcsontból, vagy márványból, a legügyesb művészek által készültek, nagy férfiaknak képeiket is nagyobb kisebb számmal; különféle rajzolatokat, aranyozásokat, és egyéb ékességeket. Ide tartoznak a feláldott (*ex voto*) ajándékok és emlékek, p. o. hajó darabok, midőn valaki hajótöréstől vélte magát valamely istenség által megmentettnek; táblák, betegségből lett menekedésért; az ellenségtől elvett fegyverek, zászlók, s. t. ef. Ezeken kívül nagyobb

ünnepeken borostyán- olaj-, s egyéb jeles falmombokkal ókesítettek a templomok.

Különös szertartások között ment véghez a templomépítés. Helyet néki valamely jósló jelelt ki, melly nagy szorgalommal tisztított és készítetett a szent ezélra; pántflikákkal és koszorúkkal kerítetett el; a Főpap által megszentelt tiszta vízzel mosatott fel. Az előszer letett követ nem különben a Főpap érentve szentelé meg, mellyet aztán a nép, némelly pénz- vagy ércdarabokkal együtt bocsátott alá. Az elkészült épület nagy ünnepiséggel szenteltetett fel vagy a Főpap vagy segéd társainak egyike által.

A tisztelet, mellyel a nép templomai aránt viseltetett, határtalan volt. Többen térden csúsztak fel a templomba. Az adósok hitelezőik, a tolvajok és más gonosztévők az őket üldő igazság elől ide vonták magokat, és sértetetlenek voltak. Köz szerencsétlenség idejében a fejrsemélyek földre borulva fürtjeikkel seprették a templom padlatát. — Némelly templomok mindenkinek nyitva állottak; mások csak férfiaknak, mások asszonyoknak; mások ismét csak a nőtelen ifjaknak, mások a hajadon leányoknak; voltak végre, mellyekbe egyedül csak a papoknak vagy papuéknak volt szabad bemenni, pedig némellyekbe ezeknek is esztendő át csak egyszer.

2.) Az Esztergomi Érseki új Templom és egyéb hozzá tartozó Épületek² Rajza.

Szándékunk ezen Folyóírásban a honnyi nevezetesebb Templomokról és a² hozzájuk tartozó egyházi épületekről történeteikre és művészi alkotásokra nézve szóllanunk. A² mellett, hogy az illyesekről való hiteles tudósítások itt igen is helyeken állanak, ama² hézag is, melly eddig az egyházi történetek² ezen szakaszában még nyíltan maradott, illy módon időjártával betellik. Mivel pedig az Esztergomi Érseki Szék legméltóságosabb hazánkban, ugyan is az odavaló munkában lévő várbeli Templomot az egyéb hozzá tartozó épületekkel együtt rajzoljuk elsőben.

A² tereny (planum), melly szerint a² Templom, a² kettős Érseki Residentia, a² két Seminarium és a² 24 Kanonokház egy kerületben épül, és egy fölséges kis várost ábrázol, hasonló Barkóczy Érsekéhez; egyéb hogy az ennél szebb is, tökéletesebb is. Ezen különbséget mind az akkori, mind a² mostani építésnek modelláiban láthatni. Kühnel Pál Bécsi Építőmester alkotá az ujdun terenyet, és kivitelébe 1821-ben azonnal bele is kezdettek. De ez nem sokára belehalván jeles munkájába, 1822-ben 23-dik Aprilisben, midőn a Talpkő jeles szertartással letéteték, Packh János honnyi Építőmesterre bizattak mindenek.

A Templom és a hátuljához ragasztott 660 láb. hosszúságú és 61 l. magasságú 3 s két emeletű kettős Erseki Residentia, mellynek 942 l. hosszúságú, és 444 l. szélességű és a Templom piacától elkerített udvara lesz, a nyugoti és legmagosabb részt foglalja el, és 54 lábnyival áll feljebb a többi épületnél. Meneteles feljárást volt tehát szükség kelet felől hozzá készíteni, *) és a földet a leomlástól 816 l. hosszúságú nagy darabon 54 lábnyi magosságú, és mind a két félről 2,859 lábnyira terjedő szegélyfalakkal védeni, mellyek az alapzaton fellyül is legalább 10 l. vastagságú, és többnyire faragott kőből készültek.

Hogy pedig a Templomba a város felül is feljárás és a Seminariumok közt közösülés legyen, az említett meneteles feljárás a vagy is a Templom piacza alatt már Barkóczy Ersek alatt egy derék kapu készült. Hanem kicsinyelvén azt a mostani tereny, pénzévé változtatta által, és mellette sokkal felségebb (306 l. hosszúságú, 25 l. szélességű és 42 l. magosságú) épült egyiptusi sztilben, mellynek ezen felírás: PRINCEPS ALEXANDER A RUDNA tündöklök homlokán.

Nem messze az ezen kapu alá az egyik Seminarium és Kanonokházak között vezető

*) Mellynek hossza 798, felső széle 408, az alsó pedig 261 lábnyi a Schrott András által kiadott rajzolt tereny szerint.

uthoz van balra egy meredek, hanem egyenes, kővel terített és két oldalról vad gesztenye fával beültetett 24 l. szélességű feljárás a Templom elejbe. A rövid úton járni szeretőknek alkalmas ez, és ezen fellyül róla a mellette jobbról lépcsőnként emelkedő, balról pedig terült kertekhez férhetni.

A kapunak és a Templom piacának alljával egy területben van a két Seminarium és a tizenkét már kész Kanonokház délről és északról egymásnak általirányában, a tizenkét hátralevővel együtt. Félkörben fognak ezek azonban épülni, és a többiekkel olly egybefüggésben lesznek, hogy általok a Templomhoz való feljárás alljánál, az Obeliszkeknél kezdődő 1,152 l. szélességű Káptalanpiacz díszesen záródjék.

A Seminariumok a Templomhoz és Residentiákhoz legközelebb esnek. Mindenike 240 l. hosszúságú és 224 l. szélességű és két emeletű lesz. Az északi részen leendőnek az építés kezdetekor vetették meg már alapzatait.

Ezek után csekély távolságban, 30 l. szélességű átjárás lévén köztök, következnek a Kanonokházak. Hatonként állnak azok együvé ragasztva, és minden illyes osztált egy téres 66 l. szélességű köz választ el egymástól. Valamennyen két emeletűek. A szegleteken lévők hossza 150 l. széle 96 l; a közben állók pedig 72 l. szélességük. Az ezen házak végeikben lévő magas kerteket derék szegély-

falak védik, és már ezek is, mivel hat háznál egy végben 480 l. hosszaságuk, jókora nagyságot mutatnak.

El lehet gondolni, mennyibe tellettek ezen igen diszes 's roppant épületek a' Fő-Káptolonnak, és még a' hátralévők mennyibe kerülnek. *) Ennél azonban, mintbogy az Istent és hazát dicsóíti, szentebb áldozat nem lehet.

De nem egyedül a' jeles épületek és kertek minden diszeik az Esztergomi várnak. A' Duna és Garam' közel és messze tájaira, a' Honti bérczes vidékekre való gyönyörű kilátás, a tiszta levegő és a' jó 's bőséges víz még kellemetesebbé teszi az ottvaló lakást. A' várnak nyugoti része alatt, a' Templom' irányára nézve északra van a' vizi Műszer a' Dunaparton az Érseki városban. Két lónak segédelmével hajtatik onnan csón fel a' víz a' várbán számára készített mederbe. Abból kényre vezethetni azután azt az Érseki és Káptoloni épületekbe 's kertekbe, valamint a' Káptolon piaczára is, hogy ott esőjéből felszökve csillogjon a' használatra.

Ezek azok, a' miket az épületek' elhelyeztetéséről mondanom kellett. Most azokat

*) Az északi részen lévő két első ház száz harmincz ezer váltó forintba került. A' többi tíz ház közül pedig a három szélső egyenként 55 ezer, és a' hét kisebb belső mindenik 49500, 's így a' 12 ház 641,500 váltó forintba tellett.

egyenként, sőt néhol részenként is rajzolom tehetségem szerint.

A' Duna mellett lévő 25 ölnyi magosságú hegyen, *) a' régi várnak északi részén, keletről nyugot felé vonulva emelkedik az 1824-től fogva épülőben lévő Érseki Fő- Templom. Közel van az északnak azon helyhez, hol Sz. István Kir. által 1010-ben Sz. Albert' tiszteletere alkotott, és 1594-kig, mintegy 580 esztendeig fenálló, számos viszontagságokon által-kelt 's későbbben ugynevezett Szép Templom díszeskedett. Épen ott épül az, hol boldog emlékezetű Barkóczy Ferencz Esztergomi Érsek 1763-ban a' hegyet négy öllel alábbra szállítván, egy derék Templomnak vetette meg alapzatait, és hol dicsőségesen uralkodó M. Theresia Királynénk 1770-ben egy igen csinos kisebb Templomot alkotott.

Nem lehetett azonban ezen új építéskor Barkóczy' alapzatait használni; sőt ugy hozván a' tereny magával; M. Theresia' Templomát is egészen szétszedték.

Ezen kívül hosszas négyszegletű, bévül pedig kereszt alakú Templomnak külső hossza 366, széle 156; belső hossza pedig 246, és széle 141 lábnyi. Közepében egy 92 l. által-mérőjű Cupula 61 l. ivhajlásokon 250 lábnyira fog felemelkedni, és a' két toronynak, mel-

*) A hegynek, mellyen a' régi vár épült, legnagyobb magossága 35 ölnyi.

lyek a' Templom' elején két oldalról fognak diszeskedni, mindenike 140 l. magosságú lesz.

A' 140 l. hosszúságú, 68 l. magosságú és 69 l. szélességű Templomtornácznak is készek az alapzatai. 4 l. 9 hüvelknyi vastagságú 38 szabadon álló és 24 már kész kiemelkedett oszlop fogja annak tetejét tartani.

A' Templom' belseje egész a' legfelsőbb pártázatokig, 44 l. magosságra, 57,540 □ l. négyszegletű fényes márvánnyal rakatott ki 1826-ban és 1827-ben, és négy lábnyival szélesebb átmérőjű oszlopokkal lesz felékesítve. *)

A' külső falak pedig hamvas négyszegletű homok kővel egész a' fő-pártázat' takarójáig 60 l. magosságra vannak beborítva. Ezen munkára a' kőből, mellynek legkisebb darabja is 30 mázsát üt meg, 580,000 kub. lábnyi ment fel. Hasonló kőből vannak nagyobb részt a' kiemelkedések, és faloszlopok koronáikkal együtt. Mind ez 1828-ban és 29-ben készült.

*) Millyen kímélés az a' költségre és időre nézve, hogy 1823-ban Nyerges- Ujfalu, Esztergom Vármegyei Érseki jóságban márvány bánya nyitattat meg, a' homok a' kisimított táblák, mellyeknek □ lábnyijek 1 for. 30 xr-ba került váltóban, a' Dunán néhány óra alatt az építő helyre szállítottak. Az építésre nem alkalmas márvány darabokból pedig Paekh János Építómester' rendelése szerint a' kőbánya mellett, a' hol úgy is bőven kéznél a' fa, mész égettetik, mellynek méreje hordással vívással alig ha egészen 30 váltó krajczárba kerülhet.

Ugyan ezen utóbbi esztendőben rakatott fel a' főpártázaton fellyül emelkedő négy főoszlop, mellyek a' Templom' külső nyugoti részét ékítik, a' Cupulát tartani fogó 120 l. magosságú négy ivhajlással együtt.

Az illy temérdek építés Sóskuti (Fehér Vármegyei) kővel, mellyet elsőben használtak, a' távulság miatt kimondhatatlan költségekbe került. Hanem a' fűdséges szándékot itt is szerencse követő. Nagy lelkű Primásunk' szent célját maga a' természet is minden részről lát-szik elősegíteni. Fel óra járásnyi távolban 's a' Duna' mellékén nyujt immár neki tellyes bőségben minden falépületre való. Az építés' kezdete után nem sokára, 1822-ben 28-dik Martiusban Packh Építőmester, Szamarhegyen, Esztergomi és e' mellett Primási határban fedezte fel a' bányát, mellyből a' négyszeglétű homok kőnek kub. lábnyija helyreállításával együtt 28 papiros krajczárba kerül, midőn a' Sóskutit 2 for. 30 papiros krajczárral 's így több mint háromszorta olly drágán fizették.

A' Pannonhalmi derék Torony is, melly szinte hazánk' nevezetesebb épületeinek sorában fog lenni, ugyan ezen Esztergomi hamvas homokkőből épül az említett Packh Építőmester ügyelése mellett. Örömmel részesíti a' minden illyest egész tehetségéből elősegíteni buzgó Cardinal Hg. Primás a' Fő-Apátságot. Egyedül a' nagy oszlop fejek, 's lábok, kisebb oszlopok és pártázatok készülnek Sóskuti kőből,

minthogy ez fejérsége és tömötsége miatt, az illyesre épen alkalmas.

Hanem hogy visszamenjünk, a' honnan kevesé eltértünk: a' már szerencsésen felemelkedett Esztergomi Templom' falainak egy része, mellyet Templomhajónak nevezünk, 1830-ban 100 l. hosszúságú és 60 l. szélességű boltozat alá vetetett, a' mire is közel fél milliom téglát kivántatott.

A' Sanctuarium beboltozására is meg vannak téve minden készülétek. Különösek azok ama' tekintetből, hogy ezen végre üres téglákat égetnek, mellyek a' közönségeseknél legalább háromszor nagyobbak, szinte erősek, és a' mi főkép a' boltozatépítésben a' legkedvezőbb, könnyűk. Épített is már velek a' tavali nyárban próbául egy csinos egy emeletű kertészházat lapos boltozatokra az ügyes Packh János, kinek is az ezen franczia találmány' alkalmas voltáról irt Értekezése (Neue Bauart mit hohlen Quader-Ziegeln etc.) köz világosságot látott még 1831-ben.

A' Sanctuariumnak körülte alul 90 l. hosszúságú és 30 l. szélességű Sekrestyék, fellyül pedig szint akkora Oratoriumok épültek; elején pedig két oldalról a' Cathedrának helyeik látszatnak.

Készen van már a' 25 l. 8 hüv. magosságú, és 15 l. szélességű Kép is, melly ezen Templom' nagy Oltárát ékíteni fogja. Elevenen festette azon a' magyar művész Hess János, Egrifi Bécsben 1827-ben ama' jelenetet, midőn

Albert Püspök Istvánt egy gothusi módon épült Kápolnában a' B. Asszony' oltáránál kereszteli. Otto Császár és Adeodatus Tatai Gróf foglalatokodik bizonyágképen a' Vezérfi mellett, mind a' ketteje ennek vállára nyujtván jobkezét. Arczokat a' szent öröm' vonási derífik. Albertnek jobján állanak az egyházi szolgálót tevő Benedictinus Papok, balján Geiza ajtatos alakban, Sarolta pedig váltig elérzékenyülve összetett kezekkel térdepel mellette. Feltek az Oratorium' ablakán néhány udvari személy nézi a' jeles Szertartást. E' képben általján az arcok beszélnek, a' mozdulatok, leginkább Albertben, eredetiek, és a' ruházat, főkép az egyházi, remek. Hess ezen munkájáért hatezer ezüstforinttal jutalmaztatott meg. Az aranyozott bronz ráma pedig tizezer ezüst forintba telik. Az is megjegyzést érdemel e' képről, hogy azt egy darab vászonra kellett festeni. Mivel pedig illy szélességűt külföldön is híjjában kerestek, Szelovszki András Esztergom kir. városi Takács mester vállalta a' munkát magára, 's azt illendőképen el is készítette.

A' Templomba való bemenetelnél, balrul mutatja magát a' régi nevezetes Kápolna, melyet Erdődi Bakács Tamás Esztergomi Érsek Sz. Albert Templomának déli részén az elavult Kápolna helyett a' Boldog Asszony' tiszteletére faragott veres sima márványból 1506-ban építtetett. Régi alapzataiban, mellyeken 321 évig nyugodott, 1824-ben illyen márványba vésett

felirást találtak: THOMAS. BAKOCZ. DE. ERDEVD. CARDINAL. STRIGONIEN. DICA. VIT. ANNO. M. D. VI.

Ezen 29 l. szélességű és 34 l. hosszúságú jeles épületnek hajdan időben a' Török, mivel azt akar hitbéli szertartásaira, akar erős voltára nézve egyébre is használhatta, megkegyelmezett. Jókora távolban, egy 36 l. magosságú dombon állott az a' mostani Templomtól.

Barkóczy Érseknek is szándéka volt ezen Kápolnát elbontatni, és általa építendő Templomnak egyik jelesebb részévé tetetni. Ezen okból Riccia Bertalan az akkori Építőmester, azon alkalommal, midőn 1763-ban az új Templomnak helyét kijelelné, ezen remek munkájú régiséget is megtekintette ugyan; de általvitelét, minthogy több márvány darab repedt volt, magára vállalni nem merte.

A' mit azonban ez bátortalanságból el fogott mulatni, végrehajtatta azt a' dologban semmi lehetlenséget sem látó Primásunk Pach János Építőmestere által hatvan esztendő múlván. Ez 1823-ban, 7-dik Juniustól fogva 21-dik Juliusig az egész Kápolnát tellyes vigyázattal elbontván, 1600 faragott márvány darabban ugyan azon esztendőben October' utóljáig új helyén szerencsésen össze is állítá. Réz Cupulája helyett pedig, melly a' várnak hajdani ostromaikor, és idővel a nedvesség által is igen megkárosítatott, téglából szinte hason-

lót épített. Illy felírás van bévül a' Kápolnában a felső pártázat alatt hosszában három oldalon a' kőbe bevágva: THOMAS BAKOCZ DE ERDEVD CARDINALIS STRIGONIEŃ ALME DEI GENITRICI MARIE VIRGINI EXTRUXIT ANNO M.CCCCC.VII.

A' falszegleteket fellyül négy márványból faragott czímer ékíti. Az oltárhoz balra lévő, mellyben fél kerekben álló fél szarvas, Cardinal kalap és kereszt látszatik, Bakóczé. Szinte illyen van az ehez keresztben eső szegleten is. Jobb felül II-dik Ulászló Királyé mutogatja magát. Az egy négy részre osztott koronás pajzsból áll; mellyen a' két keresztben lévő mezőt négy folyóviz, a' másik kettőt koronás oroszlány, a középső kis pajzsot pedig koronás sas diszesíti. Ennek átaellenében egy sárkány övedzte czímer van, mellyen oroszlányt, 's e' felett lilomot, és alatta rózsát szemlélni. Kollár szerint ez Zathmár György Pécsi Püspöké lesz.

Az oltár a Kápolnával minden bizonynyal egy idős. A' felette álló carárai kőnek remek faragásiban elegendő kárt tett hajdan az ellenség; sőt a' Boldog Asszonynak fatáblára festett képét, 1732-ben, Schukneckt Báró midőn a' várat, mellynek akkorban Commendansa volt, tisztítatná, a' murva közt találta meg, és régeni helyére visszahelyeztette. Erős Ádám, későbbi Commendant ezüst ruházattal és rámaival ékesítette azt, és mai napig is

minden rendüek nagy tiszteletben tartják. Az ezen Oltárnál oldalaslag álló hat márvány Stal-lum is szinte hajdankori.

Bakócz Kápolnájának általirányában di-szeskedik az 1830-ban végképen elkészült Sz. István Márt. Kápolnája. Hossza 45 l. széle 27 l. magossága pedig 46 l. — Világos májszi-nü márványból épült ez Dóriai renddel. Oltára, melly mellett két 3 l. általmérőjü márvány osz-lop áll, zöld és barna egyiptusi márvány; kie-melkedései Carárából valók. Sz. István M. 7 l. magosságú képszobra fő ékessége. Ferenczy nagy nevü művészünk készíté feje márvány-ból azt, 's munkáját még 1831-ben el is vé-gezte. A' hozzá tartozó kiemelkedett faragású tábla, mellyen e' Szentnek dicsóítése ábrázol-tatik, már be van a' falba helyheztetve. Az ehez vett honnyi márványt nem hasonlítjuk ugyan a' Caráraihoz; kipótolja azonban a mun-ka' csinos volta azt, a' mit a' természet a' kótól megtagadott. Istvánhoz azonban sokkal tisztább márvány találkozott. A' tabernaculum mellett lévő két Cherubi Bécsben külföldi na-gyon megválasztott márványból a' legnagyobb szorgalommal készült.

Ezen költséges és ritka készületü Oltár-nak irányában a' Kápolna végén áll Károly Ambrus Esztei Kir. Herceg, Esztergomi Érsek' Emléke, mellyet Ferencz, Maximilián és Fer-dinand Esztei Kir. Hercegek és az elhunytnek testvérei Modénában Carárai márványból Pisani

olasz művész által készítették. A' remek faragás a' feltámadást ábrázolja. Koporsójában, mellynek födelét egy geniusz veszi le, felülni emelkedik az új életre ébredett Érsek. Egy mellette álló geniusz segíti egyik kezével felkeltét, a' másikkal pedig a' boldogok' honnyába mutat fel. Az arcvonásokban egészen meg van az indulat, a' melly a' tárgyhoz tartozik. A' koporsókövet leemelő geniusz erőlködőbb, az Érsek mellett álló pedig karcusúbb 's ügyelőbb lehetne. A' test általjában finom, 's a' ruházat könnyű és lebegő.

Mind ez igen tiszta 's fehér, az alul lévő tábla pedig, mellyre a' felírás vésve van, és a' tekényi lapos faltábla, a' ezifrázatokat, mellyek fejérek, kivevén, világos hamvas márvány.

Ezek Sz. István M. Kápolnájának becsét valóban emelik; de az már magában is egy olly jeles alkotmány, melly az építői izlésnél, a' márvány' szorgalmas kidolgozásánál, az egyszerű és mind e' mellett fölségest mutató ékítéseknel fogva méltán a' legjelesb épületek közé tartozik, és nem egykönnyen emelkedik akar hol is hozzája hasonló.

Ennek és Bakócz' Kápolnájának fölébe jönnek idővel a' Templomba szolgáló Oratóriumok.

A' még fel nem épült Templomtornác alatt van a' 120 l. hosszúságú, $43\frac{1}{2}$ l. szélességű, és 26 l. magosságú, huszonnégy 7 l. vastagságú oszlopon nyugvó Kriptatornác, a'

hova a Templomból két réndbeli 58 lépcsőjű lejárás készült. Ezen lépcsők' alljánál két oldalról két temérdek képszobor áll asszonyi alakban, mellyek közül egyike a' halandóságra, másika pedig a' feltámadásra mutat. Homok kőből faragta Schrót művész ezeket, s a' nagyobb látszatóság miatt fejeire festette. Négyszegletes állásaikon Sz. Pál' leveleiből a' jövőendő életről való felirások vannak.

Innen egy veres márvány kapun, mellyen az apró mosaik képek a' múltékon és örök időt jelentik, az 51 l. hosszúságú, 50 l. szélességű és 26 l. magosságú Érseki és Praelatusi kripták' Előszinébe juthatni. Ennek lapos boltozatja 10 szabadon álló, és 8 kettős kiemelkedett 3 l. 4 hüvelyknyi általmérőjű oszlopra nehezkedik. Ezen oszlopok' első osztálja közt, a'vagy is hátulról jobbra balra az ugynevezett (430 l. hosszúságú és 20 l. szélességű) világiak' kriptáiba megy az ut; előlről pedig szinte két felé a' Praelatusokéba, mellyek közül egyik Bakócz Kápolnája, a' másik Istváné alatt van, és mint ezek, szinte olly hosszúk és szélesek.

Az illy egyszerű egyiptusi sztilben készült Előszínből egy igen pompás veres márván kapun; mellyen ezen felirás tündöklök: **PRINCIPIS A RVDNA SVCCESORVMQVE SOPORI**, az Érseki Kriptába van a' bemene-
tel. Fényes veres márványból készült ezen 48 l. általmérőjű és 26 l. magosságú kerekded épület. Falaiban a' 39 Kataomba köröskörül

három sorjában áll. A' bemenet' bal részén legalul lévőnek tábláján boldogult Károly Ambrusnak aranyozott czímere látszik. Ide jönnek nem sokára az ó még most az ideig való Érseki Templomban nyugovó hamvai; a' másik felül ennek általirányában valót pedig nagy lelkű Érsekünk magának választá.

Itt a' boltozatot négy fényes márvány oszlop tartja. Mindenikének 3 l. 6 hüv. az által-mérője. Ezek közt egy lépcsőnyi emelkedésen diszeskedik a' hamvas márvány oltár. Bronz feszület és ugyan ilyen hat gyertyatartó áll rajta; előoldalán pedig buzgó Alkotójának czímere látszik.

A' világosság a' két innenső főoszlop között lévő 8 l. szélességű és 15 l. magosságú ablakokon rézsútosan esik be ezen Érseki Kriptákba. A' többiek 8 l. szélességű ivhajlásos ablakok által veszik a' világot's a' szabad levegőt.

Már ezen földalatti épületek magok is elegendők lennének a' Rudnay névnek örök dícsőítésére. És a' felséges Templom, a' temérdek kapu a' feljárás' roppant szegélyfalaival mind nagyobb ezeknél. Hol van pedig még a' Residentia, melly olly pompásan fog a' Templom mellett két oldalról állani, és a' két tágos és magas Seminarium.

Nem volt azonban illyes nagy alkotmány egy is talán a' föld' hátán, melly épület közben minden viszontagságot elkerülhetett volna. Ezen Esztergominak is át kellett az illyesen

esnie. Leghevesebben ment, mint lenni szokott, a' munka mindjárt eleinte. Öröm volt látni, naponként is, mennyire haladott a' dolgozó sokaság. A' Templom és Seminariumok' helyének kiegyenesítése végett 150,000 kub. földet nagy hamar elhordtak helyéből, és azon kívül, a' mi a' Templomon és egyik Seminariumon épült, a' nagy kapu, a' pinczék, és a' temérdek szegélyfalak 1824-ben már készen állottak. Ám de épen ezen sietés vonta maga után a' nem vélt fenakadást. A' még egészen ki nem száradt, sőt még ugy szólván nyers pinczeboltozatokra, a'mint elkészültek, azonnal reájok hordatott a' sok föld, hogy így a' Templomhoz való meneteles feljárásnak egy részét mennél hamarább szemlélni lehessen. Ezen teher azonban nem sokára a' boltokban egy hüvelknyi repedéseket okozott, úgyhogy azok szobraikat és a' szegélyfalakat helyekből kitolnák. És csak kis ideig késsék a' segítség, vagy ne legyen az egészen alkalmas, halomra roskad az ujdun alkotmány, és tetemes költséget temet omladéki alá. Épen Packh János ált elő Kühnel helyett az építést folytatni. Elegendő alkalma volt itt elsőben is ügyessége' kimutatására, a'mint valóban is azonnal gátat vetvén a' veszedelemnek, a' romlott épületet 1822-ben tökéletes állapotra hozta. Szerencsésen folyik azolta az egész építés.

IX.

J ó t é v ő s é g e k.

Az emberi szeretet az isteniből folyván ki, fő dísze, mindent eggyesítő központja mennyei religionknak. Ennek munkássága innen jótévőségben, onnan háladatosságban mutatja magát ki; s e két erőnye az emberi szívnek legszebb tulajdona embernek, legközelebb rokona az isteni jóságnak; valamint keménység, bezárt szívűség, és hálatlanság legundokobb moeska s valóban ördögi. A jótévőség hálara, s ez új, kettőztetett jótévőségre nyitja meg az érzékeny sziveket egymás aránt, 's az emberiség tagjait mind inkább sorosbban fűzi egymáshoz, s fentartja az erkölcsi világ harmoniáját. — Nagy lelkeket ugyan nem csüggeszt hálatlanság, meg nem akasztja őket gyönyörű pályájoknak lefutásában, be nem zárja sziveiket, a jótévőség eleven forrását, magasb, nemesebb lévén munkásságok mind indítmánya mind célja; de azért a hálatlanság nem fog kevesebé utálatos lenni. Urunk, Jézus tizet gyógyíta meg egy ízben, s a tiz közzül csak egy mutata jótévője aránt hálat; Jézus azért nem szünt tovább is jót tenni, de a hálatlanokat

nem hagyta szó nélkül. — Éltetni a példás jótévőségeket ugyan a hála parancsolja, de kívánja az emberiség java is, hogy a példák, mint a jó mag, másokban is gyümölcsezzenek. Ne rettegjenek a szerény jótévők jótévőségök hírlesztése előtt, Jézus ama szavait fontolgatván: *Ne tudja balod, a mit jobbod teszen*, mert ugyan az mondá: *Világoskodjék a ti világogotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jótéteiteket, s dicsőítsék a ti atyátokat*; hisz elég rosszat látunk, hallunk, olvasunk; jót ne lássunk e, ne halljunk e, ne olvassunk e? csak mindig botránkozzunk e, undorodjunk e, gyűlöljünk e? soha ne épüljünk, ne gyönyörködjünk, ne szeressünk? Nem, ti dicsők, a ti szerénységtek ilyen kegyetlen arántunk nem lehet, a mindig kegyes, a mindig emberi. Te szerény kegyeségű jótévő, te ne hirdesd magadat; te ne tudd mit tevel büszkélkedve abban, s magadat mások felett becsülve. Te feledd, hogy segítél embertársadon; de tudja azt a világ, tudják a jótévőség részesei, kiknek nem szabad azt feledniük, hogy hálások legyenek; tudják a jók, hogy épüljenek, s dicsőítsék bened az Istent; tudják a nem jók, a kemények, és piruljanak, hogy lágyuljanak.

Ritka év — s legyen minél ritkább! — melly a jótévőségre olly tágos alkalmat nyújtana, annyi szívet nyitna, annyi kezet terjesztene, mint ez a szomorú miénk, ez az 1831-diki esztendő volt! A pusztító cholera felkészített

minden érző szívet, minden tehetős kezet megnyilni a segédnyújtásra s ezrenként nyíltak azok meg mindenütt. Nagyok és aprók, gazdagok és szegények, hivatalosok, s hivatlanok, minden rend-, nem-, kor-, felekezetheliek, félretéve minden oldalas tekintetet, röpültek a sínlődés helyére, a jótévőség mezejére, annyit tenni, a mennyit kiki tehetett, embertársával. Idv néked, könytelem szemmel mondom, idv néked te gyönyörű, te isteni emberiség a te jótévőidben! könnyen feledtetik ezek a számtalanok velünk az itt ott még ekkor is önszeretetökbe vonulva, gyáván lappangó, s netalán még e köznyomorúság szomorú színén is, az emberiség nyílt sírjánál, önhasznokat leső szörnyeket.

Lehetetlen a lelkes emberiség e számtalan gyönyörű példáját illy szűk helyen méltólag felhordani; s egyetkettőt említeni, habár a tündöklőbbeket is — s ilyenek még szűr alatt is ragyogtok — vétek volna a többi ellen, habár nem olly szembetűnők is azok: mert nem a számban, hanem a készségben áll az erkölcsi érdem; s a mennyei atya előtt sokszor többet nyom a kevés mint a sok. — Ujságaink megismertették velünk nagyobb részről azokat, s fentartják a később kornak is tiszteletére s követésére. S ha érdemel Ujság gondos megőrizést, az ideai érdemli azt leginkább. — Mi a jótévőkre lekérvén a legjobb, legkegyesebb Jótévőnek, a mindenség Intézőjének, az embe-

riség, még csapásaiban is irgalmas Atyának áldását, csak azon jótéviségeket fogjuk Tárunkba felvenni, mellyek vagy világiaktól ugyan, de egyenesen az Egyház javára tétetvén, hosszabb időre s minél többeknek jótévisők. Ilyenek a mai időben:

1.) Rudnai Sándor Cardinal és M. O. Primásának nagy költségű építménye, az Esztergami Főtemplom, mellynek itt adtuk rajzát és leírását. Ehez járulnak az Esztergani N. Káptalan szépízlésű lakházai.

2.) Pyrker János László Ő Excell. az Egri Patriarcha-Érsek által kezdett Egri Főtemplom.

3.) B. Szepessy Ignátz Pécsi Püspök Ő Excellentiája által alapított, s már tökéletesen elkészült Akademia, mellyben, a Theologián kívül, tanítatik a Philozophia és Törvény.

4.) Lajcsák Ferencz Nagy-Várad Püspök Ő Méltósága által tökepenzül letet 10,333 v. forint, mellynek kamatából fizettessék a Szilágyi Somlón felállítandó Gymnasziumnak egyik tanítója.

5.) Klobusitzky Péter Kalocsai Érsek Ő Excellentiája 1793 $\frac{2}{16}$ lat lámpát csináltatott 13 próbas ezüstből Prandtner János Pesti mívész által a főoltár elébe, melly lámpának egyik oldalán a végvacsora, másikán a sz. Lélek alászállása az apostolokra, harmadikán azon jelenet, midőn Jézus apostolit a világ világosságának nevezí, vagyon vert ezüstből, igen czélarányosan kiedzve.

X.

É l e t í r á s.

1.) **T**umpacher József, hajdan Győri kanonok, és a Pesti Eggyetemnél újtestamentomi szentírásmagyarázó, született 1765b. Martz. 4d. Kőszegen, hol attya, Ferencz, posztónyérő volt. Normális iskolájit és a Gymnasiumot Kőszegen végezte a Jesuiták alatt, kik eltörltetésök után is egy ideig, valamint másutt, ugy itt is, az iskolák mellett maradtak. — Azok, kik utób barátai vagy közelebb ismeretségű tanítványi voltak, gyakran hallák tőle, dicsértetni Kőszeg kies vidékét, a szép, hűves, forrásokkal gazdag hegyeket és völgyeket, mellyeknek olly örömet nyíl meg az érzékeny fiatal kebel, s hol ő a Róma classikusait elragadtatással olvasván, egyszersmind a szép természetnek szemlélésében gyönyörködött. S valóban Tumpacher a latán classikai tollat tellyes hatalommal bírta, s annak minden kellemeit nem csak kileste, de mélyen érezte is, ugy hogy tanítványi gyönyörrel hallgatták az igen szép folyamú beszélőt. Ugyan ez a szépízlésű beszéd, s a vele harmonizáló

finom érzés és humanitás tevő Tumpacher karakterét szeretetre méltóvá, társalkodását gyönyörűséggé mind azok előtt, kik az efelől magok is érezni és becsülni tudtak.

A Philozophiát Győrött végzé 1782 egész 1785-ig. Innen bevetetvén a nevendék papság közzé, Posenba küldetett a papi köznevendékházba, hol öt esztendőt tölte. Legnagyobb szorgalmat fordíta itt a zsidó és hellen nyelvekre, melly tárgyban párja nem volt. Innen visszatérvén 1789b. Győrött a Preszbyteriumban volt Majusig, s Miklósfalvára tétetett, hol Decemberig káplánkodott; mikor összeállván a Győri nevendékház a bibliai kathedrára hivattott Püspöke, Fongler által, hol 1790—1806-ig folyvást tanított. Kik itt ismerték, egy szájjal vallják, hogy benne egy tökéletes papot szemlélt minden, kiben semmi macula nem volt; egy szelíd, alázatos, nyújas társalkodót, kit minden jók kedveltének, de különösen Majláth és Somogyi Léopold, a kegyes, szent életű Püspök, kiknek házi barátjok volt. Hivatásának fáradhatatlan tellyesítése, vas szorgalommal űzött szüntelen tanulása, meghozá neki az aranyeret, mellyben felette szenvedett, úgy hogy gyakran sem ülni sem hanyat fekünni nem tudván, ha az állásban kifáradt, földre terített gyékényen s hason fekve olvasott. Egyébaránt, ha a főtemplomban sok volt a gyónó, igen szívesen segített, és félnapon át is elült a gyónató székben.

Felállván Pesten a papi köznevendékház, ide hivatott Tumpacher az újtestamentomi katedrára. Nagy volt a szerény férfiúnak habozása, menjen, ne menjen? Talán megköszöni, ha Mollik Tobiás, mint ez maga beszélé, nem ösztönözi. *) Elment csak ugyan, és a Theológiának hazánkban nagy felvilágosítására és tisztulására ott tanított haláláig.

Mi volt itt Tumpacher, az ország minden részeiről ide küldött tanítványok tudják legjobban, kik nem csak tanítását szívták be a legnagyobb elragadtatással szomjas lelkeikbe, de életét is, a valóban tökéletest, iparkodtak követni, s egész életükre például tartani magok előtt a magasbra kelt szelleműek. Semmit tellyes önmeggyőződése nélkül, s elegendő alapon nem épültet nem tanított; benne a tudomány és hit, az ész és lélek egy harmóniában voltak, párosodva egy az igaz, jó és szép aránt mindenkor hevült szívvel. Tiszta mindig, magával mindig eggyező. Ő ezt tartá: „Naturam veritatis esse, vt cohaereat, mendacii, vt non cohaereat.” Nem kevesebb tüzzel harczolt ő a mindent vakon hívőség ellen, melly gyakran többet árt a szent ügynek minden külostromlásoknál, mint a hitetlenség, és minden szentet megtámadó vakmerőség ellen; mindig tüzesen de mindig szerényen s méltósággal tellyesen küszdött a reli-

*) Mollik Benedictinus volt; Tumpachernek, a Szerzet visszaállításáig tanító túsza és barátja.

gio mellett és a vakbuzgalom s előítéletek ellen. Sebes valamint járása, de minden illendőséggel, úgy beszéde is, de tisztasággal, elevenséggel és erővel tellyes. Temérdekét mondott ő írásain kívül, azoknak világosításokra, erősítésekre, mindig legnagyobb tudománnyal, és összefüggéssel, mindig érzékenyen, s úgy az észhez, hogy a szívhez is. Az tartá magát szerencsésnek tanítványi közzül, a ki többet jegyezhetett fel illy áradzásából, nem ott mindjárt utána, mert ez lehetetlen volt a sebes beszélő után, hanem leczkéi végével.

Különösen ügyelt azon tanításaira, melyek akkor még, mintha hit ellen volnauak, gyanúba hozattak. Ezeket iparkodott minél világosbban, minél alaposabban eléadni. Minden világos, minden könnyü, minden foghatóvá lett előttünk, azt csudáltuk, miként értetik a' dolgot mások másképen. Midön aztán tellyes meggyőződésünket szemeből olvasta, az övéi, tüzesen villámlók, könnyűkkel teltek-el; illyenkor, ha a' tárgy fontossága miatt szívén feküdt, szokta a' belfájdalom eleven érzése hangján mondani: „Haec est mea doctrina, propter quam vt haereticus proclamor palam.“ Fájdalma áthata sziveinkbe is, mert igen jól tudtuk, mennyire híve volt ő Anyaszentegyházának, de tiszta fejü s szívü híve! Fájt, mélyen fájt a tellyes meggyőződésü, tiszta eleven hitü (illyen csak a tellyes meggyőződésből keletkezhetik) érzékeny szívü

Férfiúnak, hogy legszentebb czélszói félre értetnek; hogy tiszta hitüségé gyanúba s üldözés alá vétetik: mert tudnunk kell, hogy ő Jahn derék példájára, kivel folyvást és szoros közösülésben élt, a még akkor hazánkban öszszeszavart, homályos és bizonytalan bibliai tudományt, mellynél fogva lehetetlen volt az új, philosophiai szellemü ellenségekkel szerencsésen szembeszállani, elrendelni, felvilágosítani, bizonyos, a dolog természetében alapított és azért ellenmondhatatlan elvekre visszavinni, s így valódi rendszerre építeni, nagy lélekkel száná el magát. Soknak kelle itt változni, soknak elmaradni, mit az idő canonizált, s a sötétebb fejek hitzikkelyek gyanánt tekintettek. Ezt ő inkább szóbeli előadás által akará tenni, mint hirtelen, s azért ritkán tévedés nélkül készült nyomtatások által, hogy majd az ezen tanítványokból valókozó tanítók terjesszék a világosságot lassanként el hazánkban. Az ő tanítása tehát falak között hangzott egyedül, de el nem hangzott: sok hű kebel telett meg azzal, s ezekből átfolyott ezreknek kebelökbe, s ma örvendünk — sokan a nélkül, hogy tudnák, honnan eredt — a szép világosságnak, mellyben már meg senki sem botránkozik.

De könyvet még is irt a mi felejthetetlen mesterünk, s ezt ki is nyomtatta. Fájdalom! a munka halálába került; miként a fájdalmak között szülő anya oda hal a szülés kínjai kö-

zött, még minekelőtte ölhelhetné szülöttjét. Mintegy jövendölve mondá ő ugyan ezen könyvében: „Vel cita mors veniat, vel victoria laeta.“ Mind a kettő eljött, de reá nézve az első nem engedte, hogy az utolsónak örvendhetne. Csak egy mordulás még, és hallgatott minden. — Ez a könyv „*Vindictiae Joannis Jahn*“ cím alatt Lipszében jött ki 1822-ben; hogy hazájába eljutott, szerzője már nem volt, de annál több baráti s nem baráti kezek fogadták azt. Olvasása többféle ítéletekre adott alkalmat. Tudománnyal, tüzzel, de élességgel is tellyes az. Megítelni csak az tudja igazán, a ki minden részrehajlástól tiszta, és a szerző s elenjei tulajdonit, s a dolgok akkori állapotját minden oldalról tisztán ismeri. Azoknak, kik a könyvet nem ismerik, sokkal is keveset mondanék, a kik ismerik, szólnom nem kell: az önmagát legvilágosabban fejt meg. Csak azt az egyet jegyzem meg, s ezt a nagy Férfiu karakterének ismeretéből szerzett tellyes meggyőződésből, hogy ember gyűlölés, felfuvalkodtság tollát nem vezérelte. Egy a mondottakból is, de a könyvből magából legvilágosabban érthető mély keserűség öntette vele a minden felé rohanó záport. A keménységet, mellyel ellenjeit üldi, megbocsátja neki az igazság barátja, mert ő igazságszerető volt a legnagyobb mértékben.

Rekesztem az életirást Kultsár István szavaival, ki az időben a nemzeti Ujság Írója lé-

vén, halálát imigyen jelenti (Sz. Andr. hava 3d. 1821.):

„A Pesti Kir. Universitás, a tudományok és a jámbor emberiség érzékeny kárt vallott, midőn tegnapra virradóra két óraker Fő Tisztelendő Tumpacher József Úr, Győri Kanonok, a Theologianak Doctora, a görög nyelvnek és új testamentom fejtegetésének tudós tanítója életének 57dik esztendejében rothasztó hideglelésben meghalt. Ezen férfiú első ifjúságától fogva megfeszített munkássággal törekedett a tudományokra, és az egyházi ifjúságnak nagy szerencséjére az ő bő ismereteit mind a Győri mind a Pesti Szeminariumban, mint Tanító, sokakkal közölte, s így a felentelkedettebb gondolkodást velök megkedveltette. Ő az egyházi tudományokban szerzett nagy előmeneteleit, minden más hasznos tudományoknak párosításával bővítette, úgy hogy a tudományoknak minden nemeiben a legfőbb tudósoknak munkáit mintegy magában vérré változtatta. De ezen nagy elmebeli tehetségei őtet soha el nem ragadták: hanem mindenkor a jámbor kereszténységnek és a kegyes egyházi életnek való ságos példája maradott, s róla el lehet mondani, hogy bölcs volt kevélység nélkül; kegyes tettetés nélkül; szelíd, nyájas minden erőltetés nélkül; jóltévő fitogatás nélkül. Ő látott, s látni tanított, s az igazságot, a gyengék vagy meg-

átalkodottak ellen férfias állhatossággal mindenkor hirdette és oltalmazta. Illy világító fáklya aludt tehát el Tumpacher József halálával, kit a józanon gondolkodók örökkén fognak sajnálni, és a Pesti Universitásnak nagy érdemű Tanítóji az ő Rectorsága alatt tett sok érdemei miatt háladatosan fogják emlegetni.“

Még csak azt kell hozzá adnom, hogy utolsó esztendejiben leczkeit újra dolgozta ki, egészen, a mint látszott, nyomtatás alá. Hol van ez? Kiadása még most sem volna késő; elsikkasztása minden időre káros.

XI.

Könyvismertetés és Kivonások.

1.) **A**micum verbum ad animarum curatores (Auctore Ladislao Pap, emerito Professore et Parocho, nunc vero in Seminario Sabariensi Cleri Junioris Spirituali) 1830. pag. 104.

2.) **A**eui nostri Genius (eodem Auctore) Comaromii 1830. pag. 147.

Mind a két munkátska nagy haszonnal olvastathatik mindenektől, de különösen azoktól a kiknek ajánlva vagyon.

3.) **K**eresztyén Katedrai Tanítások a Nevendék Néptanítók kedvéért és a pallérozottabb Közönség házi buzgóságának segedelméül. Szerzette Kolmár József, a Helvet. Valástételt tartó R. Komáromi Ecclesia Predikátora, és azon nevet viselő egyházi Tractus Esperestje. Pesten Trattner és Károlyi betűivel és költségén. 1830.

Az első kötet áll 328 lapból, és 26 Predikátiót foglal magában.

A második kötet 371 lapon 36 Predikátiót.

4.) A sz. Hajdan Gyöngyei. Felső-Eöri Pyrker János László Patriarcha Egri Érsek után Kazinczy Ferencz. Budán a Pesti Magy. Kir. Egyetem Műhelyében 1830. Egy metszett képpel a Patriarcha Érseknek, s Előszavával a dorék Fordítónak. Foglalatja: Mózes, három énekben; Sámuel egy énekben; Illyés, három énekben; Elizeus, két énekben; a Makabeek négy énekben. A munka végén rövid de tudományos és igen hasznos Jegyzések állanak. *)

Eléggé nem ajánlható ez a régi kor szellemében írt poetai Munka; elragadtatással olvassa ezt minden, ki előtt a régiség szent és az istenség. Poetai érdeme az eredeti németnek általán el van ismerve; a Fordítás olyan, a millyent Litteratúránk nagy Díszétől várni lehetett. Itt a Munka különösen azoknak ajánlatik, kik a Szentet magokban hévvel éreznie, hozzá másokat szép nyelvvvel emelni, vágynak. Igazán mondja Kazinczy az Előszóban: „Ha az imádság nem egyéb mint lelkünk felemelkedése Istenhez a tisztelet, hála, bizakodás és engedelmesség érzésiben, úgy a sz.

*) Ez az igen nagy szépségű, vallási érzésekkel előntött Munka G. betű alatt recenszeáltatott a kritikai lapokban, nem kevés tiszteletlenséggel a Nagy Méltóságú Költő aránt. A G. betűben megcsalatoztaknak ki kell jelentenem, hogy a Recenzens nem én voltam.

Hajdan Gyöngyeit nem kéteskedhetünk imádsá-
gos könyvnek hirdetni.“ — Bővebb ismertetés
végett közlünk itt néhány darabot kivonásban.

E l s ő É n e k.

(Mózesből)

„Már elhúzódék a fekete borúlat, melly
ma délben a Hóreb ormain sebesen költ vala,
mint egy nyil, s éjjéli sötétet önte a völgyek
közé. Villámok lobogának dagadozó kebelé-
ből; csak későn követé dörgés; míg végre az
éj homályát meg nem szünetkező tüzek világít-
gaták. Ropogásokkal üzé egyik mennykő a
másik mennykővet s a szirttetők csúcsait leg-
alantabb halmaikig rettegés ingatá, félelmetes
és irtóztató.“

„De nem rendüle meg a férfi, ki az hegy
oldalán vezette fel behegő nyáját; és immost
a dúlongó vihar előtt a sziklák üregébe vo-
nula. Annak nyilásában ülepedék vala meg,
s elmerülten néze ki a lobogások közé. Nyolcz-
van évet élt vala el, s szakála még csak
kezde őszülni. Habozva folyt az alá keblén
és redős köntösén, mellyet az öblös pal-
lást, keleti szokás szerint, nagy lökésekben
ölelt vala körül. Alakja mutatá a hatalmast
midőn ült; ha pedig felemelkedék, s lángoló
szemei végig tekintének a gyülekezet hosszú
sorain, akkor tisztelet borzalmi ragadozák
meg a legmerészebbeket is.“ — — —

„Mindenható! Eggy! a menny csillagzatának minden sokaságai hirdetnek tégedet; tégedet hirdet a földön a számba vehetetlen lények csodálást érdemlő alakja, természete, sajátága. De semmi nem inkább, mint az ember, kit értelemmel és akarattal ruházál fel, hogy szabadon emelkedjék hozzád, ki örök vagy, és eggy, és csak eggy! Oh gyászos bukta az első párnak, s te olly mélyen szüllyesztetéd e el maradékid hosszú sorát, hogy már nem ismerik az eggyet, s hiu bálványoknak hódolnak, még a leginkább mívelt nemzetek közt is? de az Örök, irgalmának telje szerint, magának választja Izraelt, hogy általa tartassék fel az eggy Isten hitele a Válság nagy napjáig, midőn az Ígért előjövend, s a mennyből alá szállott tanításnak győzödelmet szerez, örökre. Hála, o hála őneki, és dicsőség, és magasztalás; mert ő bennünket a halál sötétéből élet világosságába vezérel, s eljuttat az eggy, az igaz, az örök ISTEN ismeretére.

E I S Ó É N E K

(Elizeusból)

„Melly zaj hallatszik Édomnak homokos pusztájin! Éjjeli árnyékok borítják el a földet, s a csillagok ragyogásai, mérhetetlen távolyból szállván alá, reá csak szük fényt hintenek. De tábori tüzek világítanak messzére az ég boltozatjában; a lovak nyerítése s a harczolók hangos lármája borzadással tölti el az ellenkező

két serget. Mint mer ide közelíteni az éj homályában, az Úr Profetája, Elizeus? — — —

„Elizeus elesenededve hallgatá egygy ideig a hárfá zengését; mostan pedig lelke lángokba gyúlada; halvány arcán elevenebb pirosság ömle széllyel; lengő állásban emelkedék fel szé-kértől, s álllelkesülve így szóllott:

„Nagy az Úr, a mi Jehovánk, s hatalmát menny és föld hirdetik. Azt hallod az üvöltve jövő fergetegben, azt a hegy patak harsogó omlásában, a zöldellő fenyves bús suhogási közt; azt a búza kalász habzó arányában, a virágelborította mezőkön, s a csillagos mennyboltozatban. Rettenetest csattog és ropog a mennykő durrogásai közt s a villámok gyors futásában; de még világosabban hirdeti kebledben a dobogó szív, ha mély rejtekibe tekintesz, és ha irgalmat, ha segédet vársz tőle, az egytől, öröktől.“

„Halljátok Jehova szavát egyesült Királyok! Ássatok árkokat a völgyben; ássatok egyyikét a másikára a mezőken; szél néktek fujni nem fog, s nem látjátok sötét felleggel bevonva az eget, hogy finektek esőt hozzon; s ti még is ellepve fogjátok látni vízzel a völgyet és a tábort, hogy ember és marha megfrissüljenek. Moáb leverve fog elöttetek megdölni. De jaj nektek, ádáz győzők! Eltörlétek e Moábnak minden erősségeit? városait egyetemben feldulátok e? Felrántott baltáitok alatt elhullott e minden fa! melly gyümölcsöt

terem? hűs forrásaik bétemettetének e fővennyel, hogy az alélt bujdosót ne éleszthessék? ti az ő gazdag holdjaikat holt köveccsel terítetek e el, hogy kopár pusztákká váljanak? Így dühödtök majd ellenek, vérengző bosszútok által gyúlasztva.“

„S elhallgatott a Látnok. A zengő lant elnémult. S ő visszatérel oda, hol az ég határán, ragyogva a magas felhők között, vár a kékelgő Kármel.“ — —

„A távoly bércek megett eltűnt az éltező napnak vég sugára is, elakadott a munkás élet minden szorgalma, s a mezőt éj borzadalmi lépék el. A Látnok magában állott, kitekintte a csendes éj sötétébe, s sóhajtott. Komoly halotti gondolatok izgaták fel elméjét. Hosszas hallgatása után végre így szóllala meg:

„Nap és éj, mint élet és halál! sötét sirba száll az élet, s hirtelen elalvó fényét örök homály nyeli el. Micsoda? örök homály? — Nem! tudom én, hogy él az én szabadítom; hogy a porból, amaz ítélet napján, megdicsőített testben kelek elő; hogy meglátom őtet, a megtartót, kibé biztam. — Nem úgy volna e? — hah! melly irtózatos! Még ma mint szökell ereimben a kerengő vér! melly vídám kedvvel nézek ki az élet tarka zavarjába! mint töltik el füleimet a legkieisebb hangzások! melyemben harsog a beszéd ereje, melly egész népet mozdit meg! — s holnap? már sirban fekszik a halott, hidegen, halványan, megme-

revedre, s nem sokára hamuvá sorvadva a föld gyomrában!“ — — — „De leszeni idő — oh a boldog idő! — mellyben a holtak elsőszülöttje ki fogja szirtkoporsójában a három napot nyugodni. S akkor eggy szózat hallatszik majd, mellytől megrendül a föld alapja: „Meg van győzve, örökre el van törölve a halál. Halál, hol a te diadalmad? hol a te fulánkod, ó HALÁL?“

5.) Nemzeti öröm Innenp; mellyen ditsőségesen uralkodó I. Ferencz Apostoli Királyunk első szülött Fiának, és Korona Örökösnek V. Ferdinánd Ő Felségének Magyar Királyá lett koronáztatását, s a Helv. Vallástételt követő Pápai Ecclesia Tagjainak ezen való örömét és vallásos érzéseit 1830d. eszt. Nov. 7d. napján tartott Predikatiojában hirdette és előadta Tóth Ferencz, a Helvetziai Vallástételt követő Túl a Dunai Egyházi Megye Superintendense, és a Pápai Reform. Ekklésia Predikátora. Veszprémben Számmer Alajos Könyvnyomtató Intézetében.

Egy tiszta vallásos érzettel és valódi keresztény szellemmel készített egyházi beszéd, mellyből azért egyikét darabot közleni jónak tartjuk.

„Boldog Nép az Keresztyének! melly a maga létét és boldogságát Fejedelmének életétől s boldogságától külön gondolni nem tudja. Érzitek ti kedves Hallgatóim! ennek az állításnak igazságát s ugyan azért, mikor Ti Fejedel-

metek megkoronáztatása Innepét ülitek, mindeneknek előtte azt ismeritek meg, hogy *Isten az, a ki adja a királyokat*, és a ki ezek által akarja boldogítani a népeket, — Ők a ti kintseitek, *Ti* pedig az ő kintsei vagytok. A hol kormányos nincs, veszedelemben forog ott a hajó; — a hol igazgató nincs, rendetlenség van ott; — a hol a nap nem világít, sötétség, romlás, halál uralkodik mindenfelé. Így járna az Ország Kormányozó, Igazgató és világító nap, egy szóval, Király nélkül. Uram! Te szereted az embert, mert ő a te kedves teremted. — Te szereted a rendet, mert Te a rendnek Istene vagy: Te adsz hát a népeknek királyokat, hogy ezek által azok boldogíttassanak, és a társasági rend ő közöttök fentartassék.“

„Bizonyára magatokért könyörögtek Keresztyének, mikor Királyotokért könyörögtek. Oszlopai a királyok az ő országaiknak; mikor hát *Ti* ezeket az oszlopotokat könyörgéseitekkel támogatjátok és erősítitek: akkor a magatok boldogságát támogatjátok és erősítitek. Oly magas és hasznos élőfák ezek a királyok, mellyeknek gyümölcseivel élnek a Hazának gyermekei; mikor hát *Ti* ezeket a hasznos élőfákat Istenhez felnyújtott könyörgéseitek által gyümölcstüszökké és örökké zöldellőkké kívánjátok tenni; akkor azt tselekszitek, hogy azok a ti javaitokra gyümölcstüszözzenek, és ti azoknak árnyékai alatt nyughassatok tsendességben.“

A rekesztő imádságok között ez is mondatik:

„Vigyázz jó Istenünk a te Anyaszentegyházadra is. Adj ennek békességet és nevelkedést az egész földön, — és közelebb azon te hiveidet, kik Felséges Királyaink szárnyai alatt élnek, áldd meg *jobb és bal* kezed áldásával, — terjeszd köztök a józan esmereteket, — gyökereztesd meg sziveikben a jó erkölcsöknek megáldott magvát, és a szeretetnek kötelével úgy kösd őket öszve, hogy egymásnak szíves jó akarói, boldogítói, és eképen a Krisztusnak igaz tanítványi lehessenek.“

F ü g g e l é k.

1.) Kihalt egyházi Méltó κ.

E folyó 1831d. Jun. 4d. meghalálozott Cseh Istv. Kassai megyés Püspök, püspökségének 10d. életének 69d. esztendejében. Mint a szegénység gyámolítója dicsértetik.

Jul. 11d. meghalt Pócsi Elek, Munkácsi megyés Püspök, életének 78d. papságának 53d. püspökségének 15d. esztendejében.

Szept. 13d. meghalt Rudnay Sándor, Esztergami Érsek, Cardinalis, és M. O. Primása, Esztergamban. Szül. 1760b. Octob. 4d. sz. Kereszten, N. Nitra vármegyében. Erdélyi Püspöknek neveztetett 1816b. Esztergami Érseknek 1819b. Cardinalisnak 1828b. Székét és a N. Káptalant Nagyszombatból visszatette Esztergamba, hol a roppant Főtemplom követtetette 1822b. ugyan ebben tartott nemzeti zsinatot Posonban. — Szeptemb. 17d. tartattak el hamvai az általa épített nagy sirboltba, melly alkaloppal Gr. Nádasdy Ferencz Váczi Püsp. ó Excellenzája tette az egyházi szolgálatot. A kimult Fő Méltóságért Pesten Octob. 20d. és 21d. tartattak az engesztelő aj-

tatosságok; Esztergamban pedig Octob. 25. 26. és 27d. hol Vurum József Ó Excellentiája Nitrai, Gr. Nádasdi Váczi, Juranics Antal Ó Méltósága Győri, megyés Püspökök, és Marics János Ó Nagysága Skutári választott Püsp. váltva tartották az isteni szolgálatot. Egyházi halottas beszédeket mondtak: latán nyelven, Sztankovics János Praelatus és Győri Kanonok; magyarul, Májer József Fejérvári Kanonok; németül, Berghofer Mihál Szerbi Püsp. és Győri N. Prépost.

Nov. 7d. meghalt Bolla Márton, a Kegyes Iskolák Fő Igazgatója érdemekkel tellyes életének 81d. esztendejében.

2.) Megyés Püspökökké lettek:

Horváth János eddig a M. K. Cancellariánál Referendarius és választott Püspök, Veszprími Kanonok, Fejérvári Püspökké, az innen Diakovári püspökségre áttett Szutsits Mátyás helyébe; és

Palugyai Imre, eddig a M. K. Helytartó Tanácsnál Tanácsnok, Pharei választott Püsp. Váczi Kanonok, Kassai megyés Püspökké.

3.) Egyházi Foglalatosságok:

Januar. 17d. adta fel a Keresztség szentségét Rudnay Sánd. Card. Érsek Ó Fensége a Nádor Maria Dorothea Fenséges Hitvesétől született Herczegasszonynak Francisca, Maria, Erzsébet név alatt.

A Bérálás szentségét feladták ez idén Megyéjük némelly helyein: Pyrker Ján. László Patriarcha Egri Érsek különösen Gyöngyös városában; és Ürményi Péter Koriczi felszentelt Püsp. Esztergami N. Prépost Budán és Pesten.

Megyéjét törvényesen látogatta Kopácsi Jósef Veszprími Püspök Ő Excellentiája, különösen Somogyságot.

Bélik Jósef Szepesi Püsp. Ő. Méltósága ez idén tölté be papságának 50d. esztendőjét Mártz. 19d. jótévőséggel fényesítvén az ünnepet.

E f. Decemb. 18d. szenteltetett Püspökké Horváth János Ő Méltósága Veszprémben, Ő Excellentiája Kopácsi Jósef által, Juranics Antal és Marics Püspök Ő Méltóságoknak segítségökkel.

4.) Intézetek.

Ezen esztendőben erősített meg Ő Apostoli Felsége által a Nagyszombati Collegialis Káptalan, s kinevezettek abba kanonokok hatan.

A Posonyi N. Káptalan ezen esztendőben nyert Ő Felségétől bizonyos tiszteletbeli czimert, melyet a Fő Tisztelendő Kanonok Uraknak, Ő Felsége neve ünnepén, egyenként osztott ki Madarassy Ferencz Ansariai választ. Püsp. Nagysága; a N. Káptalan pedig

jeles jótévőséggel dicsőíté a napot a choleraiban elhalt szülék árváik aránt.

5.) É r t e s í t é s.

Bizonyos közlésből értettem, hogy Dogmaticám II. Részének egy helye némelly vizsgálódva olvasókat fenakasztott, kik ez aránt itt 's ott némü kérdéseket támasztának, a nélkül, hogy kielégítést nyertének volna. Köszönettel tartozom az ezt velem barátságosan közlőnek; valamint a tanult férfinak, ki a kérdést előszer támasztá, tisztelettel, 's azzal az illő méltánylással, hogy kérdésére feleljek; nem különben az egész theologiai közönség aránt figyelemmel, hatalán a kérdésbe vett hely többeket hozott volna, vagy még ezután hozna, kétkedésbe. — Legyen itt szabad a Dogmatica első Része előtt álló Előbeszédben tett kérésemet megújítanom, 's ismét kérnem a hozzá értőket, hogy észrevételeiket velem barátságosan közleni, ne tartsák esekély 's haszontalan dolognak; csak így világosíthatjuk fel legfogatosabbban a homályos dolgokat; pótolhatjuk a hiánosokat; oszlathatjuk a kétségeket; 's a tévedéseket felfedezvén, az igazság utját bizonyosabbban találhatjuk fel. Az ilyen barátságos viszont közlések jóval többet érnek, mint akár a ezifrán irt magasztalások, akár a vastagon tett feddések, dorgálások, csipkedő 's vagdaló recensziok.

A Messziást illető ó Testamentomi jövedölések között jön elé az az igen rendkívüli tulajdon is, hogy a világ Megváltója szüztől szülessék. A jövedölés nagy megeggyezéssel Iszaias VII. részében tartatik lenni: „*Ime a szüz méhében fogad, és fiat szül, 's neve lesz en Emmanuel.*” Hogy ez az Emmanuel a megigért Messzias, a Jézus idejében, előtte és utánna élt zsidó irástudókon kívül, tanítja Máté Evangelista (I. 22. 23.); taníták az egyházi Atyák nagy megeggyezéssel; tanítja ma is az egész theologiai kar, csak igen csekély kivétellel. Meg lévén én is erről győződve, bátor a Messziasról szálló jövedölésekben majd állhatatosan Jahn nagy tudomány 's fontosságu munkáját (*Vaticinia Messiana Fasc. I. et II.*) tartanám szemem előtt, itt tőle elállani kénytelen valék. — Ez a nagy irástudó Iszaias imént idéztem helyét nem is érenti, nyilván jeléül annak, hogy azt az Idvezítőt illetőnek nem tartá. Alúlról menvén mindég felebbre, a XI. részt Messziasról fejtegeti szépen világosított okoknál fogva; innen a VIII. és IX. részeket fejtegetvén, azokat, mik a IXben a született kisedről mondatnak, Hiszkiasz királyról érti. És íme ez az, miről Dogmaticám idézett Rézsében a 9dik Czikkely Jegyzésében irtam: *Vt adeo mirari subeat, Iuhnum, qui illud Isaias (XI. 1—11) messianum esse, nec Ezechiae tribuendum; hoc vero nostrum de Ezechia intelligendum, indicat: cum tamen eadem motiua idem*

snaders, merito videri debeat. — Észre kell itt vennünk, hogy a VII. részben említett Emmanuel csak úgy lehet előttünk bizonyosan Messzias, ha a VII. VIII. és IX részek szoros összefüggésben gondoltatnak, az az, ha Emmanuel egy személynek vétetik a IXdik kisdédével, mert csak ez utolsóban rajzolt tulajdonok megkülönböztető billyogei a Messziasnak. Ezt a szoros összefüggést én elég világosan kimutattam.

A közlött kérdés ebben áll: Hol és mi okoknál fogva teszi ezt Jahn? — A kérdésre legalkalmasb feleletnek hiszem lenni, ha kimutatván a helyet Jahnban, egyszersmind szavait is felhozom, azoknak kedvökért különösen, kik a jeles munkát nem bírják.

A hely az idézett munkának II. Füzetében a. 133—144. lapokon találtatik; a különösen ide tartozó szavak pedig imezek:

„His (*Is. IX. 6. 7.*) et sequentibus exponitur, per quem Iudaei a iugo Assyriorum liberabuntur, nempe per Hizkiam, filium regis Achaz, tum iam saltem 15 annos natum“ (én tizet vettem, t. i. a legkevesebbet, Achaz uralkodása első esztendejétől számlálva) „quare haec verti nequeunt in futuro“ (bizonyosan nem, ha Ezechiásról van szó, de épen az a kérdés) „nisi nexum cum prioribus rumpere velis“ (de ezt a prophétákban maga is gyakran teszi Jahn, mert szükségesnek látja) „Humeris huius filii fulcitur imperium. Qui haec de

Messia explicant, connexionem cum praecedentibus violente dilacerant“ (ugy van, ha az összefüggést egyedül csak az időre szorítjuk; de megszűnik az erőszak, sőt igen helyes lesz en a prophétai szökés, ha azt a személyben tekintjük.) —

A jövődőlés foglalatajának előterjesztésében pedig inígyen szóll: „Qui vaticinium nihilominus de Messia interpretantur, me non magnopere repugnantem habebunt, si ostenderint, prophetam potuisse Messiam in prospectu prophético (a mit egyebütt Jahn ajánl, legszebben fejt ki, és legszerencsésebben használ) visum tam arcte cum liberatione a Sancheribo nectere (nem különben mint egyéb helyeken a Babyloniai fogságból megjövendölt szabadulással) imo et dicere, puerum iam natum, et filium iam datum esse, qui omnia restitutus est. Grandia autem illa epitheta, quae huic tum iam nato regi tribuuntur, Hizkiao adprime convenire, in notis versionē subiectis (mellyekkel azonban nekem épen nem tett eleget) vidimus. Si quis haec de Immanuele Jes. VII. 11—14. dicē putat (én pedig azt hiszem, hogy ha a IXdiki kised Ezechias, mint Jahn véli, Emanuuel sem lehet más) immemor est, hunc Achazo promitti in portentum (de a melly az időben meg nem történt) nullum autem ipsi tribui regnum: nam terra, vel regio Immanuelis Jes. VIII. 8. non amplius innuit, nisi patriam eius sicut Gen. XII 1. patria Abrahami dicitur terra seu regio ejus.“ (Itt Jahn,

úgy látszik, önkényét játszá: a Chaldaei Úr földje nem kevesebb igazzal volt Abraham tulajdona, mint akármelylek későbbi királyé a maga országa; és azért valamint itt nem lakó földje, hanem mint birtoka említetik Abrahamnak az Úrföld, úgy Iszaiásnál is Emmanuel földje, Judéa, mint igaz örökje. — Hogy Emmanuel királyi kiseded, neve is mutatja, melly neki nem véletlenül, hanem bizonyos czélből adatik, mint ki alatt a nép boldog, Istentől megáldott leend.

Látni ezekből, mi tartóztatta Jahnt, hogy ezt a jövendölést messziasinak nem vette: először t. i. az, hogy a kiseded már születettnek, már adatottnak mondatik; másodsor az, hogy az epithetonok Ezechiasra is illenek. Az első még csak csekély oknak sem tarthatjuk, sőt igen is üresnek, hiúnak: Jahn maga tanította, hogy a prophéták, *non seruato rerum et temporum ordine*, jövendöltek gyakran; mint már jelenről, megtörténtéről, beszélnek a jövendőről; ennek pedig ítéletem szerint nem csak a poetai nyelv oka, hanem az is, hogy a prophéták, *in prospectu suo*, a jövendőt mint már jelenlévőt láttak. — Mi a másodikat illeti, a nélkül hogy Dogmaticámban felhordott győző okaimat ismétljem, csak a két helyet (*Is. XI. 1—6. és IX. 7. 8.*) teszem parallelában, magának Jahnnak fordítása szerint, hogy az Olvasó maga ítélje meg, mellyik helyen nagyobbak, fényesebbek azok, és ha a második helyen mondot-

takat könnyebb e Ezechiásra vinni által, mint az elsőn.

Isaiaei XI. 1—6.

Ramus ex stirpe Isai
succrescet;

Surculus ex radice eius
progerminabit.

Super ipsum requiescet
spiritus Jehovae:

Spiritus sapientiae et
intelligentiae;

Spiritus consilii et fortitudinis;
Spiritus cognitionis et timoris
Jehovae.

Et delectatio eius erit
timor Jehovae.

Non ex conspectu oculorum
suorum iudicabit;

Nec ex auditu aurium
suarum decernet.

Sed recte iudicabit tennes,
et recte ius dicet mansuetis terrae.

Terram autem feriet
baculo oris sui;

Et sceleratos interficiet
halitu labiorum suorum.

Iustitia erit cingulum
lunborum eius,

Et clementia cingulum
femorum eius.

Isaiaei IX. 7—8.

Nam puer nobis natus,
et filius nobis datus est.

In cuius humero erit
imperium;

Et vocabitur nomen eius:

Admirabilis, consiliarius;

Deus fortis;

Pater seculi;

Princeps pacis

Non erit finis magnitudinis
imperii,

Et pacis, super throno
Davidis et regni eius;

Ad firmandum et stabilien-
dem ipsum,

Per ius et iustitiam a nunc
vsque in seculum.

Aemulatio Jehovae omnipotentis
hoc perficiet.

Értelmet tévesztő hibák.

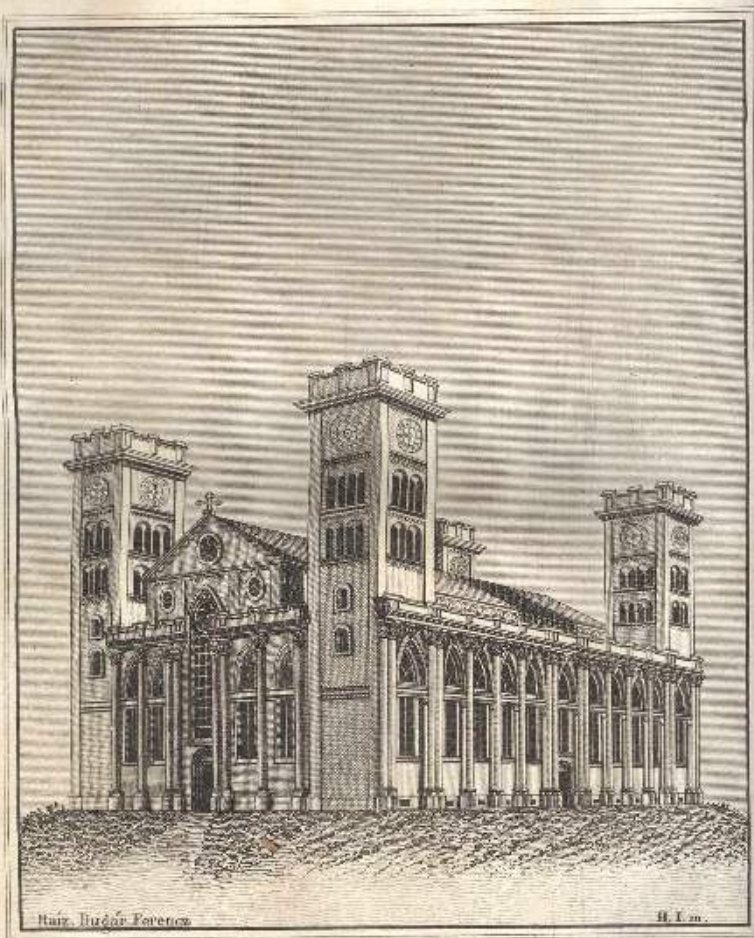
IV. l. alólról számlálva a 9dik sorban ez után:

kellemmel olv. ez is az is.

104. l. következtetőleg olv. közvetőleg.

167. l. lánnyival olv. lánnyinál.

I. Eden, az embernem bölcsője. Elmélkedés, Guzmics. Versezet, Takácsi Jósá	7
II. Religio. Guzmics	27
III. Egyház. Guzmics	63
IV. A lelkipásztor az uralkodó korszak- lemnek arányában. V. K.	88
V. Sambuga válogatott levelei	106
VI. Egyházi Ékesszólás régi és új pél- dákban Pázmány Pét. és Májer Jós.	119
VII. Egyházi Ének. Silberknoll Jós.	142
VIII. Egyházi Régiségek és Jelességek	156
1.) A Templomokról általán Guzmics	156
2.) Az Esztergomi Érseki új Templom Szeder	162
IX. Jótéviségek	178
X. Életírás: Tumpacher Jós. V. K. köz- lései után Guzmics	182
XI. Könyvismertetés és kivonások	190
Függelék <i>sz. Hozzávaló Gyűjteményi Számok</i>	199

Pesti Fő Templom